

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Název projektu	Zvýšení kvality vzdělávání na Slezské univerzitě v Opavě ve vazbě na potřeby Moravskoslezského kraje
Registrační číslo projektu	CZ.02.2.69/0.0/0.0/18_058/0010238

Rodinná politika a mezigenerační soužití

Distanční studijní text

Petr Fabián

Opava 2022

- Obor:** 0920 - Sociální péče, péče o příznivé životní podmínky – obory d. n.
0922 - Péče o děti a mládež
0929 - Sociální péče, péče o příznivé životní podmínky – obory j. n.
0988 - Interdisciplinární programy a kvalifikace zahrnující zdravotní a sociální péči, péči o příznivé životní podmínky
- Klíčová slova:** Sociální politika, sociální práce, rodinná politika, doporučení EU, sendvičová rodina, neformální péče, Audit Family Friendly Community
- Anotace:** Studijní opora nabízí pohled na rodinnou politiku, která je vnímána jako nástroj udržitelného rozvoje občanské společnosti. Je zde uveden právní rámec jak na úrovni ČR tak i na úrovni EU, doporučení vlády a další. Významnou částí je rozbor současného rodinného soužití, vzájemné soudržnosti rodina jako nástroje pro kvalitu života.

Autor: **Mgr. Petr Fabián, PhD**

Obsah

ÚVODEM.....	9
RYCHLÝ NÁHLED STUDIJNÍ OPORY.....	10
1 SOCIÁLNÍ POLITIKA A SOCIÁLNÍ PRÁCE	11
1.1 Historie sociální práce.....	11
1.2 Sociální politika	12
1.2.1 Základní modely sociální politiky	12
1.3 Sociální politika v širším pojetí	14
1.3.1 Vazby mezi sociální politikou a sociální prací	14
1.3.2 Sociální práce, sociální ochrana a sociální péče	14
1.4 Sociální práce.....	14
1.5 Stát a sociální práce	15
1.6 Pohledy na způsoby pomoci	15
1.7 Sociální pracovník a stát	16
1.8 Sociální práce jako vědní disciplína	16
1.8.1 Úkoly sociální práce	16
2 POJETÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE A JEJÍ PARADIGMATA.....	20
2.1 Sociální politika a sociální práce	20
2.2 Nástroje pro pomoc a utváření společnosti ve výkonu sociální práce	21
2.3 Pohledy na způsoby pomoci	21
2.4 Paradigmata sociální práce.	21
2.5 Reflexivně-terapeutické	22
2.6 REFORMA SPOLEČENSKÉHO PROSTŘEDÍ.....	22
2.7 SOCIÁLNĚ PRÁVNÍ POMOC.....	23
2.8 Vzdělávací paradigma – zavádí v rámci sociální pedagogiky	23
2.9 Podpora a rozvoj funkčních prvků sociální komunity –	24
2.9.1 proces zavádění posílení	24
3 KOŘENY RODINNÉ POLITIKY – EVROPSKÁ UNIE.....	28
3.1 Kořeny rodinné politiky – Evropská unie.....	28
3.2 Rodina v proměně času.....	31
3.2.1 Rodinná politika a evropská sociální charta	31
3.2.2 Právní akty EU pro oblast rodinné politiky	31

3.3	Aktivní rodinná politika.....	32
3.4	Pozadí zrodu rodinných politik.....	32
3.4.1	cíle aktivní politiky EU.....	33
3.5	Aktivní EU v rámci rodinné politiky.....	33
3.6	Evropa 2020.....	34
3.7	srovnání Lisabonské strategie a Evropy 2020.....	34
4	VÝVOJ RODINNÉ POLITIKY V ČR.....	37
4.1	Rodinná politika v historii ČR.....	37
4.1.1	První republika.....	37
4.1.2	Období socialismu.....	38
4.2	Co je rodinná politika a její principy.....	38
4.3	Cíle rodinné politiky.....	39
4.4	Subjekty a objekty rodinné politiky.....	40
4.5	Rodinná politika a její průniky.....	41
4.6	Nástroje státu pro ochranu a podporu rodiny.....	42
4.7	Aktualizované pojetí rodinné politiky v ČR.....	43
4.7.1	Principy rodinné politiky.....	43
4.7.2	Cíle rodinné politiky a aktualizované Koncepce MPSV.....	43
4.7.3	Trend č. 1: Nízká porodnost.....	46
4.7.4	Trend č. 2: Stárnutí populace.....	47
4.7.5	Trend č. 3: Změna struktury rodin.....	47
4.7.6	Trend č. 4: Ženy jsou vzdělanější.....	48
4.7.7	Trend č. 5: Různá zaměstnanost dle pohlaví a věku.....	49
4.7.8	Trend č. 6: Relativní i absolutní chudoba rodin s dětmi.....	50
5	PRÁVNÍ NORMY A STRATEGICKÉ DOKUMENTY NA ÚROVNI STÁTU.	54
5.1	Rodina v právním řádu ČR.....	54
5.1.1	změny po roce 1989.....	55
5.1.2	registrované partnerství.....	56
5.2	Dokumety vlády a jejich vývoj.....	57
5.3	Meziresortní spolupráce.....	59
5.3.1	Meziresortní spolupráce v České republice.....	59
5.3.2	Meziresortní spolupráce v Německu.....	61
5.4	Bydlení.....	61

5.5	Péče o děti	63
5.5.1	Zařízení pro nejmenší děti	63
5.5.2	Zařízení předškolního vzdělávání (Mateřské školy).....	65
5.5.3	Školní družiny	66
6	PŘENESENÁ PŮSOBNOST STÁTNÍ SPRÁVY NA SAMOSPRÁVU V RÁMCI RODINNÉ POLITIKY	68
6.1	Historie rodinné politiky	68
6.2	Aktéři rodinné politiky.....	69
6.3	Ochrana rodiny ze strany státu.....	70
6.4	Nové modely	71
6.5	Nové úkoly pro rodinu	71
6.6	Co občané očekávají od rodinné politiky.....	72
6.7	Rodinná politika krajů.....	73
6.7.1	Rodinná politika obcí.....	74
7	RODINA A JEJÍ PROMĚNY	77
7.1	Rodina	77
7.2	Funkce rodiny	80
7.3	Typologie rodin – naše cíle.....	83
7.3.1	Rodina z pohledu rodičovství a dětí.....	84
7.4	Rodina z pohledu zúčastněných osob	84
7.4.1	bezdětná rodina	84
7.4.2	rodina s dítětem.....	85
7.5	Model rodinného cyklu	85
7.5.1	sendvičová rodina	86
7.6	Sociologický popis rodiny:	87
7.7	prvky rodinné politiky.....	88
7.8	nástroje podpory rodin v krizi.....	89
7.8.1	Sociální poradenství.....	89
7.8.2	Sociální služby	90
7.8.3	Peněžité dávky	90
7.9	Harmonizace rodinného a profesního života	93
7.9.1	harmonizace a chudoba.....	94
8	ŠKOLSTVÍ A ALTERNATIVNÍ ŠKOLY	97
8.1	Problémy tradičního školství	97

8.2	Alternativní školství.....	98
8.2.1	Odlišnosti	98
8.3	Co znamená alternativní vzdělávání?	98
8.4	Formy alternativního vzdělávání	103
8.5	Zdravá škola.....	103
8.5.2	Lesní/přírodní škola	104
8.6	Porovnání	104
9	TEORIE MULTIKULTURALISMU	108
9.1	Multikulturalismus v sociální práci	109
9.1.1	východiska	110
9.1.2	Důležité pojmy a jejich definice Kultura	112
9.1.3	Kulturně zaměřená etika péče	113
9.1.4	Migrace	116
8.1	Názorové směry multikulturalismu.....	118
9.2	Přístupy sociální práce k menšinám	120
10	SOCIÁLNÍ A SOCIOLOGICKÉ POZADÍ RODINNÉ POLITIKY, ...	123
10.1	Postoje Rakouska	123
10.2	Rodinná a sociální politika státu	124
10.3	Sociálně-politické nástroje rodinné politiky	124
10.4	Motivační činitelé rodinné politiky.....	125
10.5	Dokumenty a směry EU	125
10.5.1	podpora zaměstnanosti.....	126
10.5.2	aktivní stárnutí	126
10.6	Principy rodinné politiky podle sociálního systému státu	127
10.7	Církevní pohled na rodinnou politiku:.....	127
10.8	politika Evropské Unie	129
10.9	Evropa a demografický vývoj.....	131
10.10	Česko a demografické změny	132
10.11	Realizace šetření na místní úrovni	133
10.11.1	principy rodinné politiky.....	133
10.11.2	Analytická část:.....	134
10.12	realizační část koncepce rodinné politiky:.....	134
10.13	Podpora a budování rodinných vazeb, včetně mezigeneračních	134

10.13.1	Podpora komunitního života	134
10.13.2	Podpora svobodné volby rodiny	135
10.13.3	Vytváření finančních zdrojů a podmínek pro podporu rodinného života 135	
10.14	Prevence ohrožení rodiny	135
10.15	Dialog mezi obcí a rodinou.....	135
10.16	Mediální podpora	135
10.17	Rodinný cyklus	137
10.18	Specifika skupin a jejich potřeb	137
11	AUDIT FAMILY FRIENDLY COMMUNITY A DALŠÍ MODERNÍ PŘÍSTUPY 145	
11.1	Projekt Audit Family Friendly Community	145
11.2	Podmínky a benefity vstupu do projektu Audit Family Friendly Community	147
11.3	Neformální péče.....	148
	LITERATURA	150
	SHRNUTÍ STUDIJNÍ OPORY	152
	PŘEHLED DOSTUPNÝCH IKON.....	153

ÚVODEM

Představovaná studijní opora je se věnuje problematice rodinné politiky a prorodinných opatření. Ve své podstatě je určena studentům sociální práce, veřejných politik i studentům zabývajícím se výkonem státní správy a místní samosprávy.

Její základním tématem je pohled na sociální práci nikoliv jako nástroj pomoci ohroženým skupinám obyvatelstva, ale jako na nástroj rozvoje občanské společnosti. Tento pohled byl velmi často v české kotlině zanedbáván a nyní pracně k němu hledáme cestu zpět.

Sociální práce jako podpora ne jen rodin – kde rodiče mají stálou práci-, ale rovněž všech ostatních skupin obyvatelstva vyplývá z charty lidských práv a rovněž z úkolu sociální práce a sociální politiky – vytvářet sociální společnost, která je hegemonní a podporuje osobní a osobnostní rozvoj jedince i sociální komunity.

RYCHLÝ NÁHLED STUDIJNÍ OPORY

Studijní opora je rozdělena do 11 kapitol, které na sebe navazují. Jejím úkolem je představení problematiky podpory funkční komunity a jejího rozvoje.

První kapitoly jsou věnovány vymezení sociální práce jako nástroje, pro posílení a rozvoj funkční komunity se zvláštním ohledem na rodinný život a podpora rodiny, rodičovství a mezigenerační podpory.

Další kapitoly jsou věnovány právnímu vymezení jak na úrovni Česka, tak i na úrovni Evropské unie, jejich doporučení. Rovněž se zabývá historickým vývojem této problematiky a současnými výzvami pro rodiny v rámci sociálního státu. Nedílnou součástí je tedy i téma věnované úkolům místní samosprávy.

Následující kapitoly jsou věnovány vývoji rodiny a změnám v partnerském soužití včetně jejich dopadu na dítě, na funkce rodiny i problematiku sladování profesního a rodinného života.

Vzhledem k výše uvedenému nemůžeme se vyhnout takovým tématům jako migrace, sociální a národnostní inkluze s tím související problematikou vzdělávacího systému, pluralitou škol a školských zařízení.

Závěrečné části jsou věnovány praktickým dopadům. Je zde představena realizace výzkumného šetření na téma prarodinných aktivit ze strany místní samosprávy a představení modelu Family Friendly Community, který je sestaven a cílen na rozvoj prarodinných opatření včetně mezigeneračního soužití.

Studijní opora předpokládá aktivní zapojení studentů do diskuzí a sledování dalších doporučených textů, které budou průběžně aktualizovány v IS.

1 SOCIÁLNÍ POLITIKA A SOCIÁLNÍ PRÁCE

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

V této kapitole se student seznámí s historickým kontextem sociální práce, jejími historickými principy v závislosti na sociálním prostředí ve kterém se realizovala a působila. Dalším důležitým prvkem je etika sociální práce, výkonu práce sociálního pracovníka včetně základních etických zásad. V této kapitole se student seznámí se sociální práci jako vědní disciplínou, jejími možnostmi a jejím vlivem na společnost. Sociální práce jako taková je obousměrná:

- Utvářená přes zákony a vyhlášky dané státem a preferencemi ministerstva
- Utvářená přes aktivní účast ve svém uskutečňování a podnětná pro výklad a praxi zákonů, paradigmat ministerstva, sociální politiky a případné ovlivňování zákonných změn.
- Sociální práce jako vědní disciplína

CÍLE KAPITOLY

Cílem kapitoly je seznámit studenta s těmito principy:

- Sociální práce jako nástroj rozvoje potenciálu klienta
- Sociální práce jako nástroj welfare state

Sociální práce jako teoretická i praktická vědní disciplína

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Sociální práce, lidská práva, rodina,

1.1 Historie sociální práce

Velmi zjednodušeně můžeme sociální práci definovat jako starost státu (společnosti) o potřebné či o osoby v nouzi. V současné době je sociální práce mezičlánkem mezi

osobou v nouzi a politickou mocí, která souběžně disponuje finančními zdroji k výkonu sociální práce (pomoci).

Sociální práce se formovala postupně a ve svých počátcích nebyla vždy formou organizované pomoci. Sociální práce tak, jak ji známe dnes, je produktem změn z konce XVIII. a XIX. století. Současné modely sociální práce souvisí s teoriemi Marxe, Foucaulta, feministickým hnutím a systémem postmoderního myšlení.

Starověk se rovněž vyznačoval prvními systémy výběru „sociální daně“. Tento model fungoval v Izraeli, Řecku i Římu. Celkově však se jednalo z pohledu systému o paternalistický přístup k sociální pomoci. Společnost rozhodovala o tom, kdy a jak bude pomáhat bez výrazného pohledu na reálné potřeby člověka v nouzi. Tento model zůstal v některých zemích až do XXI. století.

Průmyslová revoluce a zrušení nevolnictví dává impuls k rozvoji sociálních systémů. Stát – v podobě sociálních systémů a sociální politiky – přebírá funkci široké rodiny.

Dnes se opět vracíme k tématu, aby široká rodina plnila základní funkce – mezigenerační soužití. Tento proces jde proti přirozeným změnám, které jsou definovány blahobytem – čím vyšší blahobyt společnosti, tím nižší porodnost a tím vyšší sousedské i mezigenerační odcizení.

1.2 Sociální politika

1.2.1 ZÁKLADNÍ MODELY SOCIÁLNÍ POLITIKY

Sociální politika je konkrétním jednáním státu a ostatních subjektů, kterým je ovlivňována sociální sféra společnosti. Jednotlivé modely sociální politiky mají zásadní vliv na realizaci a rozvoj prarodinné politiky.

Zdravotnictví a rozvoj zdravotnických modelů pomoci – moderní modely telemedicíny, nové diagnostické modely a zdravotní péče jako taková, prodlužuje lidský život a vytváří prostor, na který musí sociální politika i sociální práce reagovat. Nové modely sociální práce – např. seniorální sociální práce – způsobuje i řízenou migraci – migrace pracovníků v sociálních službách z Asie a Afriky do Evropy.

Pokud tedy budeme pracovat s novými výzvami, budeme přemýšlet o systémech sociálních opatření a reakcí na sociální rizika (stáří, nemoc, nezaměstnanost) a eliminaci sociální tvrdosti tržních mechanismů – pasivní forma sociální politiky. Aktivní forma sociální politiky usiluje o prevenci a předchází sociálním problémům.

Principy sociální politiky:

- sociální spravedlnost - je odvozena od obecného blaha; představuje základní podmínku soudržnosti, integrity společnosti, jejího uchování. Znamená tedy především vytvářet podmínky pro svobodný důstojný život jednotlivců a rodin a zároveň podmínky pro uchování integrity společnosti, zejména předcházet, případně zamezit marginalizaci jednotlivců, skupin a tříd. – (Rychetník, sociální práce 2020 online https://socialniprace.cz/socialni-spravedlnost-jak-ji-rozumet-dnes/#_edn1)
- sociální solidarita – je závislá na rozumné sociální spravedlnosti – Jak moc je spravedlivé, aby pracující hradili ze svých daní podporu nezaměstnaných, seniorů, vzdělání dětí a mládeže a podobně. „diskutovaný pojem, který se nejčastěji chápe jako hist. zakotvený požadavek na distribuci, příp. redistribuci mater. hodnot, po-

stavení, prestiže, odměn a sankcí. Bývá dáván do úzké souvislosti s požadavkem sociální rovnosti. „ (sociologická encyklopedie, https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Spravedlnost_soci%C3%A1ln%C3%AD)

- princip subsidiarity – „se snaží zajistit, aby byla rozhodnutí přijímána co nejbližše občanům. Kromě případů, kdy EU náleží výhradní pravomoc, by neměla být podnikána opatření na evropské úrovni, pokud by takové opatření nebylo účinnější než opatření přijaté na národní, regionální či místní úrovni. Subsidiarita je těsně svázána s principy proporcionality a nezbytnosti, což znamená, že žádné opatření Unie by nemělo překračovat rámec nezbytného pro dosažení cílů Lisabonské Smlouvy.“ (https://ec.europa.eu/regional_policy/cs/policy/what/glossary/s/subsidiarity)
- princip participace - občané měli mít právo účastnit se procesu tvorby a realizace opatření, která se jich týkají. Účast na tomto rozhodování má v ideálním případě za důsledek větší míru ztotožnění s politikou státu. Člověk přestává být pasivním příjemcem sociálně-politických opatření státu, ale sám se na jejich tvorbě podílí (Krebs 2002, s.26).

Od průmyslové revoluce XXI. století jsme znali jen dva základní modely sociální politiky. Kořenem sociální politiky je ryzí pragmatismus. Průmyslová revoluce rozbíjí systémy velkých rodin. Muži a nejstarší děti odchází za prací do měst, vzniká dělení na mužskou a ženskou práci v domácnostech. Majitelé výrobních prostředků se stávají bohatšími než šlechta. Nemoc nebo zranění živitele rodiny znamenají uvržení celé rodiny do dluhů. Vznik sociální politiky a základního sociálního systému je tedy logickým důsledkem, který chrání pracovní sílu a rodinu.

Korporativní sociální politika (Konzervativní model) pochází z Německa z období Bismarckovy vlády. Jedná se o model sociálního pojištění, na kterém participuje zaměstnavatel. Zaměstnanci mají povinnost minimálního pojištění, zaměstnavatel přispívá a zprávu celé pokladny má ve své moci stát. Tento model ve svých zásadních principech funguje v ČR dodnes. Rozdělování pomoci se děje podle zásluh, sociální pracovník ví, co je pro klienta (pojištěnce) dobré.

Liberální sociální politika (Anglosaský model) vzniká v Anglii a na jejím území. Jeho princip vyplývá z přesvědčení, že dospělá osoba je schopna zhodnotit rizika a možnosti, a podle těchto hodnocení si sama zajistí své sociální pojištění. Státem garantované sociální pojištění je menší než životní minimum. Sociální pracovník má spíše funkci prodloužené policejní moci, kdy zabraňuje zneužívání sociálních dávek. Tento princip vyplývá ze zákona Poor Law, kde každý, kdo mohl pracovat, byl za případnou žebrotu veřejně trestán. Z pohledu dilemat sociální práce je zde výrazná kontrola, která je základním měřítkem. Pomoc přichází až ve chvíli, kdy nám hrozí obrazně řečeno smrt chudobou.

Skandinávský model (sociálně-demokratický model) je modelem posledních let. Je postaven na významné společenské solidaritě. Je ve svém principu proaktivní a panuje na něm široká politická shoda. Skandinávský model je založen na provázanosti všech částí sociální politiky mezi sebou, přerozdělování zdrojů se děje na nejnižší možné úrovni – na úrovni obce, motivuje klienta k samostatnosti. Zároveň patří tento model k nejštedřejším. Je zde zvládnutá vzájemná solidarita.

1.3 Sociální politika v širším pojetí

Slovo „politika“ pochází z řečtiny a jedná se o úsilí k dosažení ideální správy věcí veřejných. Nahrazuje funkci širší rodiny – dnes spíše doplňuje zákon č.108/2006Sb. v platném znění §2 – je to specifický druh lidské činnosti směřovaný k řešení sociálních problémů. Sociální politika jako věda zkoumá a kategorizuje sociální problémy i sociální jevy ve společnosti, analyzuje úsilí o řešení problémů i hledání možností jejich ovlivňování (Tomeš 2008).

1.3.1 VAZBY MEZI SOCIÁLNÍ POLITIKOU A SOCIÁLNÍ PRACÍ

Sociální práce vstupuje do sociální politiky tehdy, jestliže nejsou potřeby občanů dostatečně saturovány (Tomeš 2011). K prvkům sociální politiky patří i zdravotní služby, ekonomika – sociální a zdravotní pokladna. Dalším přehlíženým prvkem sociální politiky – potažmo i sociální práce – je rozvoj a posilování funkčních prvků společnosti. Dnes tyto prvky jsou pomalu utvářeny v rámci rodinných politik.

1.3.2 SOCIÁLNÍ PRÁCE, SOCIÁLNÍ OCHRANA A SOCIÁLNÍ PÉČE

Sociální ochrana je soustava sociální péče a sociálních služeb. Především má tvořit sociální záchrannou síť v sociálních událostech a jejich dopadů na jednotlivce nebo konkrétní komunitu.

Sociální péče je konkrétní formou pomoci, tzn. výkonem sociální práce, poskytuje služby, které mají tlumit dopady nepříznivé socioekonomické situace konkrétního státu. Služby sociální péče je samostatnou kapitolou v rámci sociálních služeb.

Sociální práce je – jak jsme uvedli již výše - „*společenskovední disciplína i oblast praktické činnosti, jejichž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů*“ (Matoušek 2008).

1.4 Sociální práce

Definicí sociální práce máme v dnešním vědeckém i laickém světě mnoho. Především je sociální práce definovaná na rovině praktické pomoci.

Generální shromáždění Mezinárodní federace sociálních pracovníků definuje sociální práci jako obor, který **podporuje sociální změnu**, řešení problémů v mezilidských vztazích a posílení a osvobození lidí za účelem naplnění jejich osobního blaha. Užívá teorii lidského chování a sociálních systémů, sociální práce zasahuje tam, kde se lidé dostávají do kontaktu se svým prostředím. Pro sociální práci jsou klíčové principy lidských práv a společenské spravedlnosti. (Šveřepa, 2005). Tato druhá definice spojuje sociální politiku a sociální práci.

Sociální práce má tedy dva rozměry – praktický ve formě konkrétní pomoci, a společenskovedný ve formě rozvoje a utváření příznivých společenských změn, tak aby případně k sociálním událostem nedocházelo. Základním impulzem k rozvoji sociální práce do podoby jakou ji známe dnes, dala průmyslová revoluce, rozvoj sociálních systémů a sociální stát, kdy stát přebírá některé funkce široké rodiny. V současném pojetí sociálního státu – welfare state – znova se vrací funkce široké rodiny. Rovněž se mění sociální funkce rodiny

a jejího sociálního života. V závislosti na bohatnutí rodin, snižuje se jejich zapojení do sociálních sítí v běžném životě, rodiny žijí více individuálně. Toto téma budeme ještě zmiňovat později.

1.5 Stát a sociální práce

Stát, který přebírá funkce široké rodiny – především v otázkách pomoci – definuje formy a rozsah pomoci svými zákony a vyhláškami. Tyto postoje státu se v průběhu doby vyvíjely a formovaly.

V průběhu rozvoje sociálních systémů a přístupu státu k sociální problematice se rozvíjely i preference státu k formě i způsobu pomoci. Příkladem těchto změn – jde o téměř extrémní popisy – je srovnání totalitních režimů minulého století – fašismus a komunismus – a současného postojů státu. Dnes jsou definovány spíše z pohledu welfare-state. Mohli bychom tento postoj nastavit jako všeobecný blahobyť, ochrana obyvatel před úpadkem do chudoby a případného ohrožení života. Zároveň zde akcentuje chartu lidských práv – umožnit jedinci rozvoj jeho potenciálu. Tento princip – aktivní vytváření prostoru pro rozvoj lidského potenciálu bude centrem našeho zájmu v tomto předmětu.

1.6 Pohledy na způsoby pomoci

Zmiňované totalitní režimy měly za cíl vybudovat ideální společnost. V jednom případě se jednalo o model Übermensch, ve druhém ideální socialistickou společnost. V rámci těchto postojů jsou některé společné znaky:

- Formy pomoci jsou především institucionální – pomoc sirotkům, seniorům je preferovaná v institucích – ústavech (zák. č. 96/1952Sb, §9).
- Pomoc osobám s postižením, je jejich odsun do koncentračních táborů nebo na okrajová místa měst a obcí – ústavy sociální péče.
- Stát ví nejlépe, co tito lidé potřebují.

Současné pojetí pomoci:

- Pomoc by se měla odehrávat v domácím prostředí klienta, nebo v prostředí, které je mu co nejvíce podobno
- Klient ví nejlépe, co potřebuje a pomoc by měla směřovat k posilování jeho samostatnosti a rozvoje potenciálu, který klient má
- Klient je expert na svůj život
- Rodině se opět vrací je historická funkce – mezigenerační vzájemná pomoc.
Z těchto důvodů vzniká a rozvíjí se rodinná politika – podpora rodin, kde rodiče mají stálou práci.

Na těchto kontrastech je možné jasně vyzorovat ovlivňování sociální práce státem. Státní paradigma – postoje k formě pomoci – jsou definovány strategickými dokumenty a zákony.

1.7 Sociální pracovník a stát

Sociální pracovník je nástrojem v rukou státu v situacích pomoci konkrétnímu člověku. On je ten kdo vybírá nástroje – služby – plánuje ji a realizuje. V rámci realizace využívá některou z teorií sociální práce, nebo je vzhledem k potřebám klienta mění.

Z druhé strany je sociální pracovník „očima“ státu. Praktické zkušenosti sociálních pracovníků by měly přinášet změny ve službách, v jejich nastavování a zvýšení použitelnosti v praxi. Jedná se o nastavování systémových změn od praxe k teorii (Respekt, 2018). Jako zásadní nástroj se zde nabízí komunitní plánování.

1.8 Sociální práce jako vědní disciplína

Věda jako pojem: „Věda je propracované a obecné empirické a rozumové poznávání, vycházející z pozorování, rozvažování nebo experimentu.“

Pokud budeme mluvit o sociální práci jako vědní disciplíně, musíme mít na zřeteli obsah nabízené definice. Sociální práce nemůže být jen akademická, nebo jen praktická. Sociální práce má za sebou výzkumné projekty, analýzy dat z praktické oblasti, ale zároveň utváření teoretických koncepcí. Všechny tyto prvky na sebe navazují a vzájemně se doplňují.

Sociální práce jako vědní disciplína zároveň vychází z příbuzných oborů jako je sociologie, politologie, ekonomie. V rámci předkládané publikace se budeme postupně všech těchto vědních oborů dotýkat, čerpat z jejich pohledů a stanovisek.

1.8.1 ÚKOLY SOCIÁLNÍ PRÁCE

V dřívějších modelech a pojetích sociální práce panoval názor, že sociální pracovník má především udržovat klid ve společnosti. Sociální pracovník plnil funkci prodloužené ruky policie, jednalo se tedy o jinou, méně represivní formu společenské kontroly. Tento model se začal opouštět pod vlivem emancipačních hnutí (feminismus, marxismus). Současná sociální práce již pracuje spíše na teorii zmocňování (empowerment) a pracuje na třech základních úrovních.

Mikro systém:

- poskytování sociální pomoci
- rozvoj potenciálu klientů (empowerment)
- pomoc při čerpání služeb

Mezo systém:

- řešení problémů na úrovni široké rodiny
- práce s komunitami
- pomoc při řešení sociální problematiky měst a obcí
- vytváření funkčního systému sociálních služeb

Makro systém:

- reforma společenského prostředí
- aktivní působení změn na systém
- vytváření nových kategorií pomoci a rozvoje komunity

DEFINICE

Sociální politika je konkrétním jednáním státu a ostatních subjektů, kterým je ovlivňována sociální sféra společnosti.

Jedná se o systém sociálních opatření a reaguje na sociální rizika (stáří, nemoc, nezaměstnanost) a eliminuje sociální tvrdost tržních mechanismů – pasivní forma sociální politiky. Aktivní forma sociální politiky usiluje o prevenci a předchází sociálním problémům.

KONTROLNÍ OTÁZKA

1. Popište základní terminologii – sociální práce, socius, lidumilství.
2. Popište vývoj vztahu: sociální práce – stát – způsob pomoci
3. Popište vzájemné ovlivňování mezi stát – sociální pracovník – uživatel
4. Popište principy sociální politiky a vysvětlete je.
5. Popište modely sociálního státu – 3.
6. Popište základní principy etického jednání sociálního pracovníka.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Sociální práce je teoretická i vědní disciplína. Zároveň plní funkci „očí“ státu na problémy společnosti a na její rozvoj. Z pohledu vědní disciplíny navrhuje nové přístupy a postupy pro rozvoj společnosti a pro pomoc ohroženým skupinám.

Ve své činnosti pracuje na empowermentu – zmocňování – občanů. Pracuje s mikro, mezo a makro rámcem společnosti, komunit, skupin či jednotlivců.

DALŠÍ ZDROJE

Petr FABIÁN, Možná to jde i jinak

PŘÍPADOVÁ STUDIE

V rámci semináře ved'te diskurz na témata – využijte textu sociologické encyklopedie a encyklopedie sociální práce:

Sociální solidarita

Sociální spravedlnost

Dále popište jejich vazby na princip subsidiarity a participace s ohledem na přímý výkon sociální práce.

Etika – kde je hranice etického dilematu – podporovat vyloučené vs. Podporovat ty, co se umí o sebe postarat sami?

K ZAPAMATOVÁNÍ

Sociální politika je souhrnem všech zásadních politik, které jsou směřovány k rozvoji a pomoci občanů. Jedná se o zdravotní politiku, vzdělávací politiku, sociální práci.

Ve světě rozlišujeme tři přístupy – modely – sociální politiky. Korporativní, anglosaský (liberální) a sociálně demokratický (sknadinávský).

DALŠÍ ZDROJE

Etický kodex sociálního pracovníka.

Etika a morálka - http://www.ius-wiki.eu/tnh/pfuk/etika_v_podnikani/3

PRO ZÁJEMCE

Shlédněte film Roming – principy života ve vyloučené lokalitě a minoritě. Dalším pohledem může být film Green Book.

Seznamte se s obsahem - <https://www.respekt.cz/rozhovory/o-rodinne-politice-s-vojtechem-bellingem>

SHRNUTÍ KAPITOLY

Kapitola je věnovaná problematice sociální práce, vzájemné pomoci a její návaznosti na stát. zároveň je zde poukázána vzájemné ovlivňování státem, sociálními pracovníky i uživateli. Sociální práce je však i vědní disciplína, která by měla být schopna ne jen zajišťovat pomoc, ale vytvářet podmínky, který utváří takovou společnost, která je schopna analyzovat změny, přiměřeně na ně reagovat a posilovat funkční části společnosti.

---

2 POJETÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE A JEJÍ PARADIGMATATA

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

- V této kapitole se student seznámí s paradigmatata sociální práce, které:
- Reagují na nepříznivou situaci klienta
  - Pracují na žádoucí změně formou terapeutických postupů.
  - Vytváří návrhy pro antiopresivní změny v společenských systémech
  - Rozvíjejí společnost jako takovou
-

CÍLE KAPITOLY

Cílem kapitoly je seznámit studenta s těmito principy:

- Reaktivní paradigmatata sociální práce
- Proaktivní paradigmatata sociální práce

Sociální práce jako vědní disciplína, která vytváří prostor pro slad'ování společnosti.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Paradigma, sociální práce, terapeutické postupy, antiopresivní směr, rozvoj občanské společnosti

---

2.1 Sociální politika a sociální práce

Sociální politika je souhrnem různých politik. Ve svém základní podobě obsahu sociální práci, zdravotní politiku, vzdělávací politiku a financování.

Základním úkolem sociální politiky je utvářet sociální soudržnost a podporovat sociální změnu. **Principy sociální politiky**

- 1) **Princip** sociální spravedlnosti.
- 2) **Princip** solidarity.
- 3) **Princip** subsidiarity.

4) **Princip** participace.

Již v tomto popisu je patrné, že sociální práce není jen omezení na proces pomoci ohroženým skupinám, ale utváření celé společnosti, její kultivace a rozvoj.

2.2 Nástroje pro pomoc a utváření společnosti ve výkonu sociální práce

Pro výkon sociální práce a utváření sociálního smíru využívá sociální práce tři základní nástroje:

- Poradenství
- Služby
- Finanční podporu

2.3 Pohledy na způsoby pomoci

Zmiňované totalitní režimy měly za cíl vybudovat ideální společnost. V jednom případě se jednalo o model Übermensch, ve druhém ideální socialistickou společnost. V rámci těchto postojů jsou některé společné znaky:

- Formy pomoci jsou především institucionální – pomoc sirotkům, seniorům je preferovaná v institucích – ústavech (zák. č. 96/1952Sb, §9).
- Pomoc osobám s postižením, je jejich odsun do koncentračních táborů nebo na okrajová místa měst a obcí – ústavy sociální péče.
- Stát ví nejlépe, co tito lidé potřebují.

Současné pojetí pomoci:

- Pomoc by se měla odehrávat v domácím prostředí klienta, nebo v prostředí, které je mu co nejvíce podobno
- Klient ví nejlépe, co potřebuje a pomoc by měla směřovat k posilování jeho samostatnosti a rozvoje potenciálu, který klient má
- Klient je expert na svůj život
- Rodině se opět vrací je historická funkce – mezigenerační vzájemná pomoc

Na těchto kontrastech je možné jasně vyzorovat ovlivňování sociální práce státem. Státní paradigma – postoje k formě pomoci – jsou definovány strategickými dokumenty a zákony.

2.4 Paradigmata sociální práce.

Paradigma jako takové je aktuální stav vědeckého poznání dané problematiky. V případech, kdy přichází nové paradigma, mnohé prvky z původního paradigmatu zůstávají.

V teorii rychlosti, jsme do Eistneina měli jen paradigma Newtona. Einstein jeho paradigma vztahu rychlosti a času posunul dále, blíže k rychlosti světla. Vytvořil nové paradigma. Po Einsteinovi přišel Hawking a posunul vědu dále.

Tyto postupy však neplatí v sociální práci. V problematice sociální práce máme vedle sebe tři paradigmat, která definoval Payne (1997). Principem paradigmatu v sociální práci je zároveň určitý popis přístupu sociálních pracovníků k jejich práci – jak věci dělat. Jedná se o vědeckou i praktickou dovednost. Vědecká je - vím jak se sociální práce popisuje, praktická – vím jak se s tím pracuje.

Na dalších vědeckých fórech můžete číst podobné, či rozšiřující pohledy na paradigmat a jejich problematice.

My se budeme zabývat jen vybranými, první tři jsou reaktivní – reagují na situaci ve společnosti, poslední dvě jsou proaktivní – vytváří nové postupy a přístupy.

2.5 Reflexivně-terapeutické

Cílem sociální práce je snaha pomoci zabezpečit jednotlivci či skupině psychosociální pohodu. Důraz je kladen na komunikaci a proces interakce. Sociální práce je reflexivní proces, jehož prostřednictvím mohou lidé získat kontrolu nad vlastním způsobem života.

Nejčastěji je v oblibě sociálních pracovníků terapeutická pomoc. **V rámci výuky i praxe se těší oblibě přístupy definované Harrisem – Já jsem OK – ty jsi OK = lidské pojetí (souznění mezi klientem a pracovníkem). Jako způsob práce převládá případová práce. Těžkost je v tom, že se zpravidla do pozice Jsem ok – ty jsi OK nedostaneme – to budeme analyzovat přímo v metodách práce.**

Základním nástroje při této interakci je rozhovor, případně jiné formy komunikace mezi sociálním pracovníka a klientem, skupinou, komunitou

- vychází s pojetí, že sociální práce je tvůrčí proces, na kterém se podílejí všichni výše jmenovaní
- důležité pro toto pojetí je :
  - empatie sociálního pracovníka
  - snaha a schopnost porozumět problémům klienta
- předpoklad : dobré znalosti psychologie a schopnost vést rozhovor. K výbavě sociálního pracovníka v tomto případě patří i základní terapeutický výcvik.

Role sociálního pracovníka v tomto paradigmatu– (socio) terapie, koordinátor, manažer.

2.6 REFORMA SPOLEČENSKÉHO PROSTŘEDÍ

Socialisticko-kolektivistické – podle něho jedinci získávají vliv na vlastní životy podporou společenské kooperace a solidarity. Sociální práce se proto zaměřuje na posilování vědomí lidí k tomu, aby se autenticky podíleli na tvorbě a změnách institucí a přispívali ke změně společenského pořádku a vytvoření společnosti založené na rovnosti (Kraus, 2011). Tento proces má dva způsoby realizace – sestupný – změny přichází ze strany státu, vzestupný – změny přichází ze strany obcí a územně samosprávných celků.

Jeho cílem je vycházet vstříc individuálním potřebám a usilovat o zlepšování sociálních služeb. Jde především o pomoc prostřednictvím poskytování informací, kvalifikovaným poradenstvím, zpřístupňováním zdrojů. Jedná se o takovou změnu společnosti a jejích institucí, aby lépe zodpovídaly potřebám občanů (Navrátil, 2001, s. 14-17). Toto paradigma probíhá především na místní úrovni, v rámci strategických dokumentů měst, komunitního plánování a podobně.

Základem tohoto pojetí = změnit zákony, vyhlášky, které nepomáhají sociálně slabým a které jsou špatně formulovány. Změna zákonů vychází ze znalostí sociálních pracovníků, kteří znají potřeby svých klientů

Role sociálního pracovníka – zde se nejvíce dotýkáme sociální práce jako vědecké disciplíny. Sociální pracovník je zde na úrovni vědy, která hledá kauzalitu v sociálních aspektech, možnosti jejího ovlivňování a důsledků ovlivnění.

2.7 SOCIÁLNĚ PRÁVNÍ POMOC

Neodlučitelnou součástí tohoto paradigmatu je **právní pojetí** (informovat klienta o právních krocích)

Cílem tohoto procesu je poskytnout klientům znalosti o jejich sociálním postavení a o právních důsledcích jejich chování a jednání, seznámit je s jeho právy a povinnostmi ve společenském i sociálním systému.

- klient by měl být seznámen pro něj srozumitelným způsobem o všech krocích a postupech, které se v jeho případě – podle individuálních potřeb - budou dít a důsledky těchto kroků. Důležitým prvkem je „pro něj srozumitelným“ způsobem
- klient se může rozhodnout, zda-li přijme pomoc soc. pracovníka, instituce (ÚP, dávky). K této části se váže znalost důsledků odmítnutí pomoci.
  - toto se netýká :
    - jedná-li se o život a zdraví (dítěte)
    - je-li proces nařízen soudem

Role sociálního pracovníka – poradce, případová práce, práce s komunitou, kritik, či tvůrce systému, práce se systémem

2.8 Vzdělávací paradigma – zavádí v rámci sociální pedagogiky

Toto paradigma popisuje Kraus (2011) jako utváření sociálních dovedností a prosociální výchova přispívající k multikulturním řešením. Je zde prvek jistého předcházení sociálních problémů, výchova k empatii, výchova k rozvoji prosociálního chování. Kraus se dále zabývá dvěma prvky tohoto paradigmatu:

- kurativním – odstraňování dysfunkcí, překážek k optimálnímu rozvoji člověka
- stimulační - sociální práce jako činnost harmonizující vztah mezi jedincem a společností (Kraus, 2011).

Sociální pracovník zde vystupuje v roli pracovníka, který neřeší krizové situace jedince či komunity, ale naopak je v roli edukátora. Tuto možnost mimo jiné dovoluje zákon

č.108/2006 Sb. o sociálních službách, který v rámci výkonu sociální práce umožňuje významnou pluralitu vzdělání sociálních pracovníků.

2.9 Podpora a rozvoj funkčních prvků sociální komunity –

Nový úkol veřejné správy a sociální politiky. Svým způsobem se jedná i o spravedlivý řád – spravedlivá mzda za dobrou práci. Toto paradigma vychází z historické zkušenosti, která je nejen Evropě blízká. „Rovnost“ jsme v Evropě prožívali jen v systémech totalitních a i ty ve svém konečném důsledku byly nerovné.

Jedním problémem je pomoc potřebným, dále dostupnost informací o pomoci, vzdělání a podobně, a dalším je dosažení rovnosti, ale nesmíme zapomenout, že revoluce – emancipační hnutí – které nenajde cestu ke spolupráci, se obrátí v anarchii nebo totalitu – moderní totalitu. Jinými slovy, buď si emancipační revoluce najde další stupeň boje, nebo se stane totalitou. Pro dosažení sociální spravedlnosti tak musí dojít k vyvážení práv a povinností. Předchozí první čtyři paradigmat jsou zaměřena na práva a sociální rovnost. Toto nové paradigma je zaměřeno na rozvoj funkční části společnosti, která může být motivující ke změně vyloučených tak, aby se nestali programově vyloučenými. Jako příklad mohou být skupiny obyvatelstva, kdy již několik generací rodičů jsou jen příjemci sociální práce, jejich zaměstnáním je čerpat sociální pomoc.

Pohled ze strany těch, kteří plní sociální pokladnu – pokud někdo čerpá sociální dávky a sociální pomoc, měl by být společností – státem – „nucen“ co nejdříve tuto pomoc vrátet. Bez tohoto společenského tlaku, jevy vytvoříme prostor pro obchod s lidskou chudobou, manažerismus sociálních služeb (Fook, 2003) a otvíráme prostor pro moderní totalitu.

Model sociálního rozvoje jak jej popisuje Estes, (1998) v modelu podpory, rozvoje komunity a zapojování občanů do určování a rozvoje komunity, stejně končí na odstraňování nerovnosti. Jedná se jen o humanističtější popis revoluce, jako kdybychom neuměli již přemýšlet v kategoriích rozvoje a posilování funkčních prvků sociální společnosti. Podle něj je důležité rozlišovat mezi pomocí utlačovaným a odstraňováním důvodu jejich znevýhodnění. Jako příklad nám může sloužit obchod s chudobou v prostoru sociálních bytů a ubytoven. Chudí, kteří čerpají přídavky na bydlení, jsou vázáni na pobyt v soukromých ubytovnách, které vydělávají na jejich chudobě. Stát, který jim neumožní opustit tyto ubytovny – práce, městské startovací byty, motivace k osamostatnění, vymáhání odpovědnosti – zvyšuje společenské napětí a připravuje prostor pro sociální revoluci.

V situacích, kdy jsou společensky preferováni státem občané, kteří potřebují sociální služby a sociální pomoc, můžeme v jistém okamžiku dojít do bodu, že « funkční část » vyvolá revoluci, nebo se přemístí do skupiny potřebných. Revoluce zde však přináší totalitu. – jako osoby zvýhodňované, mohou být i senioři – jako nositelé politické moci. V USA to jsou např. hispánci a další komunity.

2.9.1 PROCES ZAVÁDĚNÍ POSÍLENÍ

Z pohledu sociální práce, je zajímavý fenomén soudržnosti obyvatel ohrožených či vyloučených lokalit.

Tato soudržnost „jakoby“ chybí v ostatních skupinách společnosti, Nózka (2019) poukazuje na tuto fragmentizaci, která probíhá i přes sestavování participačních strategických dokumentů měst, obcí a ministerstev. Jako východisko nabízí dynamiku změn sídlišť a sousedských vztahů. Rychlá fluktuace bydliště – často vzhledem k dostupnosti práce – snižuje míru společných zájmů a míru kontaktů s dalšími sousedy. Pro změnu dynamiky

sídlišť se jeví zajímavý projekt z Vídně, kde město na každém developerském projektu participuje s obecními byty, zajišťuje vybudování základní infrastruktury služeb – kavárny, kadeřnictví, restaurace, pekařství a podobně.

Dalším bodem změny je každodenní angažovanost obyvatel sídliště či ulice (Nóžka 2019, s.27). Zpravidla se obyvatelé sjednotí v případech pro ně rizikových situací – nárůst pocitu ohrožení v případech nájemců z vyloučených lokalit, nárůstu agrese a podobně. Autorka poukazuje na potřebu rozvoje zapojení obyvatel blízkého okolí o prostředí a neformální setkávání. K těmto projektům je nutná vstřícnost města, která otevře prostor pro aktivitu obyvatel. Na každém sídlišti je vždy několik nápaditých osob, které jen potřebují vytvořit prostor pro svou aktivitu.

Třetím ne-méně důležitým bodem je hospodaření s veřejným prostorem sídliště. Nóžka poukazuje na neefektivní postupy měst – při stížnostech na mladé, kteří se chovají na lavičkách hlučně, dá město lavičky odstranit, ale tyto lavičky sloužily v průběhu dne k setkávání generací. V případech, kdy změny architektury sídliště – výsadba stromů, je realizovaná za peníze města samotnými obyvateli, pak oni si tohoto prostoru váží jinak, je to jejich prostor, ke kterému přispěli svou prací.

Veřejným prostorem tedy nejsou jen dětská hřiště, parkovací plochy, ale především infrastruktura sídliště – obchody, služby, městské byty, které umožňují soužití různých společenských vrstev, ale aktivní zapojení obyvatel do tvorby tohoto prostoru a následně i jejich zapojení do vlivu na chod města či obce.

DEFINICE

Dle Kuhna – paradigma znamená zásadní pojetí určité disciplíny, které je považováno za vzorové a je sdíleno většinou vědců a výzkumníků v určité historické etapě. Paradigma vymezuje to, co má být zkoumáno, s jakými přístupy, jakými metodami, podle jakých pravidel a konvencí. Paradigmata ve vědě jsou dočasná a jejich změna obvykle probíhá radikálním obratem, tzv. vědeckou revolucí.

KONTROLNÍ OTÁZKA

1. Popište principy reaktivních paradigmat.
2. Popište principy aniopresivního paradigmatu
3. Popište principy proaktivních paradigmat.
4. Popište jak se mění role sociálního pracovníka v jednotlivých paradigmatech.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Paradigmata formulují naši roli i způsob práce v rámci realizace sociální práce. Znalosti paradigmat a jejich uplatnění v praxi úzce souvisí s naší rolí i etikou naší práce.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Kapitola je věnovaná problematice paradigmat sociální práce a jejich dopadu na realizaci sociální práce a sociální politiky.

DEFINICE

Paradigma - Ve vědecké sféře znamená paradigma zásadní pojetí určité disciplíny, které je považováno za vzorové a je sdíleno většinou vědců a výzkumníků v určité historické etapě. Paradigma vymezuje to, co má být zkoumáno, s jakými přístupy, jakými metodami, podle jakých pravidel a konvencí. Paradigmata ve vědě jsou dočasná a jejich změna obvykle probíhá radikálním obratem, tzv. vědeckou revolucí. Pojem vědecká revoluce zavedl T.S.Kuhn.

DALŠÍ ZDROJE

<https://www.sisyfos.cz/clanek/955-paradigma>

OTÁZKY

- 1 popište čím se vyznačují reaktivní paradigmat
  2. jaké jsou principy proaktivních paradigmat
  3. která paradigmat jsou důležitá a nosná pro rodinnou politiku?
-

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

Popište a analyzujte proces zavádění změny jako modelu antiopresivního přístupu – zavádění školské inkluze jako procesu vyrovnávání příležitostí a sociálního začleňování dětí z ohrožených skupin obyvatelstva.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Kapitola je věnovaná problematice paradigmat a jejich vlivu na rodinnou politiku. Rozvojová paradigmata přesněji vymezují nástroje pro rodinnou politiku v rámci sociální práce včetně změny způsobu výkonu sociální práce – odklon od pomoci ohroženým, k rozvoji společnosti jako takové.

---

3 KOŘENY RODINNÉ POLITIKY – EVROPSKÁ UNIE

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Kapitola je věnovaná vývoji rodinné politiky v rámci EU včetně základnímu popisu různých typů rodinných politik v rámci Evropského společenství.

CÍLE KAPITOLY

Po prostudování této kapitoly bude se student orientovat v:

- *Vývoji rodinné politik v rámci EU*
  - *Typech rodinných politik v zemích EU*
-

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Lisabonská smlouva, Evropa 220, Maastrichtská smlouva

3.1 Kořeny rodinné politiky – Evropská unie

Při vzniku Evropské Unie bylo několik důvodů. Jedním z nich byla snaha ukončit časté války, které v průběhu XIX a XX století zasáhly Evropu. V roce 1950 začíná hospodářské sjednocování Evropy a sním se váže i politické působení na jednotlivé státy v Evropě. Zároveň v tomto období začíná studená válka mezi kapitalistickým a socialistickým blokem. V roce 1957 je podepsaná tzv. Římská smlouva, která zakládá Evropské hospodářské společenství. Paralelně vzniká hospodářská smlouva vázaná na státy orientující se komunistickou diktaturou – Rada vzájemné hospodářské pomoci. Paralelně se vyvíjí i charakteristické rysy různých pohledů na rodinnou politiku podle sociálního systému státu. Od těchto kořenů se rozvíjí rodinná politika v jednotlivých státech EU.

Po roce 1970 se evropské společenství rozšiřuje o Dánsko, Irsko a spojené království. Evropa je poznamenána pády koncem pravicových diktatur – Španělsko a Portugalsko, a pokusy o reformu socialismu – Československo. V roce 1979 přichází významná hospodářská krize a tím i krize sociálního státu. Paralelně s tímto přichází rozvoj ekologického způsobu života. Svou roli zde hraje i americké hnutí Hippiies.

Další zásadní změnou je pád Berlínské zdi a sametová revoluce v Československu. Evropa se výrazně mění hospodářsky i politicky a směřuje k Evropě bez hranic – vytvoření tzv. Schengenského prostoru.

V roce 1993 je dobudován jednotný trh založený na čtyřech svobodách:

- volném pohybu zboží,
- služeb,
- osob a
- peněz.

Tyto parametry jsou zakotveny v tzv. Maastrichtské smlouvě, která platí od roku 1993 a Amsterodamské smlouvy platné od roku 1999. V rámci sociální politiky jsou tyto principy v EU popisovány v rámci Otevřené metody koordinace, které jsou realizovány v systému tzv. měkkých zákonů (soft law), které především sledují stav, aby členské státy si zachovaly svou autonomii (Dudová,2011).

Tabulka č. 2: Charakteristiky welfare režimů dle Esping-Andersona

	Liberální	Sociálnědemokratický	Konzervativní
Role rodiny trhu státu	okrajová centrální okrajová	okrajová okrajová centrální	centrální okrajová střední/podpůrná
Charakteristiky sociálního státu			
převládající model solidarity	individuální	univerzální	korporativismus, etatistický
kritérium k obdržení dávek	potřeba	občanství	status
hlavní zdroj solidarity	trh	stát	rodina
stupeň deomodifikace	nejnižší	nejvyšší	vysoký (pro živitele rodiny)
Typický představitel	USA	Švédsko	Německo

Zdroj: Mitchell (2011, in Esping-Andersen, 1990, 1999)

Rodinné politiky EU prošly za posledních 40 let vývojem, který má reagovat na sníženou plodnost, zvýšenou rozvodovost, nárůst rodin s jedním rodičem. Modely rodinných politik EU nesměřují ke konvergenci.

Typ rodinné politiky	Celková charakteristika	Peněžní dávky	Pomoc rodičům, kteří mají placené zaměstnání	Země vzniku a rozvoje
Sociálně demokratický	Všeobecné dávky státu pro rodiny a podpora rovnosti pohlaví.	Průměrná výše finančních dávek rodinám, ale zvýšená úroveň jiných dávek. Velmi nízká úroveň chudoby dětí.	Vysoká úroveň pomoci poskytované rodičům. Kombinace dlouhých rodičovského volna a péče o děti. Bohatá nabídka způsobů péče o děti	Dánsko, Finsko, Norsko, Švédsko
Konzervativní	Systém pomoci státu rodinám, která se mění podle pracovního statusu rodičů a který je inspirován tradiční koncepcí rodového rozdělení prací.	Průměrná úroveň peněžních dávek	Průměrná úroveň pomoci. Relativně dlouhé rodičovské volno a volno na péči o děti, ale menší nabídka jiných forem péče o dítě.	Německo, Rakousko, Belgie, Francie, Irsko, Holandsko, Lucembursko
Jižní Evropa	Diferenciace podle statusu, aktivity a seskupení služeb podle veřejných nebo soukromých poskytovatelů	Nízká úroveň finančních dávek. Vysoká úroveň chudoby	Málo pomoci	Španělsko, Itálie, Portugalsko
Liberální	Nízká úroveň pomoci rodinám, která je směřovaná k chudým rodinám. Nechává prostor pro působení trhu, především v péči o děti.	Nízká úroveň pomoci poskytované rodinám, trochu vyšší pomoc pro chudé rodiny.	Málo pomoci. Odpovědnost za péči o děti je na rodičích a soukromém sektoru.	Velká Británie, Irsko, Švýcarsko

Zdroj. Dudová, 2011, s.51

3.2 Rodina v proměně času

Rodina jako vztahová, ekonomická a sociální síť prošla velmi rychlými změnami. Většina rychlých a radikálních změn se odehrála za poslední století. My si projedeme jen některé, některé budou korespondenčním úkolem k této kapitole.

Průmyslová revoluce rozvolňuje širokou rodinu. Široké rodiny se postupně zmenšují, osamostatňují a zvyšuje se vzdálenost mezi nimi – jak zeměpisná tak i emoční. Více se rovněž vyhraňují rodinné role.

Poválečné období a rozvoj sociálního státu přináší další změny v rodinných konstelacích. Státy více zasahují do života rodin a to jak kontrolou – institucionalizované formy pomoci, tak i podporou - stát přebírá některé funkce široké rodiny, např. péče o seniory.

Postmoderní rozvoj, rozvoj evropské unie a celková změna v pohledu na rodinu – filozofická, sociální, politická, je v posledním období nejvýraznější změnou. Mění se vztah ke sňatkům, snižuje se porodnost, odkládá se mateřství a rodičovství do pozdějšího věku, ale zároveň stárnutí populace s sebou přináší fakt, že stát opětovně přenáší některé funkce, které dříve převzal, zpět na nukleární rodinu. Opět je preferované vícegenerační soužití, podporovaná zaměstnanost všech věkových skupin, rychlý návrat rodičů z rodičovské dovolené zpět do zaměstnání, podpora dalších forem partnerského soužití a podobně.

Stárnutí populace, snižování počtu dětí – snižování porodnosti, odkládání prvního dítěte do pozdějšího věku, stěhování v rámci celé EU za prací, tyto základní demografické prvky přináší zásadní změny do přemýšlení o rodině, vývoji rodinné politiky. Rovněž tyto vlivy jsou posíleny a ještě více znejistěny migrací – především tou mimo EU.

3.2.1 RODINNÁ POLITIKA A EVROPSKÁ SOCIÁLNÍ CHARTA

- 1965 **Evropská sociální charta**.
- V současnosti se členské státy řídí pravidly tzv. Revidované sociální charty
- Články v Revidované sociální chartě vztahující se k rodině, kterými se řídí i Česká republika, jsou následující – např.:
  - Spravedlivá odměna, která zajistí rodinám slušnou životní úroveň
  - Děti a mladé osoby mají právo na zvláštní ochranu před fyzickými a morálními riziky, kterým jsou vystaveny
  - Zaměstnané ženy ve vztahu k mateřství, změna pohledu na mateřství a rodičovství pod vlivem Bowlbyho, Matějčka

3.2.2 PRÁVNÍ AKTY EU PRO OBLAST RODINNÉ POLITIKY

- Směrnice 92/85/EHS z 19. 10. 1992: Minimálně **čtrnáctitýdenní mateřská dovolená** bez přerušení

- 1996 směrnice o **rodičovské dovolené a dovolené z rodinných důvodů - minimální rozsah 3 měsíce**, může jít až do osmého roku života dítěte. Úhrada záleží na členském státě.
- *2010 - Evropský parlament navrhl prodloužení minimální mateřské dovolené ze 14 na 20 týdnů a zavedení dvoutýdenní otcovské dovolené s tím, že obě dovolené pro čerstvé matky a otce mají být plně hrazeny - evropské země návrh odmítly.*
- *Barcelonské cíle:* pro podporu sladování rodinného a pracovního života se členské státy shodly na cílech, že 90% dětí starších 3 let budou navštěvovat institucionální péči a 33% dětí mladších 3 let budou v institucionálních zařízeních, a vzroste zaměstnanost žen na 60%. mateřství přestává být osobní kariérou, ale práce je nutností blahobytu.

3.3 Aktivní rodinná politika

V rámci a v souvislostech výše uvedených jevů, rozvíjí se v Evropské unii základní myšlenkové a politické proudy, které jsou zaměřeny na aktivní rodinnou politiku. Rodina se v Evropě zcela mění. Celkově růst blahobytu přináší klesající porodnost a Evropa je na špičce blahobytu, porodnost je zde nízká a stále stagnující. S tímto jevem souvisí odkládání prvního těhotenství, nárůst rozvodovosti, počet neúplných rodin a prodlužování délky života. Sociální systémy nejsou schopny „utáhnout“ ekonomické náklady související s nárůstem ekonomicky nečinných obyvatel. Počet ekonomicky aktivních osob vzhledem k ekonomicky neaktivním je podmínkou růstu - minimálně udržení – životní úrovně.

3.4 Pozadí zrodu rodinných politik

Zrod rodinných politik se váže k hospodářské krizi v sedmdesátých letech XX. Století v Evropě. Jednalo se tehdy o hospodářskou krizi, která nastartovala nové změny – zrod skandinávských sociálních modelů – sociálně demokratických, které jsou hodně orientovány na blahobyt jednotlivce, sociální pomoc, ale i na sociální kontrolu.

V rámci sjednocené Evropy je prvním protokolem – Římská smlouva – z roku 1957, která popisuje a orientuje se na hospodářskou a sociální soudržnost států tvořících EHS. Tato smlouva se stává startovacím bodem pro oblast zdravotní politiky, ochrany zdraví při práci a ekonomické koheze.

Následuje Maastrichtská dohoda – 1992 – již se píše o evropském sociálním protokolu, který má za úkol udržet stabilní hospodářský rozvoj – jeden z principů rodinné politiky. Bez něj nemůže rodinná politika fungovat ve své vlastní podstatě.

Dalším významným prvkem je Amsterdamská smlouva – 1997, která významně posiluje oblast zaměstnanosti, sociální oblast, životní prostředí a veřejné zdraví.

3.4.1 CÍLE AKTIVNÍ POLITIKY EU

V Evropské unii je rodinná politika i nadále ponechána v kompetenci národních vlád.

EU nedisponuje pravomocemi pro rodinnou politiku. Instituce rodiny není primárním předmětem její politiky, avšak to neznamená, že by jí nebyla věnována pozornost.

Cíle relevantní pro rodinnou politiku jsou obsaženy v jiných sférách:

- Podpora zrovnoprávnění mužů a žen
- Boj s diskriminací kvůli pohlaví
- Stejná možnost uplatnění na trhu práce pro muže i ženy a rovné zacházení na pracovišti
- Stejně odměny pro muže a ženy
- Dále koordinace sociálních dávek (týká se i dávek pro rodinu)
- Justiční spolupráce (přeshraniční právní otázky ohledně rodiny)
- sladování pracovních a rodičovských rolí – podpora v mateřství a rodičovství, institucionální péče o velmi malé děti, zkrácené úvazky, nové typy pracovních smlu, home-office
- boj proti sociálnímu vyloučení a chudobě rodin s dětmi
- podpora mezigenerační solidarity a rozvoj pečovatelské kapacity v rodinách – snižování počtu dětí, stěhování za prací, snižuje pečovatelské kapacity v rodinách

3.5 Aktivity EU v rámci rodinné politiky

- **Shromažďování informací** (Evropská aliance pro rodiny 2007)
- **Impulzy pro harmonizaci** národních právních systémů a pro koordinaci národních legislativ (Doporučení Rady ohledně péče o dítě 1992)

- **Finanční podpora konkrétních projektů** rodinné politiky (členské státy plánují, že v průběžném období podpory 2007-2013 vydají na opatření k podpoře zaměstnanosti žen a lepší slučitelnosti profesního a rodinného života celkem více než 2,6 miliardy eur. A více než 555 milionů eur má být použito na zlepšení péče o děti
- **Vypracování závazných norem týkajících se rodinné politiky nebo s účinkem na rodinnou politiku** (Směrnice o rovném zacházení 1975, Směrnice o lidských právech 1992, Směrnice o rodičovské dovolené 1996)

3.6 Evropa 2020

V letech 2010 – 2012 vzniká strategie Evropa 2020, která je zaměřena na rozvoj evropského sociálního modelu. Tento model má několik zásadních výzev:

- konkurence schopnost a zaměstnanost
- sociální začlenění a boj s chudobou
- globalizace a její vliv
- otázky rovnosti pohlaví
- otázky interní a externí migrace
- demografický vývoj

3.7 srovnání Lisabonské strategie a Evropy 2020

2000 LISABONSKÁ STRATEGIE

- byla přijata na zasedání Evropské rady v Lisabonu v roce 2000
- Cíl: zvýšit průměrnou míru ekonomického růstu do roku 2010 na 3 %, vytvořit dodatečných 20 milionů pracovních míst, což by představovalo zvýšení míry zaměstnanosti z tehdejších 61 % na 70 % a zvýšit podíl pracujících žen z 51 % na více než 60 %.
- Byla v roce 2005 revidována na zvýšení zaměstnanosti

Evropa 2020

- evropská hospodářská strategie
- Zvýšení míry zaměstnanosti u osob ve věku 20-64 let ze současných 69 % na nejméně 75 %, také aktivnější zapojení žen, starších pracovníků a integrace migrujících pracovníků

DEFINICE

Cíle relevantní pro rodinnou politiku jsou obsaženy v jiných sférách:

- Podpora zrovnoprávnění mužů a žen a boj s diskriminací kvůli pohlaví
- Stejná možnost uplatnění na trhu práce pro muže i ženy a rovné zacházení na pracovišti
- Stejně odměny pro muže a ženy
- Justiční spolupráce (přeshraniční právní otázky ohledně rodiny)
- sladování pracovních a rodičovských rolí – podpora v mateřství a rodičovství, institucionální péče o velmi malé děti, zkrácené úvazky, nové typy pracovních smluv, home-office
- boj proti sociálnímu vyloučení a chudobě rodin s dětmi
- podpora mezigenerační solidarity a rozvoj pečovatelské kapacity v rodinách – snižování počtu dětí, stěhování za prací, snižuje pečovatelské kapacity v rodinách

KONTROLNÍ OTÁZKA

Jak rozumíte pojmu sladování profesního a rodinného života?

Co je cílem Lisabonské strategie?

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

Pročtěte dokumenty MPSV na téma podpory sladování profesního a rodinného života. Vypracujte stručný strukturovaný přehled opatření pro podporu rodin s dětmi.

DALŠÍ ZDROJE

Prostudujte:

<https://euroskop.cz/evropska-unie/vnitni-trh/lisabonska-strategie/>

SHRNUTÍ KAPITOLY

Kapitola se věnuje problematice aktivní politiky EU, jejímu vývoji a jednotlivým modelům rodinných politik v rámci zemí EU.

---

4 VÝVOJ RODINNÉ POLITIKY V ČR

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Kapitola se zabývá vývojem rodinné politiky v rámci Československa a české republiky.

Další částí je současný pohled na rodinnou politiku v ČR, popis aktéru rodinné politiky a jejich funkcemi v rámci realizace rodinné politiky.

CÍLE KAPITOLY

Po prostudování kapitoly se bude student orientovat v historickém kontextu rodinné politiky ČR a rovněž se bude orientovat v současném stavu a aktérech rodinné politiky.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Rodinná politika, aktéři rodinné politiky.

4.1 Rodinná politika v historii ČR

V historii ČR se jednalo spíše o sociální systém, který se dá jen krkolomně přenášet na fungování rodinné politiky. Teprve následující systémy a neziskové organizace za I. Republiky vytváří síť služeb a možností, které bychom dnes nazvali principy rodinné politiky. Masarykova liga proti tuberkulóze, československá ochrana matek, červený kříž, obecní dobročinné spolky, okrašlovací spolky, obecní dobročinné spolky, církevní spolky – tvořily sociální systém pomoci, který patřil mezi nejlepší v Evropě. Systém spočíval na službách nikoliv na dávkách.

Systémy první republiky byly obnovovány ještě po druhé světové válce, ale nástupem komunismu byly systematicky likvidovány a vše bylo řízeno centrálně.

4.1.1 PRVNÍ REPUBLIKA

Sociální politika v období před vznikem první republiky byla ošetřována v zákonech o obecním zřízení č.170/1849 – právní nárok příslušníků obce na „zaopatření dle prokázané

potřebnosti“ – (§22). Tento zákon zavádí domovskou příslušnost. Tento zákon však platil v Čechách na obecné zemské úrovni. V Uhrách byl zákon podobný, ale na Moravě podobný zákon nebyl. Na Moravě se zemský sněm problematikou zabýval, ale zákon nepřijal. Péče o chudé se tak řídila obecným zákonem, kdy pomoc byla řízena faráři a byla zprostředkována z obecních fondů. (Rákosník, Tomeš, 2012)

Výše uvedené předpisy přejal český stát zákonem č.11/1918Sb. Pomoc byla dána příslušností k obci, nebo úředně přidělenou příslušností (bezdomovci), a nárok byl podmíněn: domovské právo, chudoba, neschopnost výdělků a nedostatek jiných příbuzných osob povinných k zaopatření.

4.1.2 OBDOBÍ SOCIALISMU.

Za doby socialismu, rodinná politika byla omezena jen na „dobré“ rodiny a zaměstnanost. Ve svém principu vychází ještě z tzv. druhé republiky, která byla od 1.10.1938 do 14.3.1939. Jedním z jejich zákonů byl zákon č.72/1939Sb., který řešil „jiné“ než společensky zařazené občany. Občané, kteří vybočovali z řady, byli umísťováni do kárných táborů (následně transformovány jako sběrné tábory pro Romy - Lety u Písku, Kunštátu). Za dob socialismu tento zákon byl uplatňován, kdy se jednalo o tzv. příživnictví. Jak druhá republika tak období budování socialismu se vyznačují uniformitou.

Po roce 1948, systém první republiky postupně zanikal a vznikala ideologizovaná péče řízená Národními výbory –zákonč.55/1956Sb. převedl sociální pomoc a sociální péči na stát. Postupnými kroky je jediným poskytovatelem pomoci stát a přebírá roli i majetek nestátních organizací. V péči o osoby postižené a staré, sleduje příbuzenskou povinnost 101/1964Sb. Pomoc ze strany státu je především ve službách nikoliv v peněžitých dávkách. Budování tzv. ideální socialistické společnosti, nesledovala individuální potřeby. Rovněž 6-ti denní pracovní týden neumožňoval, aby rodina pečovala o osoby s jinými potřebami. Rodina jako instituce výchovná je převáděna pod kontrolu státu.

Architektonicky nebylo ve městech místo pro osoby s postižením a seniory, kteří potřebovali zvýšenou péči. Tyto osoby byly přednostně soustředěny v institucionalizovaných zařízeních. Bezbariérovost ve městech byla neznámou veličinou.

Teprve v období po roce 1994 začínají konference na téma postavení osob s postižením ve společnosti. Rodinná politika se omezuje jen za začlenění osob s postižením a na rodiny s jedním rodičem.

Národní zpráva o rodině (2004) v rámci bytové politiky neřeší problematiku měst, která prodávají svůj bytový fond a vytváří následně podmínky pro rozvoj vyloučených lokalit. Jako podpora bytové fondu je stát omezuje na podporu stavebního spoření a regulace nájemného. Těžiště rodinné politiky v období od roku 1990 do 2004 byly finanční transfery.

4.2 Co je rodinná politika a její principy

Tak jako každá oblast politiky, stejně i rodinná politika využívá určité systémy, instituce a právní rámec, díky němuž realizuje své cíle. Při stanovení těchto nástrojů vychází rodinná politika ze základních principů. Mezi tyto principy je řazen princip občanský (univerzální), princip korporativní (pojišťovací), princip solidaritní a princip liberální (Tomeš, 2011).

a) *Princip občanský, univerzální – občanský princip zaručuje podporu všem občanům a jejich rodinám. Také bojuje proti sociálnímu vyloučení a zaručuje spravedlivou redistribuci mezi rodinami bez dětí a rodinami s dětmi. Tento systém převažuje zejména ve Velké Británii a Švédsku (Tomeš, 2011, s. 190).*

b) *Princip korporativní, pojišťovací - tento princip stojí na povinném systému sociálního pojištění, který rozlišuje osoby ekonomicky aktivní a ostatní. Redistribuce je prospěšná zejména pro zaměstnance s dětmi. Systém je užíván zejména v Belgii, Itálii a Německu (Tomeš, 2011, s. 190).*

c) *Princip solidaritní – se zaměřuje na populační politiku. Jde o komplexní systém, který je sociálněpoliticky institucionalizovaný. S tímto systémem se setkáme ve Francii (Tomeš, 2011, s. 190).*

d) *Princip liberální – je značně omezený v systému sociálního zabezpečí. Dávky jsou cílené pro chudé nemajetné občany. Podpora je založena na redistribuci mezi bohatými a chudými občany. Tento systém je typický pro Spojené státy americké (Tomeš, 2011, s. 190).*

4.3 Cíle rodinné politiky

„V zásadě je hlavním cílem rodinné politiky v moderních státech zmírňování narůstajících nákladů rodin při opatrování mladé generace realizací principů především sociální solidarity, principu sociální spravedlnosti a principu sociální garance“ (Krebs, 2015, s. 385). Podle Lenczové (1994, in Gabura 2012) Evropa rozlišuje dva modely rodinné politiky a jejich cíle:

- model, který se na rodinu dívá jako na celek a jeho hlavním cílem je podporovat rodinu tak, aby byly zajištěny její základní funkce a aby byla stabilní,
- model, který se dívá na každého člena rodiny zvlášť a cílem je uspokojovat jeho práva a potřeby, protože to se pak odráží v kvalitě a stabilitě rodiny jako takové.

Krebs (2015) uvádí, že cíle rodinné politiky je možné doplnit také o sledování vzájemného působení rodinného života a pracovního vztahu. V případě, že bude podporována např. pružná pracovní doba, bude pro rodiny jednodušší sladit pracovní povinnosti s rodičovskými, což by také mělo příznivý vliv na funkci a stabilitu rodiny.

Metodické doporučení MPSV (2008) definuje rodinnou politiku jako snahu o odstranění překážek a zajištění vhodného prostředí pro její rozvoj a zdárné fungování:

- odstraňování překážek pro podporu stability rodin
- vytváření vhodných podmínek pro rodiny a jejich globální podpora
- zajišťuje, aby s celá společnost uvědomovala, že rodina je největší hodnotou
- snaží se zajistit vzájemnou odpovědnost všech členů rodiny

MPSV (2008) dále upozorňuje, že je nutné především u mladých lidí podporovat manželství a rodičovství a dbát na to, aby si mladí lidé uvědomovali, že stabilní rodina, jejíž členové jsou k sobě solidární, je ze společenského hlediska velice důležitá. Dalším velice důležitým faktorem, na který je nutné se zaměřit, je podpora rodin, které vychovávají dítě se speciálními potřebami, nebo jde o rodiny ze sociálně slabších vrstev. Základem je rovný

přístup k těmto rodinám a zajištění stejných podmínek při jejich uplatnění například na trhu práce.

V roce 2017 MPSV vydává novou metodiku, kde již pracuje v rámci rodinné politiky s rodinami, kde rodiče mají stálou práci. Na rodiny v ohrožení již uvádí, že pro tyto rodiny máme několik další politik, které jsou zaměřena přímo na podporu ohrožených rodin.

4.4 Subjekty a objekty rodinné politiky

Další významnou složkou a aktéry rodinné politiky jsou její subjekty. V procesu formace a prosazení rodinné politiky se účastní řada aktivních a pasivních subjektů, kteří nesou odpovědnost za tuto politiku vůči objektům a snaží se naplňovat cíle rodinné politiky.

a) Stát a jeho orgány – je hlavním realizátorem rodinné politiky a vytváří její základní právní rámec a koncepci. Nynější koncepce se snaží vytvořit příznivější podmínky pro rodinu a zároveň respektující jednotlivé zájmy a potřeby jejich členů. Cílem rodinné politiky je:

- Vytvořit všestranně příznivé podmínky pro rodinu, které se posunou do centra politické pozornosti.
- Upevnit hodnotu rodiny, její odpovědnosti za funkčnost a stabilitu u generací zakládající rodinu a generací budoucích.
- Posílit ekonomickou a sociální suverenitu rodin včetně jejich členů, aby byla schopna kdykoliv plnit svou úlohu.
- Rozvíjet rodinnou politiku v rámci veřejnoprávních i soukromoprávních subjektů.
- Podpořit výzkum poskytující poznatky o potřebách rodin.
- Snižovat důsledky dětí, které vyrůstaly v ekonomicky a sociálně oslabených či neúplných rodinách, aby měly stejné šance jako děti vyrůstající v rodinách ekonomicky i sociálně silných.
- Vytvořit podmínky pro skloubení pracovního a rodinného života (Tomeš, 2010, s. 110 – 111).

b) Kraj, obec – regionální rodinná politika – tyto korporace podporují vznik rodin, jejich zachování, funkčnost, kvalitu a příznivé podmínky. Umožňují občanům svobodně realizovat životní strategie v naplňování profesních a rodičovských plánů. Cílem rodičovství je vychovávat mladé lidi k partnerství, manželství a rodičovství. Kraje a obce upevňují vědomí hodnoty rodiny a odpovědnosti za její funkčnost a stabilitu. Podporují autonomní rodinu, která je založena na celoživotních a stabilních vztazích. Zaměřují se zejména na usnadnění výkonu funkcí, za něž nese odpovědnost rodina. Regionální politika se zaměřuje na podporu svobodné volby rodiny, mezi kterou se řadí četnost rodiny, míra zapojení na trhu práce, péče o členy rodiny. Snaží se angažovat ke spolupráci, co nejvíce společenských subjektů (Tomeš, 2010, s. 111 -113).

c) Zaměstnavatelé – ručí za opatření stanovené státem a jeho orgány, kterými jsou bezpečnost práce, pracovní doba, odměňování a smluvní vztahy k zaměstnancům. Zaměstnavatelé také odvádí daně a příspěvky na sociální a zdravotní pojištění svých zaměstnanců. Zaměstnavatelé by měli vytvářet prostředí vhodné k možnosti volné nebo pružné pracovní doby, ale i možnosti zkrácených úvazků či zajištění péče o předškolní děti formou podnikových školek (Tomeš, 2010, s. 114).

d) Odborové organizace – chrání zájmy svých členů v zaměstnání i v sociální oblasti při kolektivním vyjednávání a odměňování zaměstnanců (Tomeš, 2010, s. 114).

e) Občanské iniciativy, dobročinné organizace, charitativní instituce – jejich posláním je uspokojení veřejného zájmu. Sociální politika je zde založena na nenucené solidaritě a plní funkci tam, kde stát nemůže zasahovat (Tomeš, 2010, s. 114). Voluntarismus je zásadním prvkem rozvoje občanské společnosti z pohledu rodinné politiky.

f) Církev – činnost duchovní služby je spojena s charitativní péčí. Jejich role je také významná v oblasti mravní, v péči o zdraví, o handicapované obyvatelstvo, v oblasti výchovné a vzdělávací (Tomeš, 2010, s. 114).

g) Občan, rodina, domácnost – sociální situace řeší na základě vzájemné pomoci (Tomeš, 2010, s. 114).

Nedílnou součástí rodinné politiky jsou i její objekty. Objektem rodinné politiky je rodina, ale i její členové. V současné době rozlišujeme několik typů rodin, a to rodinu nukleární, širší, neúplnou, jednogenerační či vícegenerační. Nesmíme zapomenout na typy rodin, kterými jsou bezdětná manželství, nesezdaná soužití, nově založené rodiny apod. Specifickými objekty rodinné politiky jsou podle Tomeše (2010):

- Osoby, které se připravují na partnerský vztah, rodinný život a rodičovství;
- Osoby, které se ocitli v nepříznivé situaci (např. osamělé matky, osamělí otcové, opuštěné děti);
- Rodiny ohrožené sociální inkluzí;
- Rodiny, které neplní některou ze svých funkcí;
- Rodiny inklinující k rizikovému a patologickému chování.

Cílovou skupinou jsou podle Tomeše (2011) i těhotné ženy a ženy v raném mateřství. Tato období jsou přirozená v jejich životě a mají proto právo na ochranu svého zdraví i zdraví nenarozeného dítěte.

4.5 Rodinná politika a její průniky

Každá část sociální politiky stát může mít svou podobu rodinné politiky – nebo část, kterou za rodinnou politiku vydává. Tato politika může mít i různou povahu – veřejnoprávní (na úrovni státu, krajů, měst obcí) nebo soukromou – církevní, občanských institucí, právnických osob. Jen toto základní dělení nás uvádí do nutnosti sledování rodinné politiky podle jejich nositelů. Nositel rodinné politiky (EU, stát, firmy, církve) může mít jiné pojetí rodiny, jiný přístup k rovnosti, rovným příležitostem či ochraně mezigeneračního soužití.

Veřejnoprávní:

Na počátku byl boj o rovnoprávnost. Československá republika jako první zákon – hned po ústavě – přijala zákon o rovnoprávnosti a volebním právu žen. Rodina a její problémy se však staly předmětem společného zájmu teprve v 20. století (Tomeš, 2016). Důvodem

byla urbanizace i industrializace, migrace obyvatel do měst a tím i radikální změna rodinného života. Velké a široké rodiny, které historicky se staraly o všechny své členy, se pozvolna rozpadaly a měnily způsoby soužití.

Po vzniku sociálních systémů, se pozornost státních intervencí obrací především k ochraně a pomoci nízkopříjmových skupin obyvatelstva a k ochraně dětí a dětství. K ochraně rodin patří rovněž ochrana ženy, mateřství, a výchova dětí v rodině. Paradoxně, následující desetiletí stát přebírá tyto některé funkce rodiny a tiše posouvá rodičovství a výchovu malých dětí jako nechtěnou záležitost (více o tom u etických dilemat).

Rodinná politika na úrovni státu se soustředí na tyto cíle (Tomeš,2016):

1. Těhotenství a mateřství
2. Rodičovství
3. Výchova a výživa dětí v rodině
4. Ochrana dětí a žen v rodině
5. Sanace dysfunkčních rodin

Po roce 2017, již je rodinná politika uchopena jinak:

- Funkčnost rodiny
- Ekonomická stabilita
- Mezigenerační solidarita
- Architektura
- Podpora podnikání a podniků příznivých rodině

V těchto jednotlivých službách je v rodinné politice na úrovni státu zahrnuta ochrana státem a podpora státem.

Dysfunkční rodiny a jejich sanace, pomoc, jsou zahrnuty v zákonu č. 359/1999Sb., a z pohledu rodinné politiky zde jsou jen minimální průniky.

Rodiny se znevýhodněným členem jsou zahrnuty v zákonu o sociálních službách č.108/2006Sb. Z pohledu rodinné politiky je zde zásadní průnik, za pomoci sociálních služeb udržet mezigenerační solidaritu bez významného omezení funkcí rodiny.

Vzhledem k tomu, jak tyto zákony jsou dřívější než principy rodinné politiky, dochází k paradoxu, kdy současné strategické dokumenty, práce NGO (non-government organization), sociální služby, jsou mylně zaměňovány za prorodinnou politiku. Sociální bydlení nepatří do rodinné politiky, sociální služby nepatří do rodinné politiky, ale jejich dostupnost ano.

4.6 Nástroje státu pro ochranu a podporu rodiny

Ochrana státem: rodina je považována za základní přirozenou jednotku společnosti. Ochrana státem je především orientovaná na právo svobodné volby partnera při založení rodiny. V rámci postmoderního státu a protěžování ochrany práv bez povinností, máme v současné chvíli i diskuze nad tématem volby pohlaví, neurčení pohlaví v rodném listu, IVF a podobně.

Podpora státem: zákon nevymezuje rodinu, vymezuje manželství a rodičovství. Podpora státem je soustředěna do sociálních dávek, novomanželských půjček garantovaných státem. Rodina je vymezena pouze v zákoně o státní sociální podpoře.

Ochrana rodiče s dítětem v raném dětství – stát vždy hájil dětství dětí. Za socialismu byly malé děti sledovány významněji než dospělí – kontroly pediatrem, předškolní zařízení, povinná očkování. V 90 letech byla preferovaná výchova jednou primární vychovávající osobou, dnes je preferována výchova institucionální, jako podpora kariéry rodičů – dětské skupiny, předškolní zařízení (MŠ) od 2 let věku dítěte. Mateřství jako preferovaná, všeobecně přijímaná hodnota, je upozaděna. Dítě se dostává politicky do pozice „překážky“ v kariéře rodičů. Tento stav podporuje medicína v IVF systémech, společenská preference práv oddělených od povinností.

Stát přebírá některé funkce široké rodiny – předškolní výchova, vzdělávací, péče o nemocné a staré.

4.7 Aktualizované pojetí rodinné politiky v ČR

4.7.1 PRINCIPY RODINNÉ POLITIKY

Klíčovým principem rodinné politiky je chápat rodinu jako hodnotu samu o sobě a vytvářet rodinám takové prostředí, ve kterém mohou svobodně naplňovat svá rozhodnutí a přesvědčení týkající se rodinných hodnot, způsobů péče a cílů rodinného i osobního života. Jedná se tedy o zajištění svobodné volby při respektování ústavních hodnot a z nich vycházejících zákonů.

Rodinná politika je předmětem zájmu také Evropské unie, která vnímá rodinu jako důležitý článek společenského vývoje, ekonomické prosperity a sociální soudržnosti, a z tohoto důvodu vyzývá členské země k vytváření udržitelného systému rodinné politiky s těmito základními cíli: 1. blaho dítěte, 2. rovnost žen a mužů, 3. sladování pracovního a rodinného života a 4. mezigenerační solidarita.

4.7.2 CÍLE RODINNÉ POLITIKY A AKTUALIZOVANÉ KONCEPCE MPSV

Aktualizovaná koncepce rodinné politiky MPSV zdůrazňuje za účelem posílení soudržnosti celé společnosti a zvýšení důvěry obyvatelstva v budoucnost, cíle rodinné politiky definovány následovně:

1. Společenské klima má být vůči rodinám všestranně příznivé, bariéry a společenské tlaky mají být minimalizovány.
2. vhodné socioekonomické podmínky mají podporovat dobré fungování rodin a výchovu dětí. Mají se zaměřit na finanční zajištění rodiny, slučitelnost práce a rodiny a služby péče o děti i seniory či jiné závislé osoby a umožnit tak rodinám získat dostatek volného času pro zkvalitňování rodinných vztahů;

3. rodinám se specifickými potřebami má být věnována zvláštní pozornost – zejména neúplným rodinám, rodinám se členem se zdravotním postižením, rodinám se třemi a více dětmi a rodinám nejvíce ohroženým relativní i absolutní chudobou.
4. posilovat vědomí a význam rodinných hodnot, kterými jsou trvalý vztah, vzájemná péče a hodnoty lásky a úcty a podpora významu rodiny ve společnosti;
5. vzhledem k demografickým změnám a stárnutí české společnosti podpořit prostřednictvím navrhovaných opatření v této Koncepci vyšší porodnost.

K prosperující a soudržné společnosti vede cesta přes komplexní přístup a vzájemně provázané veřejné politiky. Rodinná politika je klíčová pro zvládnutí demografických proměn a udržení stabilní soudržné české populace. Koncepce rodinné politiky reaguje opatřeními zejména na demografické a společenské proměny:

- nedostatečná porodnost dětí a stále se prodlužuje délka dožití. S tím souvisí i postupná změna struktury rodin – nízká míra sňatečnosti doprovázená vysokou rozvodovostí a změnou postoje mladých k manželství podporuje vysoký počet dětí narozených mimo manželství a vysokou míru rodin s jedním dítětem či sólo rodin.
- České ženy postupně převládají mezi absolventy vysokých škol. Aktuální údaje ukazují, že ze 78 tisíc absolventů je 60 % právě žen. Nízká míra sladčovacího nástroje jako flexibilní formy práce, služby péče o děti však způsobuje výrazný propad v jejich zaměstnanosti v období mateřství. V oblasti plnění barcelonských cílů pro děti do tří let se ČR umísťuje druhá od konce..
- Hodnota propadu zaměstnanosti žen s dítětem do 6 let oproti bezdětným ženám je v EU nejvyšší. **Dlouhý výpadek na trhu práce pak vede k tomu, že ČR má druhý nejvyšší rozdíl ve výdělcích žen a mužů neboli gender pay gap v EU (21,1 % oproti unijnímu průměru 16 %).** Gender pay gap se následně projevuje např. v rozdílech v průměrných starobních důchodech žen a mužů a přetrvávající vyšší míře ohrožení chudobou žen-seniorek. České seniorky pobírají zhruba o 18 % či 2 400 Kč nižší průměrný starobní důchod než muži (13 615 vs. 11 219 Kč).

Koncepce rodinné politiky tak akcentuje, že investice do rodin a dětí jsou klíčové pro zajištění stability české populace.

SWOT analýza ukázala, že rodina má v české společnosti vysokou společenskou hodnotu. Při podpoře rodin existuje množství příkladů, kterými se ČR může nechat inspirovat. Pro ČR tak mezi nejaktuálnější hrozby patří právě nízká plodnost a s ní spojené stárnutí populace, nové výzvy v podobě zajištění standardu pro nové typy rodin a narovnání

dopadů péče na ženy a muže. V souladu s cíli Koncepce je nutné dále pracovat na podpoře příznivějšího společenského klimatu pro všechny typy rodin a minimalizovat bariéry a společenské tlaky, kterým rodiny musí čelit.

Silné stránky	Slabé stránky
Rodina jako významná hodnota pro většinu společnosti	Nedostatečné možnosti pro sladění péče o rodinu a placeného zaměstnání – zejména nedostatek flexibilních úvazků a dostupných služeb péče o předškolní děti
Hlavní problémy v oblasti rodinné politiky je možné dobře identifikovat	Vysoké náklady na základní potřeby rodin – zejména bydlení. Vysoké náklady na služby předškolní péče
V rámci EU existuje velké množství příkladů dobré praxe, kterými se můžeme inspirovat	Společenské stereotypy a s nimi související nevýhodné postavení žen a starších osob na trhu práce, což má negativní dopad na jejich rodiny
Systém rodinné politiky v ČR umožňuje flexibilní čerpání rodičovského příspěvku	Vysoký vliv mateřství na zaměstnanost žen – nízká zaměstnanost žen s dětmi do šesti let – a rozdíl v příjmech mužů a žen
Příležitosti	Hrozby
Velmi malý podíl plánovaně bezdětných	Nízká porodnost
České mladé ženy jsou vysoce kvalifikované	Vzrůstající problém neplodnosti (každý 5. pár)
Vysoká zaměstnanost žen s dětmi nad 11 let věku dítěte, žen i osob do 59 let	Vyšší ohrožení chudobou u jednorodičovských rodin, části pracujících žen (24,5 %, u mužů je to 13 %) a vysoké ohrožení osob nad 65 let a především osamělých seniorek. Hrozba dědičnosti chudoby z generace na generaci
Ve srovnání s průměrem EU obecně nízká míra ohrožení příjmovou chudobou u rodin s dětmi a materiální deprivací rodin	Stárnutí populace a nízká zdravá délka života
Velký zájem o zapojení mužů do péče o rodinu formou otcovské dovolené	Vysoká rozvodovost a dopady rozvodů – na děti a často na osobu, která pečovala o děti. Velmi nízká nejčastější hodnota skutečně vyplaceného výživného na dítě (2000 Kč).
Velký zájem o vícerychlostní rodičovskou dovolenou	Vysoký rozdíl ve mzdách mezi mužem a ženou a vysoký podíl prekarizované práce do 29 let a nad 60 let žen

Zavedení právního nároku na místo ve veřejném předškolním zařízení pro děti od raného věku za účelem řešení nízké porodnosti	Vysoká úroveň zadluženosti rodin, a to především v Praze
Velký zájem o využívání home office zaměstnanci, podpora ze strany odborů a velká rezervovanost zástupců malých a středních firem	Vysoký podíl dětí žijících mimo standardní bydlení

Zdroj: <https://socialnipolitika.eu/2019/09/aktualizovana-koncepce-rodinne-politiky-29-kvetna-2019/>

4.7.3 TREND Č. 1: NÍZKÁ PORODNOST

Česká republika dlouhodobě vykazovala nízkou plodnost (pod hladinou 1,3 dítěte na jednu ženu). Teprve od roku 2014 dochází v ČR k postupnému nárůstu a v roce 2017 se tato hodnota navýšila na 1,69. To však nestačí k přirozené reprodukci, která vyžaduje hodnotu 2,1. S tím souvisí míra porodnosti, která dosahovala největšího propadu v letech 1994–2002. Počet živě narozených dětí klesl během deseti let ze 131 tisíc v roce 1990 pod hranici 90 tisíc v roce 1999. Od roku 2002 počet narozených dětí každoročně rostl. V roce 2017 se živě narodilo 114 tisíc dětí, což je nejvyšší počet narozených od roku 2011. Důsledkem značného poklesu porodnosti se i přes kladné migrační saldo počet obyvatel ČR do roku 2002 snížil na 10,2 milionu obyvatel z 10,36 milionu v roce 1990. V současné době žije v ČR celkem cca 10,6 milionu obyvatel, z toho cca 8% jsou cizinci s trvalým pobytem. V souladu s evropskými trendy je i v ČR znatelný posun narození dětí do vyššího věku rodičů. Věk ženy v době prvního porodu se postupně zvyšoval z 22,5 let v roce 1990 na 28,9 let v letech 2015 a 2017. Oproti západoevropským státům rodí české ženy ve vyšším věku děti méně často. Je to dáno tím, že páry daleko více odkládají především početí druhého dítěte, takže vyšší věk v době prvního porodu často způsobuje, že další děti již žena porodit nestihne. To se týká především žen s vysokoškolským vzděláním, které mají v průměru o 0,4 dětí méně než ženy se základním vzděláním.

Nárůst asistované reprodukce

S posunem rodičovství do vyššího věku souvisí i růst podílu dětí narozených po asistované reprodukci, který se přiblížil 4 %. V ČR bylo v roce 2014 evidováno téměř 36 tisíc cyklů asistované reprodukce. Nejčastěji využívají asistovanou reprodukci páry mezi 30–39. rokem věku ženy, kdy je ještě relativně úspěšná a zákrok je hrazen ze zdravotního pojištění. K růstu podílu neplodných párů přispívá také životní styl, vysoká hladina stresu a znečištěné životní prostředí.

4.7.4 TREND Č. 2: STÁRNUTÍ POPULACE

Od roku 1990 se střední délka života při narození prodloužila o šest (muži) až osm let (ženy). Stárnutí populace je charakteristickým rysem demografického vývoje nejen v ČR, ale i v dalších zemích EU. Projevuje se růstem podílu i počtu lidí ve věku 65 let a starších a je nevyhnutelným důsledkem toho, že se méně lidí rodí a stále více se jich dožívá vyššího věku. V roce 2015 žilo v ČR 1,9 milionu obyvatel ve věku 65 let a vyšším, což představuje 18 % z celkového počtu. V roce 2017 mírně přesáhl počet osob starších 65 let hranici 2 milionů. Současně se do roku 2050 téměř ztrojnásobí počet osob 85letých a starších na počet vyšší než 0,5 milionu, což bude představovat přibližně 4,7 % populace.

Stárnutí populace je charakteristickým rysem demografického vývoje souvisejícího s růstem počtu lidí ve věku 65 let a starších, nízkou porodností a vyšším věkem dožití.

S prohlubujícím se procesem demografického stárnutí a růstem počtu starších lidí nabývá na významu kvalita života, tj. v jakém zdravotním stavu a za jakých sociálních podmínek prožívají lidé svůj prodlužující se věk. Podle tzv. zdravé délky života (počet let, které jedinec prožije bez dlouhodobého omezení) prožijí muži v ČR v průměru pouze 63 let v dobrém zdraví, tj. bez zdravotního omezení, a ženy 64 let.

4.7.5 TREND Č. 3: ZMĚNA STRUKTURY RODIN

Dalším trendem je růst podílu dětí narozených mimo manželství. Zvýšil se z 9 % v roce 1990 na 48,5 % v roce 2018, a to především u prvních dětí. V rámci EU patří ČR ke státům s nadprůměrnou hodnotou tohoto ukazatele, nicméně se jedná o celoevropský trend, který odstartoval už v 70. letech. Význam manželství pro zakládání rodin začal nejdříve klesat ve Skandinávii, v západní a střední Evropě nastal podobný vývoj o něco později, až okolo roku 1980 a v jižní a východní Evropě až po roce 1990. <https://socialnipolitika.eu/2019/09/aktualizovana-koncepce-rodinne-politiky-29-kvetna-2019/> - [_edn21](#) V roce 2017 se v ČR neprovdané matce narodilo 49 % dětí. Podíl živě narozených dětí mimo manželství byl v roce 2016 v EU 43 %.

Nízký, i když zvyšující se, počet sňatků není jen důsledkem méně početných generací vstupujících do věku, ve kterém je sňatek uzavírán, ale zejména důsledkem nižší intenzity vstupu do manželství. Zároveň došlo k odkladu sňatku do vyššího věku. Velká část obyvatelstva tedy žije bez (stálého) partnera nebo v nesezdaném soužití, tento trend se přitom objevuje napříč generacemi.

Nízká sňatečnost českého obyvatelstva je zároveň doprovázena vysokou rozvodovostí. Od roku 2002 se úroveň rozvodovosti v ČR pohybuje mezi 45–50 %, což znamená, že pokud by zůstala na takovéto úrovni, pak by se rozvedla téměř polovina dnes uzavíraných manželství. Rozvod nastává nejčastěji po třech až pěti letech manželství a aktuálně se nejvíce

týká mužů a žen ve věku kolem 40 let. Podíl rozvodů manželství s nezletilými dětmi dosáhl v roce 2017 cca 59 % z jejich celkového počtu.

Od roku 2006, kdy bylo uzákoněno registrované partnerství, do konce roku 2016 uzavřelo registrované partnerství 2 647 párů stejného pohlaví. V prvním pololetí roku 2017 se jednalo o 137 párů, což představovalo mírný meziroční pokles. Podle údajů ČSÚ ze sčítání lidu 2011, žilo ve stejnopohlavních rodinách 879 dětí, nicméně je pravděpodobné, že reálný počet je až desetkrát vyšší.

Celková struktura českých rodin se mění. Roste podíl jednočlenných domácností, podíl bezdětných párů je stále vysoký, podíl domácností s jedním dítětem stále nízký a se třemi a více dětmi poklesl.

Celková struktura českých rodin a domácností se mění. Roste podíl jednočlenných domácností, když v roce 2018 jejich podíl byl 28,7 % a v roce předchozím pouze 28,3 %. V roce 1991 byl podíl bezdětných domácností 44 %, v roce 2011 to bylo již 56,5 % a v roce 2018 67,1 %. Naopak vzrostl podíl domácností se dvěma dětmi a poklesl s více než dvěma dětmi. Narůstá také počet rodin sólo rodičů se závislými dětmi, mezi nimiž tvoří rodiny s jedním dítětem 70 %, tedy podstatně větší podíl než v rodinách s oběma rodiči. V roce 2013 v neúplné rodinné domácnosti žilo více než 13% dětí do 15 let. Dle studie ČSÚ z roku 2015 je každá sedmá domácnost s dětmi vedena pouze jedním z rodičů. Jedná se až o 165 tisíc domácností s tím, že 90 % těchto domácností živí žena – samoživitelka.

4.7.6 TREND Č. 4: ŽENY JSOU VZDĚLANĚJŠÍ

Dnešní mladé ženy jsou vysoce kvalifikované: nadpoloviční většina dívek v současnosti pokračuje po maturitě v dalším studiu, velký díl dokončí vysokou školu. Tento podíl absolvování je vyšší u žen než u mužů. V roce 2001 tvořily ženy 51 % všech absolventů vysokých škol a o 16 let později, v roce 2017, již 60 %. V nejmladší generaci vysokoškolských absolventů a absolventek, tedy ve věkovém rozmezí 25-34 let, dosahuje vysokoškolského diplomu více než třetina tuzemské ženské populace (38 %), zatímco v případě stejně starých mužů jde jen o čtvrtinu (24 %).

Vyšší počet českých vysokoškolaček se ale nepromítá do finančního ohodnocení českých žen, které je v porovnání s muži nižší nejen napříč generacemi, ale i v případě generace nejmladší. Ženy mají převahu v oborech s nižšími platy, jako jsou učitelky nebo zdravotní sestry.

Platově znevýhodněné jsou ale ženy v ČR ve všech kategoriích dosaženého vzdělání; průměrný plat žen je o více než pětinu nižší než u mužů, čímž se ČR řadí mezi evropské státy s největšími platovými rozdíly mezi pohlavími. V mezinárodním průzkumu The Global Gender Gap Report 2016 se ČR v rovnosti výdělků umístila až na 110. místě ze 144 zemí.

Hůře na tom byly jen Estonky, stejná situace jako v Česku pak vládne v celé střední Evropě; srovnatelný rozdíl, jaký pocítují Češky, totiž znají i Němky, Rakušanky a Slovenky. Ve zprávě z roku 2018 se ČR posunulo ze 110. místa na 88. Rozdíl v příjmech mužů a žen byl v roce 2018 druhý nejvyšší v rámci zemí EU – 21,1 % (oproti průměru EU28 s hodnotou 16 %).

4.7.7 TREND Č. 5: RŮZNÁ ZAMĚSTNANOST DLE POHLAVÍ A VĚKU

Rozdíly v kariéře žen a mužů začínají vznikat v období péče o malé děti v rodině, kdy zaměstnanost žen v tomto čase zásadně klesá a tento trend je podpořen i nedostupností služeb péče o mladší předškolní děti. Snížení profesního rozvoje při dlouhodobém přerušení kariéry z důvodu rodičovství se často projevuje nespokojeností žen s jejich životní dráhou. U matek dvou dětí je počet let celkem (bez ohledu na to, zda se mezi porody vrátila do práce nebo ne) strávených s dětmi doma relativně velký. Zhruba dvě pětiny dvoudětných matek, které se narodily mezi lety 1970–1985, byly doma celkem více než 6 let. Z vývoje podílu zaměstnanců v české populaci podle věku a pohlaví je patrné, že v ČR není plně využit pracovní a kvalifikační potenciál především u zaměstnankyň mezi 25. a 40. rokem života.

V zaměstnanosti žen se v ČR nadprůměrně silně projevuje vliv mateřství. Zatímco míra zaměstnanosti žen s dětmi nad 11 let věku je v ČR v roce 2018 vůbec nejvyšší v EU (90,9 % vs. 75,1 % v EU28), míra zaměstnanosti žen s malými dětmi je na evropském minimu (47,2 % vs. 63,1 % v EU28).

Míra nezaměstnanosti žen s malými dětmi je více než dvojnásobná v porovnání s bezdětnými ženami, navíc přes 60 % nezaměstnaných žen s dítětem do šesti let se stává nezaměstnanými bezprostředně po ukončení rodičovské dovolené. U mužů tento faktor neexistuje, neboť participace mužů na péči jak o děti, tak o členy rodiny závislé na péči je v ČR velmi nízká.

Existující nerovnost na trhu práce je také evidentní z vysokého rozdílu ve mzdách žen a mužů, který se do roku 2015 téměř neměnil (22,5 %) a byl druhý nejvyšší v EU. V roce 2017 již tento ukazatel činil pouze 21,1 %, nicméně postavení v rámci zemí EU se nezměnilo. Ve 4. čtvrtletí 2018 mediánová mzda mužů činila 31 910 Kč, ale u žen byla pouze 26 490 Kč, tj. o 5 420 Kč méně. To ukazuje vedle dalších faktorů i na diskriminaci pečujících osob ze strany českých zaměstnavatelů. Zároveň jsou ženy směřovány do role „jediné pečovatelky“ a muži naopak do role „živitele rodiny“.

především nedostupnost služeb péče o předškolní děti a nastavení čerpání rodičovské dovolené (až do 4 let věku dítěte). Snadnějšímu návratu žen s dětmi na trh práce také brání nedostatečná nabídka kvalitních flexibilních úvazků, po kterých je právě v období zvýšeného nároku na sladování největší poptávka.

Rovněž nabídka sdílených pracovních míst je v ČR řádově nižší než v jiných západoevropských zemích. Sdílené pracovní místo v ČR existuje v 7 % firem a organizací, zatímco v zahraničí je tento koncept poměrně široce rozšířenou formou práce (v Německu 20 %, ve Velké Británii 48 % firem).

Socioekonomické faktory směřují ženy do role pečovatelky, muže do role „živitele rodiny“.

Prekarizaci práce v ČR představují lidé zaměstnaní na dobu určitou, podíl je mezi lidmi ve věku do 29 let 15 % a ve věkové skupině nad 60 let dokonce 27 %. V těchto skupinách je také vysoký podíl pracujících bez smlouvy nebo na dohodu o pracovní činnosti či o provedení práce. Smlouvu na dobu určitou má 7,2 % mužů a 10,5 % žen.

V jednotlivých zemích EU se velmi liší zapojení kategorie 50–64 let do pracovního procesu. Vystavení špatným pracovním podmínkám snižuje motivaci i ochotu zaměstnanců dále pracovat. V ČR se generace 50+ snaží udržet na trhu práce do důchodového věku, avšak při ztrátě zaměstnání je pro ně obtížné nalézt nové, takže tyto osoby tvoří téměř třetinu uchazečů o práci. Jejich ekonomická neaktivita stoupá spolu s věkem. Např. ve 4. čtvrtletí 2018 bylo ve věku 45–49 let zaměstnáno 1 912,4 tisíc osob a ve věku 60 a více let již jen 469,1 tisíc. Zatímco v ČR je v kategorii 55–59 let zaměstnanost mezi zeměmi OECD nadprůměrná, ve věkových skupinách 60–64 a 65–69 je výrazně podprůměrná, což je dáno zejména nastavením důchodového věku. K dalším příčinám nezaměstnanosti patří kombinace různých znevýhodnění, zejména nedostatečná profesní mobilita (kvalifikace, zdravotní omezení), předsudky zaměstnavatelů a potřeba kombinovat práci a péči o rodinu, zejména o závislého seniora.

4.7.8 TREND Č. 6: RELATIVNÍ I ABSOLUTNÍ CHUDOBA RODIN S DĚTMI

Odborné mezinárodní i české studie dokládají, že jedním z důležitých faktorů, kterým se vytvářejí podmínky pro rozhodování mladých lidí o tom, zda budou mít děti, resp. kolik jich budou mít, je materiální postavení rodin s dětmi v daném státě. Čistý příjem na člena rodiny výrazně klesá s každým narozeným dítětem. Přičemž náklady na výchovu dítěte se odhadují v průměru na dva miliony Kč.

Souhrnné zmapování prostých transferů mezi státem a rodinami (i bez zahrnutí všech skutečných nákladů ušlých příležitostí) vede ke zjištění, že v různých sledovaných příjmových kategoriích (v rozsahu od minimální mzdy až po 150 % mediánového příjmu zaměstnanců) jsou tyto transfery pro rodiny s dětmi velice nevýhodné v porovnání se stejným typem domácností bez dětí se stejnou výší příjmů. Největší transfery jsou přitom realizovány pro-

střednictvím systémů důchodového a zdravotního pojištění v tom smyslu, že budoucí generace solidárně platí důchody i zdravotní služby i pro bezdětné starobní důchodce, a tyto transfery také mají do příjmové situace rodin s dětmi nejvyšší negativní dopad.

Podle mezinárodních statistik patří ČR k zemím s nejnižší mírou ohrožení příjmovou chudobou vůbec i nízkou mírou chudoby rodin s dětmi. Přitom však platí, že chudobou jsou více ohroženy domácnosti se třemi a více dětmi, domácnosti sólo rodičů, domácnosti s nižším dosaženým vzděláním a domácnosti, jejichž nejmladší nezaopatřené dítě má mezi 6–17 roky. Příjmová chudoba, kterou jsou ohroženy domácnosti s příjmem nižším než 60 % mediánu ekvivalizovaného příjmu, se v roce 2017 snížila na 9,1 %, což představuje 947,8 tisíc osob, z uvedeného počtu bylo 224,9 tisíc dětí do 17 let. Narůstá však tzv. tvrdá chudoba, podíl domácnosti, jejichž příjem po odpočtu nákladů na bydlení je nižší než hodnota jejich životního minima a nedostačuje tak zcela na zajištění základních životních potřeb – od roku 2009 se tento podíl zvýšil z 3,0 % na 4,4 %. Vyšší koncentraci ohrožených skupin tvrdou chudobou najdeme opět mezi domácnostmi, které jsou vystaveny vyššímu riziku příjmové chudoby, tj. mezi domácnostmi se 4 a více dětmi, v neúplných rodinách, v domácnostech nezaměstnaných a s nízkým vzděláním jejich představitelů. V roce 2018 bylo celkem 30,1 % rodin s jedním rodičem a závislým dítětem ohroženo chudobou, oproti 8,5 % rodin se dvěma dospělými a jedním dítětem a 5,8 % rodin se dvěma dospělými a dvěma dětmi.

Ačkoliv ukazatele ohrožení chudobou pro ČR vyznívají pozitivně, mnoho rodin s dětmi se ocitá v situaci, kdy jejich výdělků nestačí na pokrytí potřeb rodiny. Často balancují na hranici chudoby, žijí tedy dlouhodobě v podmínkách faktické chudoby. Problém pracující chudoby se týká více žen než mužů, konkrétně v ČR 13 % mužů a 24,5 % žen. V EU je podíl výdělků pod hranicí chudoby u žen 21 %, u mužů obdobně jako v ČR 13 %.

V roce 2018 bylo materiální deprivací ohroženo 2,8 % všech domácností. S nedostatečnými příjmy souvisí rovněž problematika zadluženosti a následných exekucí, které postihují již 863 tisíc osob (zvýšení o 3,4 %).

Dynamicky se vyvíjející oblastí v posledním období je chudoba ve stáří. Do roku 2016 se na první pohled situace osob starších 65 let jevila jako dobrá – jejich podíl ze všech osob pod hranicí chudoby (9,7 % obyvatelstva) byl 8,1 %. U domácností jednotlivců nad 65 let pak pod hranicí chudoby bylo již 20,2 % těchto domácností. V roce 2017 se však míra ohrožení příjmovou chudobou v ČR snížila na 9,1 % při akceleraci její míry u osob 65 a více let na 10,7 % (meziroční růst o 2,6 p.b.). V případě domácností jednotlivců ve věku 65 a více let se jednalo o meziroční zvýšení o 7,9 p.b. na 28,3. Ohrožené jsou především domácnosti s jedním příjmem a domácnosti jednotlivců, především pak osaměle žijících seniorek (vdov).

Zakládání rodiny ztěžuje mladým lidem finanční nedostupnost kvalitního bydlení. Téměř třetina rodin s dětmi považuje náklady na bydlení za velkou zátěž, přičemž u rodin bez dětí je to jen asi čtvrtina domácností. A to i přes to, že domácnosti s dětmi jsou méně spokojeny se svým bydlením.

DEFINICE

Evropa rozlišuje dva modely rodinné politiky a jejich cíle:

- model, který se na rodinu dívá jako na celek a jeho hlavním cílem je podporovat rodinu tak, aby byly zajištěny její základní funkce a aby byla stabilní,
- model, který se dívá na každého člena rodiny zvlášť a cílem je uspokojovat jeho práva a potřeby, protože to se pak odráží v kvalitě a stabilitě rodiny jako takové.

(Gabura, 2012)

KONTROLNÍ OTÁZKA

Jaké jsou modely rodinné politiky podle Gabury

Vyjmenujte základní aktéry rodinné politiky

Jaké znáte subjekty a objekty rodinné politiky?

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

Korespondenční úkoly:

1. Zařaďte český princip rodinné politiky do modelů sociální politiky států
2. Popište situaci dítěte v současném pojetí rodiny ve spotřební společnosti
3. Jak vnímáte tyto role:
  - Otec – živitel rodiny
  - Matka – ta která především vychovává a pečuje
  - Otec – pečovatel
  - Matka – živitel rodiny
  - Oba dělají kariéru – děti jsou v institucích

DALŠÍ ZDROJE

https://socialnipolitika.eu/2019/09/aktualizovana-koncepce-rodinne-politiky-29-kvetna-2019/#_edn50

SHRNUTÍ KAPITOLY

V této kapitole jsme se věnovali historii rodinné politiky v ČSR, ČSSR, ČR – tedy průniky všech státních zřízení na našem území. Rovněž jsme zde poukázali na průniky, kdy sociální služby, ochrana ohrožených dětí byly součástí rodinné politiky a nyní nejsou. Přesto zde zůstávají průniky ve službách, vzájemné doplnění, nebo naopak jasné odstřížení.

Rovněž jsme zde se orientačně zmínili o vztahu rodinné politiky vzhledem k sociálnímu systému, který je v dané zemi zaveden.

Dalším významným prvkem této kapitoly je zkrácená verze aktuální zprávy MPSV o stavu rodiny v ČR.

---

5 PRÁVNÍ NORMY A STRATEGICKÉ DOKUMENTY NA ÚROVNI STÁTU.

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

V této kapitole se student seznámí se základními dokumenty na úrovni ČR. Jedná se především o dokumenty MPSV a postojích k rodinné politice a jejich kořenech v českém právním řádu.

CÍLE KAPITOLY

Cílem kapitoly je umožnit studentovi základní orientaci ve vývoji a současném stavu rodinné politiky ČR.

Dalším důležitým prvkem je orientace v právní struktuře rodinné politiky.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Rodinná politika, strategie podpory rodin, podpora funkčnosti rodin

---

5.1 Rodina v právním řádu ČR

Zde budou zmíněny základní dokumenty vymezující podporu rodin a popisující rodinou politiku v českém právním řádu.

- Ústava České republiky
- Listina základních práv a svobod
- Úmluva o právech dítěte
- sdělení FMZV č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte
- zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů

- zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
- zákon č. 135/2006 Sb., o změně zákonů v oblasti ochrany před domácím násilím (platnost od 1.1.2007)
- zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
- zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů

5.1.1 ZMĚNY PO ROCE 1989

Procesy demokratizace postupně zasahují do rodinné politiky. Liberální ekonomové sází na to, že vše ureguluje tržní hospodářství a problémy zanedbávání dětí, že vyřeší růst blahobytu. Růst blahobytu v celosvětovém kontextu nám spíše přináší snižování porodnosti, stárnutí populace a rozvolňování vzájemné sousedské sounáležitosti.

O rodině v právním řádu čteme v zákoně č. 117/1995 sb. zákoně o státní sociální podpoře v platném znění:

§ 1

Státní sociální podpora

(I) Státní sociální podporou se stát podílí na krytí nákladů na výživu a ostatní základní osobní potřeby dětí a rodin a poskytuje ji i při některých dalších sociálních situacích. Státní sociální podpora se ve stanovených případech poskytuje v závislosti na výši příjmu.

§ 7 (1) Za rodinu se pro účely tohoto zákona považuje, není-li dále stanoveno jinak, oprávněná osoba a společně s ní posuzované osoby, a není-li těchto osob, považuje se za rodinu sama oprávněná osoba.

Zákon č.89/2012 Sb. občanský zákoník v platném znění, mluví :

§655 říká o manželství:

Manželství je trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který stanoví tento zákon. Hlavním účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc.

§687:

(1) Manželé mají rovné povinnosti a rovná práva.

(2) Manželé si jsou navzájem povinni úctou, jsou povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svou důstojnost, podporovat se, udržovat rodinné společenství, vytvářet zdravé rodinné prostředí a společně pečovat o děti.

§751 – 753 řeší domácí násilí, kde chrání i další jinou osobu žijící v rodinné domácnosti.

§883

Rodiče a dítě si jsou povinni pomoci, podporou a ohledem na svou důstojnost.

§884

(1) Rodiče mají rozhodující úlohu ve výchově dítěte. Rodiče mají být všestranně příkladem svým dětem, zejména pokud se jedná o způsob života a chování v rodině.

(2) Výchovné prostředky lze použít pouze v podobě a míře, která je přiměřená okolnostem, neohrožuje zdraví dítěte ani jeho rozvoj a nedotýká se lidské důstojnosti dítěte.

5.1.2 REGISTROVANÉ PARTNERSTVÍ

Registrované partnerství je právním nástrojem pro vzájemné soužití osob stejného pohlaví a dáno zákonem č.115/2006 o registrovaném partnerství v platném znění:

§ 1

(1) Registrované partnerství je trvalé společenství dvou osob stejného pohlaví vzniklé způsobem stanoveným tímto zákonem (dále jen "partnerství").

(2) Partnerem se v tomto zákoně rozumí osoba, která uzavřela partnerství.

§ 2

(1) Partnerství vzniká projevem vůle dvou osob stejného pohlaví činěným formou souhlasného svobodného a úplného prohlášení těchto osob o tom, že spolu vstupují do partnerství (dále jen "prohlášení").

(2) Osoby vstupující do partnerství činí prohlášení osobně před matričním úřadem

V současné době je výrazným politickým tématem manželství pro osoby stejného pohlaví. Tento problém prošel svým dlouhodobým procesem. V současnosti již známe výchovu dětí registrovanými partnery (o tom více v kapitole věnované proměně rodiny), ale řešíme otázku manželství a tím problematiku matriky – budeme mít v rodném listě otec a matka, nebo rodič1 a rodič2? Samotná problematika manželství pro osoby stejného pohlaví je dnes spíše otázkou kdy to bude, nikoliv zda ano či ne.

5.2 Dokumenty vlády a jejich vývoj

Zásadní změny k přístupu vlády k rodinné politice můžeme sledovat až v roce 2005. V tomto období vzniká první zásadnější materiál - národní koncepce rodinné politiky 2005.

Cíle národní koncepce rodinné politiky MPSV 2005 od které se odvíjí další následující koncepce:

Základní cíl:

Vytvořit všestranně příznivější společenské klima a podmínky pro rodinu, umožňující lidem realizovat vlastní životní strategie v naplňování partnerských a rodičovských plánů. Respektovat přitom diferencované zájmy a potřeby různých rodinných typů a členů rodin.

Odvozené obecné cíle:

1. Posunout vytváření všestranně příznivých podmínek pro rodinu do centra trvalé pozornosti politické i správní reprezentace země.

2. Posilovat vědomí hodnoty rodiny a vlastní odpovědnosti za její funkčnost a stabilitu především u dnešní mladé generace a následujících generací, mimo jiné podporou výchovy k partnerství, manželství a rodičovství.

3. Posilovat ekonomickou a sociální suverenitu rodin a jejich členů na trhu práce prostřednictvím daňového systému a systému sociálního zabezpečení⁵ (s důrazem na služby pro rodiny) tak, aby byla schopna plnit svoji úlohu ve všech obdobích svého vývojového cyklu a vůči všem svým členům.

4. *Koncipovat a rozvíjet rodinnou politiku jako dlouhodobou celospolečenskou aktivitu koordinovanou veřejnou správou za účasti občanského sektoru, komerčního sektoru, odborníků, médií a široké občanské veřejnosti.*

5. *Podpořit koncipování účinné rodinné politiky rozvíjením výzkumu poskytujícího dostatek poznatků o aktuálních a perspektivních potřebách rodin a vhodných způsobech jejich uspokojování.*

Rodinná politika je součástí sociální politiky a každá z těchto politik má svůj historický vývoj, formu, neformální instituce a utváří se současnou ekonomickou a politickou situací. Je očividné, že sociální a rodinná politika nejsou a ani nemohou být stejně pojímány. Rodinná politika se aktivizuje v oblasti podpory rodiny, naopak sociální politika se zajímá o sociální témata.

Z obecného pojmu jde o souhrn všech rodinných politik, které jsou realizovány různými institucemi, které mají povahu veřejnoprávní nebo soukromoprávní. Veřejnoprávní rodinná politika vytváří základní rámec, od kterého se odvíjí další pojetí rodinné politiky a zajišťuje ji vláda a samosprávné korporace. Jde o pomoc a podporu státu rodinám a soustředí se v současnosti na: podporu a pomoc zakládající rodině, jež odpovídá za péči a výchovu nezletilých dětí; ochrany ženy – rodičky a matky v zaměstnání; opatření při neplní funkcí rodiny. Soukromoprávní rodinnou politiku zajišťují církve, politické strany, občanská sdružení, neziskové organizace, nadace a fondy (Tomeš, 2011).

Tomeš (2011) chápe rodinnou politiku jako úpravu vztahů mezi rodiči, rodiči a dětmi, intervenci vztahů rodičů, nezletilých dětí a sourozenců a jejich sezdaných (manželů) či nesezdaných partnerů. Sociologický slovník (Linhart, 1996, s. 792) vymezuje rodinnou politiku jako: „*Politika rodinná – taková sociální politika, která definuje svého adresáta jako rodinu.*“ Pojmy rodinné a sociální politiky se momentálně spojují v kontextu nízké úrovně porodnosti a stárnutím populace, které je zapříčiněno proměnami věkového složení obyvatel. Věkovou strukturu každé společnosti ovlivňují komponenty, kterými jsou porodnost, úmrtnost a migrace. Důvodem stárnoucí populace je ovlivňováno tím, kolik ženy porodí dětí. Ladislav Rabušič (1995, s. 16) říká, že se jedná o „*výslednici složitého působení vzájemně podmíněných faktorů ekonomického, sociálního a psychologického charakteru, tedy komplexu kulturních faktorů*“.

Mezi prioritami současné rodinné politiky je podpora plurality rodinných modelů, potřeba přihlížet ke speciálním potřebám v různých fázích rodinných cyklů a v neposlední řadě otázka sloučení rodinného a pracovního života, kdy zaměstnání a rodičovská role se dostávají do rozporu (Holub, 2010).

Specifickými cíli rodinné politiky jsou:

- Navrhovat rodinnou politiku tak, aby rodiče mohli mít děti a to tolik, kolik si přejí a ve kterékoli době. Na druhou stranu je potřeba mít na paměti, že rodina s malými dětmi je významně ohrožena chudobou a sociální izolací.

- Snižovat rozdíly rodin, zejména dětí žijící v ekonomicky a sociálně oslabených či neúplných rodinách, aby měly stejné šance na vzdělání, uplatnily se na trhu práce stejně jako děti vyrůstající v ekonomicky a sociálně silných rodinách.

- Vytvářet členům rodiny podmínky pro skloubení pracovní sféry s péčí o nezaopatřené děti a nesoběstačné členy rodiny (Národní koncepce rodinné politiky, 2005, s. 9).

Tuto koncepci rodinné politiky momentálně nelze naplnit, protože roste počet obyvatel, kteří se ocitli na hranici chudoby. Nejvíce osob ohrožených chudobou je těch, kteří žijí v domácnostech nezaměstnaných a osob žijících v domácnostech se 3 a víc závislými dětmi. Podle Českého statistického úřadu vzrostl počet domácností pociťující materiální nedostatek. Krize způsobila to, že rodiny si nemohly dovolit nečekané výdaje (kolem 10 000 Kč) a náklady na bydlení se stávají velkou zátěží pro rodinný rozpočet (Euractiv, 2012).

V rámci EU platí, že v ČR je neméně rodin pod hranicí chudoby, ale nejvíce z celé EU těsně nad touto hranicí. V praxi to znamená, že jakékoliv mimořádné finanční vydání, nebo náhle omezení příjmu, vnáší do rodiny existenční dilemata.

Koncepce z roku 2017 (MPSV, 2017) zdůrazňuje, že koncepce rodinné politiky má být směřovaná na funkční rodiny. Rodiny ohrožené jsou podporovány v rámci Národní strategie ochrany práv dětí a Národní strategie rozvoje sociálních služeb. Z tohoto pohledu je tato koncepce revoluční ve srovnání s koncepcí z roku 2005.

5.3 Meziresortní spolupráce

Pokud má být rodinná politika v České republice úspěšná a pro rodiny prospěšná, tak vzhledem ke skutečnosti, že je vytvářena shora, musí probíhat kvalitní meziresortní spolupráce na úrovni ministerstev.

V České republice se problematikou rodinné politiky zabývá Ministerstvo práce a sociálních věcí odbor rodiny a dávkových systémů. Jeho působnost je však velmi omezená a nespadá do ní ani koordinační úloha, přestože to vyplývá z Národní koncepce rodinné politiky. Ministerstvo práce a sociálních věcí je především zaměřeno na rodiny v obtížné sociální a ekonomické situaci, kolem kterých je orientována rodinná politika České republiky (Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2008).

Skutečnost je taková, že do tvorby rodinné politiky je zapojeno několik ministerských resortů v čele s ministerstvem práce a sociálních věcí. Naproti tomu je v řadě zemí Evropské unie rodinná politika tvořena jednou hlavní institucí, ve většině zemí Evropské unie ministerstvem sociálních věcí, v několika pak ministerstvem pro rodinu. Přestože je v České republice hlavním hybatelem v otázkách rodinné politiky ministerstvo práce a sociálních věcí, spolupráce s ostatními zainteresovanými resorty stále není dostatečně uspokojivá (Kuchařová, 2017, s. 15).

5.3.1 MEZIRESORTNÍ SPOLUPRÁCE V ČESKÉ REPUBLICĚ

Za neuspokojivou označilo spolupráci Ministerstvo práce a sociálních věcí s dalšími úřady vlády a ostatními ministerstvy. Tato skutečnost byla dávána za vinu nízké pozornosti adresované rodinné politice ze strany veřejné sféry. V následujícím desetiletí došlo ke změně

jak ze strany veřejnosti, tak médií i politických uskupení a rodinná politika začala být prioritou napříč společnostmi. Opatření pro rodiny se začala intenzivně věnovat nejen vláda, parlament, jednotliví politici ale především média a ti jichž se rodinná politika nejvíce dotýká, tedy samotní občané. (Kuchařová, 2017)

Zájem veřejnosti a médií však je stále jen zájmem a vláda a ostatní státní instituce adekvátně nereagují na tuto poptávku patřičnou meziresortní spoluprací, což je zapříčiněno především absencí zastřešujícího orgánu pro rodinnou politiku. Přestože Ministerstvo práce a sociálních věcí má v gesci pouze některé kompetence v rámci rodinné politiky, bylo to právě toto ministerstvo, jenž bylo pověřeno zpracováním koncepce rodinné politiky. Limity uvedeného ministerstva a neochota spolupráce dalších resortů neumožňuje zabezpečit závaznost jednotlivých návrhů a opatření. Zřízení orgánu zabývajícího se problematikou rodinné politiky by tedy bylo více než žádoucí. (Kuchařová, 2017)

Vytvořením orgánu zabývajícího se výhradně rodinnou politikou a vyjednáváním se všemi zainteresovanými resorty by se vytvořily příznivé podmínky pro vytváření kontaktů, komunikačních kanálů a vyjednávání finanční podpory se zástupci orgánů Evropské unie. Tento orgán by dále zajišťoval zapracování právních předpisů a jiných dokumentů Evropské unie do právního řádu České republiky, praktické veřejné politiky, ale i do povědomí občanů (Kuchařová, 2017). výjimkou je Jihomoravský kraj, který pro odporu a rozvoj rodinné politiky zakoupil rakouskou licenci Family Friendly Community.

Jedním z příkladů pozitivní meziresortní spolupráce je aktivita týkající se například zkrácených pracovních úvazků pro maminky nastupující do zaměstnání po rodičovské dovolené (ale nejen pro ně) a nastavení podmínek vyhovujících jak zaměstnanci, tak zaměstnavateli, o kterých se v poslední době stále více hovoří.

Stát má odpovídající roli v této oblasti rodinné politiky, která se týká zaměstnavatele a zaměstnance. Stát by měl vytvářet podmínky legislativním procesem ale i dialogem např. s hospodářskou komorou a dalšími organizacemi zastupujícími zaměstnavatele, aby byl nalezen konsensus mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem. Zaměstnavatel potřebuje pracovní sílu a její nejvyšší pracovní výkon a zaměstnanec potřebuje vytvoření takových pracovních podmínek, aby byl schopen skloubit pracovní život se soukromým – rodinným životem (Sirovátka, 2006, s. 166)

Harmonizace vztahu zaměstnavatel – zaměstnanec je složitá a opatření onemocněním Covid-19 nám ukázala tuto křehkost. Období recese nahrává zaměstnavateli vysokou nezaměstnaností, kdy může tlačit na zaměstnance a jejich vyšší výkon. Období konjunktury by na první pohled mohlo nahrávat zaměstnancům a jejich možnostem získávat lepší pracovní podmínky z důvodu nízké nezaměstnanosti, a tedy nižšího počtu uchazečů o zaměstnání převážně kvalifikovaných oborů. Vystává však problém s větším objemem zakázek pro zaměstnavatele a opět tlak na zaměstnance a jeho vyšší výkon. V obou případech se zaměstnanec musí rozhodovat, zda svůj čas investuje do rodiny nebo do zaměstnání.

Úkolem rodinné politiky je vybalancování výše zmíněného procesu, nalezení harmonie v tomto vztahu a zajištění vhodných podmínek pro rodiny, tím že tlumí negativní dopady spojené s mateřstvím a rodičovstvím na celkovou zaměstnanost, a hlavně zaměstnatelnost osob, které rodinu a děti mají a zodpovědně se o ni starají. (Sirovátka, 2006, s. 166)

5.3.2 MEZIRESORTNÍ SPOLUPRÁCE V NĚMECKU

Jako příklad ke komparačnímu pohledu jsme vybrali námět ve Spolkové republice Německo. Ve Spolkové Republice Německo jednotlivé zemské (nebo městské) okresy spravují individuální administrativní jednotky. Těmi mohou být jednotlivé obce nebo jejich sdružení. Lokální samospráva je garantovaná ústavou Spolkové republiky Německa, nicméně není stanovena fixní paleta povinností a kompetencí, za které by samosprávy nesly zodpovědnost. Zahrnuje různé typy lokální suverenity:

- teritoriální – musí mít vazbu na místní komunitu,
- organizační – nastavení vlastní administrativní organizaci,
- personální – vybrat a dosadit nezbytný počet zaměstnanců a platit je v souladu příslušnými statutárními nároky,
- plánovací – vlastní lokální plánování,
- finanční – zodpovědnost za vlastní příjmy a výdaje, při nevyrovnaném rozpočtu jsou dotováni vyššími správními celky – okresy,
- konstitucionální – právo vydávat vlastní nařízení a vyhlášky.

V rámci veřejného blaha mohou zákonodárci zasáhnout a zredukovat počet individuálních administrativních oblastí nebo přesunout sféru vlivu do vyšších územně správních celků. Individuální administrativní jednotky (obce a jejich sdružení) mají spíše moc dohlédnout na záležitosti místní komunity (Beck, Wolfgang, a kol. 2018).

Naplnění rodinné politiky je tedy v rukou místní samosprávy. Nemají přesně stanovené povinnosti, jaká konkrétní opatření musejí provádět ani způsoby, jakými danou problematiku řešit. Mají výraznou svobodu ve svém konání v rámci rodinné politiky. Jsou povinni jednat v zájmu místní komunity.

5.4 Bydlení

Zajištění kvalitního bydlení, je nejdůležitějším záměrem každé rodiny. V mnoha případech získání kvalitního bydlení brání nedostatek kvalitního a finančně dostupného nájemného bydlení, což je způsobeno velmi nízkým počtem nájemních bytů obecně. Díky malému množství nájemních bytů na trhu a vysoké poptávce po nájemním bydlení neúměrně stoupá cena nájmů. V nájemním bytě bydlí cca 20 % domácností. Důsledky těchto skutečností, vedou k tomu, že rodiny často bydlí v nevyhovujícím bydlení, popřípadě na ubytovnách či azylových domech. Celý systém podpory rodin na úhradu bydlení je drahý a neefektivní směřující výhradně k rodinám s nedostatečnými příjmy. Ve svém důsledku příspěvky státu končí u takzvaných obchodníků s chudobou jako podpora nevyhovujících forem bydlení. Neefektivnost současného stavu je sama o sobě důkazem potřebné změny, která by zabezpečila důstojné bydlení mladým rodinám i osobám s nízkými příjmy, popřípadě seniorům (Odborná komise pro rodinou politiku, 2017).

Opakem nájemního bydlení a celé filozofie bydlení je Vídeň, kde v nájemním bydlení žije téměř 80% obyvatel – nájemní byty patří ve většině případu městu. Město tak může

regulovat „umístování“ obyvatel na svém teritoriu a může ovlivňovat vznik no-go zón, či jinak strukturované diference. Tento princip tvořilo více než 150 let a má přesná pravidla pro tzv. sociální bydlení.

Pokud by v otázkách bydlení pro mladé rodiny, nízkopříjmové skupiny obyvatel, seniory nazvaného sociální bydlení, proběhla transformace. Poskytl-li stát finance na státní bydlení, popřípadě by vyčlenil obcím prostředky na výstavbu takového bydlení, měl by také stát a zákonodárci zajistit, aby nedodržování pořádku a společenských norem, či zničení poskytnutého bydlení bylo řádně postižitelné s možností vystěhování bez náhrady či jinými právními důsledky, tak aby nedocházelo k takzvanému vybydlení bytů, nebo celých domů. V dnešní době je velmi časté, že osoby, které učinily byt či celý bytový dům poskytnutý obcí neobyvatelným, požadují nové ubytování, popřípadě se stěhují do soukromých ubytoven a stát jim formou dávek přispívá na bydlení. Naopak rodiny, v nichž se o bydlení partneri postarali ještě před založením rodiny, dostávají pomoc od státu jen minimální.

Navrhovaná opatření v bytové otázce koncepce rodinné politiky se týkají podpory bydlení pro mladé rodiny či pro seniory, které však nespádají do skupiny sociálního bydlení, nicméně se jedná o skupiny obyvatel, které potřebují s kvalitním bydlením pomoci. Ministerstvo pro místní rozvoj má zavést dotační program pro obce, který by byl zaměřen na podporu výstavby či rekonstrukce objektů, v nichž by vznikaly startovací a malometrážní byty určené rodinám s dětmi, či seniorům. Uvedený dotační program by měl být v řádech miliard korun. V rámci státního fondu rozvoje bydlení se jedná o úpravu podmínek u programu „Úvěrový program na pořízení obydlí pro mladé do 36 let pečující o dítě do 6 let (Program 600)“. Jedná se o úpravu z důvodu nízkého využívání státních bezúročných půjček na zajištění bydlení rekonstrukci a vybavení bytu pro rodiny s dětmi s dětmi. Podstata úpravy má být zaměřena na zavedení státního programu poskytování bezúročných půjček pro rodiny s dětmi. Půjčky mají být určeny pářům, kde je minimálně jeden z partnerů ve věku 26 až 55 let. Rodina s jedním dítětem může získat půjčku až do výše jednoho milionu korun českých, v případě rodiny se dvěma a více dětmi půjde o částku jeden a půl milionu korun českých. Půjčky budou určeny na pořízení a rekonstrukci bydlení do výše 50 až 70 % pořizovací ceny se zástavním právem poskytovatele. Částka padesáti milionů, určená na program, má být navýšena na jednu miliardu. (Odborná komise pro rodinnou politiku, 2017, s. 30)

V květnu 2019 Státní fond rozvoje bydlení vyhlásil výzvu pro obce k podávání žádostí o datace na pořízení sociálních bytů, sociálních domů a smíšených domů. (Státní fond rozvoje bydlení, 2019)

Internetové stránky Státního fondu rozvoje bydlení dále nabízejí přehled o programu pro mladé na pořízení nebo zkvalitnění bydlení. Jedná se o úvěrový program, určený pro osoby, žijící v manželství, případně registrovaném partnerství, alespoň jeden z manželů či partnerů k datu podání žádosti úvěr nedosáhl věku třiceti šesti let. O poskytnutí úvěru může žádat také osoba trvale samostatně pečující o dítě. Jednou z podmínek je skutečnost, že dítě v péči manželů, partnerů či osoby samostatně trvale se o ně starající nepřesáhne k datu podání žádosti o úvěr, věk patnáct let. (Státní fond rozvoje bydlení, 2019)

5.5 Péče o děti

Jedním ze zásadních problémů v péči o děti je dostupnost kvalitních, finančně a místně dostupných služeb, odpovídajících požadavkům a přání rodičů. Za tyto nedostatky je Česká republika dlouhodobě kritizovaná komisí Evropské unie. Zásadní problém představují zařízení pro děti mladší tří let, u nichž odpovídající zařízení prakticky neexistují. U zařízení pro děti starších tří let jsou pak s odpovídajícími zařízeními problémy v určitých regionech. Cenová hladina u mateřských školek zřizovaných samosprávou se pohybuje okolo 1 500 Kč, v ceně je také strava a mimoškolní aktivity. V soukromých zařízeních se ceny pohybují od cca 5 000 do 15 000 Kč měsíčně. Vycházíme-li z průměrného čistého příjmu rodiny s nezaopatřenými dětmi, 39 000 korun, pak ve veřejné škole jsou náklady rodiny na jedno dítě ve výši 4 % příjmů, u soukromého zařízení se jedná o 12 až 38 % příjmů na jedno dítě. V roce 2016 představovaly normativy na jedno dítě v mateřské škole ve věku tři až pět let 41 800 Kč. Jedná se však o částku, ve které nejsou započítány další výdaje z rozpočtů samospráv. (Odborná komise pro rodinnou politiku, 2017, s. 31)

Nutno dodat, že částka 39 000 Kč čistého příjmu na rodinu, je částka průměrná a tedy, že mnoho rodin s dětmi na tyto čisté příjmy nedosáhne. Přesto však musí uvedené výdaje na předškolní vzdělávání uhradit.

Vzhledem ke všem okolnostem, např. nedostatečná nabídka služeb, nekomplexní právní úprava služeb péče o děti, ale také pracovní a rodinné okolnosti, se značné množství rodičů rozhodne využívat chůvy, či služby v rámci šedé ekonomiky. Tento stav je nevýhodný, jak pro rodiče, kteří nemají zabezpečenu kvalitu služby, ani pro chůvy, neboť se v mnoha případech jedná o práci bez sociálních jistot a samozřejmě je nevýhodný pro stát, z důvodu úniků příjmů z daní a sociálního pojištění (Odborná komise pro rodinnou politiku, 2017, s. 31)

Zásadní problém státu tkví ve skutečnosti, že spoléhá na komerční služby, či sousedskou výpomoc v otázkách péče o děti do tří let například dětské skupiny či chůvy. Stát by měl zřizovat zařízení pro takovou péči a významně ji podporovat. Hlavním důvodem k takovému konání státu je fakt, že by tato péče měla být poskytována pedagogy a pedagožkami s vysokoškolským vzděláním a nezbytnou speciální odbornou přípravou pro práci s těmi nejmenšími dětmi. V zařízení pro nejmenší děti do tří let, by měl mít jeden pedagog na starosti maximálně čtyři děti, aby bylo navozeno rodinné prostředí a dítě mohlo být všestranně rozvíjeno, což je pro něj zásadní. Přístup k dětem by vycházel z nejnovějších poznatků pedagogiky zaměřeném na humanistický přístup a psychologii dítěte (Hašková a kol. 2012).

5.5.1 ZAŘÍZENÍ PRO NEJMENŠÍ DĚTI

Stát by zařízení pro nejmenší děti do tří let věku měl nejen zřizovat, ale také je financovat tak, aby byly dostupné rodinám všech sociálních skupin. Stát by měl také výrazně přispívat na vzdělávání personálu takového zařízení, aby získal skutečně odborné znalosti v péči o nejmenší děti. O nástupu dítěte do zařízení pro nejmenší děti by rozhodovali rodiče na

základě svého uvážení. Velmi pravděpodobně by o využívání zařízení výrazně neprojevovali zájem rodiče dětí do jednoho roku (Hašková a kol. 2012).

Zařízení pro nejmenší děti jsou sledována z pohledu různých dilemat:

- Pracující rodič vydělává na úhradu zvýšených nákladů za služby zařízení pro děti
- Rozšiřuje své dovednosti a zůstává v kontaktu s praxí
- Riziko stávání se „nepřítomným“ rodičem
- Dítěti chybí zásadní vychovávající osoba
- Rodič má platit daně

Není důležité, zda se o dítě do tří let stará žena či muž a z jakých pohnutek chtějí nastoupit zpět do pracovního procesu. Pohnutek může být nespočet – vylepšení rodinného rozpočtu, zachování si pracovní pozice, co možná nejvíc minimalizovat riziko ztráty odbornosti. Toto je jen několik důvodů k dřívějšímu návratu do zaměstnání, a státní zařízení by mělo být zárukou, že o dítě bude náležitě odborně postaráno a případný výdělek rodiče bude větší než poplatek za zařízení, v němž je dítě umístěno. U soukromých zařízení je to zpravidla pro rodinu finančně náročné

Otázkou však je, zda by v určitých sociálních skupinách nemělo být vzdělávání dětí od útlého věku doporučováno. Především by se to mělo týkat dětí ze sociálně vyloučených lokalit, a to z důvodu jejich vzdělávání od útlého věku a vytvoření kvalitního základu pro další vzdělávání na základní škole.

Jestliže by bylo možné umístit dítě cca od dvou let do zařízení typu mateřská školka či jesle, s kvalitním personálem, bylo by to zcela určitě pozitivní nejen pro dítě, ale i pro rodiče. Nemusí se jednat o celodenní pobyt v zařízení, dítě může zařízení navštěvovat některé dny v týdnu, nebo denně od pondělí do pátku třeba na tři až čtyři denně. Volba by vždy byla na rodičích po dohodě s kvalifikovaným personálem s odpovídajícím vzděláním, který by dovedl poradit a navrhnout prospěšnou délku pobytu. Při pobytu dítěte v kolektivu svých vrstevníků nastávají situace, kdy se učí se od ostatních nebo je tím kdo učí. Každé dítě je jinak vyspělé (např. jedno dítě mluví více, jiné méně a díky vzájemné komunikaci se učí obě). Pobyt dítěte mezi vrstevníky podobného věku zcela jistě napomáhá rozvoji a socializaci.

Dalším pozitivem je vliv na fyzický a psychický stav rodiče starajícího se nepřetržitě o dítě či děti. Přesto že se institut jmenuje rodičovská dovolená, o dovolenou se zcela určitě nejedná.

Samotný fakt, že systém služeb pro nejmenší děti a předškolního vzdělávání je v působnosti tří resortů dokazuje, že systém je nepřehledný a nekonceptní. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy spravuje mateřské školy zařazené do rejstříku škol a školských zařízení. Ministerstvo průmyslu a obchodu má v gesci živnosti, jejichž účelem je péče o dítě do tří let věku v předškolním zařízení, soukromé škole nebo zařízení sloužící odbornému vzdělávání, nezařazených do rejstříku škol a školských zařízení. Ministerstvo práce a sociálních věcí spravuje dětské skupiny, přičemž v oblasti ochrany zdraví jsou tato zařízení povinna řídit se legislativou Ministerstva zdravotnictví, ovšem s výjimkou, neboť u dětských skupin do dvanácti dětí, upravuje hygienické předpisy Ministerstvo práce a sociálních věcí, ale

tyto právní předpisy upravující hygienické požadavky vycházejí z právních norem vydaných Ministerstvem zdravotnictví. V České republice jsou také realizovány služby péče o děti předškolního věku, které stojí zcela mimo systém státní regulace (Odborná komise pro rodinou politiku, 2017, s. 31).

5.5.2 ZAŘÍZENÍ PŘEDŠKOLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ (MATEŘSKÉ ŠKOLY)

Vyskytnou-li se problémy s umístěním dítěte do mateřské školky, či jiného zařízení poskytující předškolní výchovu dítěte, vytváří tato situace několik na sebe navazujících problémů. V rodině nastává problém v nemožnosti opětovného nástupu do zaměstnání rodiči, který čerpal rodičovský příspěvek a zůstával doma (převážně matek), zásah do finanční situace rodiny a zásah do plánů zaměstnavatele, ke kterému se rodič má vrátit do zaměstnání a tím vzniklé problémy ve vztahu zaměstnanec – zaměstnavatel. Všechny tyto problémy s nedostatkem míst v mateřských školách a jiných zařízeních, mohou mít vliv v oblasti porodnosti a rozhodování rodičů mít druhé a další dítě v rodinách. Mnohé členské státy v posledních letech řeší stejné problémy s nízkou porodností jako Česká republika. Jedním z opatření, jak země řeší tento problém, je zavedení takzvaného právního nároku na místo ve veřejném zařízení pro předškolní děti od určitého věku dítěte. Uvedené opatření dává možnost rodičům naplánovat si opětovný nástup do zaměstnání, nebo vstup na trh práce a rovněž možnost dřívějšího návratu. Tím nastává rodičům možnost předpokládat vývoj finanční situace a lépe tak plánovat budoucnost a čas strávený v kruhu rodinném (Odborná komise pro rodinou politiku, 2017, s. 32).

U dítěte se v prvních třech až čtyřech letech jeho života rozvíjí emocionální kognitivní a intelektuální schopnosti, z toho důvodu je důležitá nejen rodina a rodinné zázemí, ale také kvalitní předškolní péče a vzdělávání. Z tohoto pohledu se jedná především o první rok mateřské školky, jestliže dítě do mateřské školky nastoupí ve třech letech a do tří let žádné zařízení nenavštěvovalo. Předškolní vzdělávání sebou nese nespočet výhod jak pro dítě samotné, tak pro stát.

Zásadní výhodou je kvalitnější připravenost na následné základní a další vzdělávání čímž se navyšuje kvalita a úroveň vzdělanosti celé společnosti. Je také mnohem vyšší předpoklad úspěchu a produktivity v dospělém životě a výrazně se snižuje riziko problémů se zákonem tzv. vyrovnávání šancí pro děti z ohrožených lokalit. Dalším pozitivem je návyk pravidelné docházky, tedy osvojení si určitých povinností od útlého věku.

Rovněž poslední rok předškolní výchovy má mít funkci inkluzivní – začleňování dětí se specifickými potřebami, nebo i dětí z lokalit, kde jsou ohroženy sociálním či ekonomickým vyloučením z majoritní společnosti.

Významným pozitivem pro stát je také úspora na zdravotním a sociálním pojištění díky zvýšené zaměstnanosti matek malých dětí, které tak stát nebude muset platit, ale naopak zaměstnané matky malých dětí budou do státního rozpočtu přispívat v podobě odvodů na sociální a zdravotní zabezpečení a v podobě přímých a nepřímých daní. Jedno každé místo vytvořené pro předškolní dítě, i při velmi kritickém pohledu znamená nejen pro veřejné rozpočty, ale i společnost velmi pozitivní přínos (Odborná komise pro rodinou politiku, 2017, s. 32).

Pro mateřské školy je z pohledu rodinné politiky otázkou, jak kopírují pracovní dobu rodičů – mají šanci rodiče dovést dítě do školky a pak je i vyzvednout, nebo je nutná funkce „Tagesmutter“ – tedy nějakého smluvního doprovodu do a z školky?

5.5.3 ŠKOLNÍ DRUŽINY

Podobné problémy s nedostupností, popřípadě s nedostatkem míst, nebo krátkou otevírací dobou vzhledem k pracovní době rodičů, mají i školní družiny. Problém se netýká pouze období školního roku, ale i období prázdnin, v jejichž průběhu některé školy nemají družiny otevřeny vůbec. Školní družiny jsou podstatným článkem v zajištění dohledu pro děti, jejichž rodiče mají pracovní dobu do pozdních odpoledních hodin a v období prázdnin nemohou hlídání dětí zajistit jiným způsobem. Školní družina pak plní nejen zaopatřovací funkci, ale také výchovně vzdělávací u dětí mladšího školního věku. Pravidelných volnočasových aktivit se účastní děti v sedmi z deseti rodin a obdobný podíl je také v případě trávení alespoň jednoho prázdninového týdne mimo domov. Zásadní problém v zajištění mimoškolních aktivit mají hlavně rodiče s více dětmi, popřípadě samoživitelé. Hlavním problémem v zajištění těchto aktivit je finanční nedostupnost (Odborná komise pro rodinnou politiku, 2017, s. 33).

Jak již bylo napsáno na počátku kapitoly Péče o děti i v jednotlivých podkapitolách je s dostupností všech typů zařízení v některých oblastech České republiky značný problém. Není to však jediný problém, kterým mnozí rodiče s těmito zařízeními čelí. Stejně palčivý problém může pro rodiče představovat i otevírací doba uvedených zařízení. Otevírací doba těchto zařízení velmi často nekopíruje pracovní dobu rodičů dětí. V případě, že otevírací doba začíná v sedm hodin ráno, přičemž pracovní doba rodičů mnohdy začíná také v sedm hodin nebo ještě dříve. Případně odpolední provoz zařízení často končí v půl čtvrté maximálně ve čtyři hodiny odpoledne. Začátek a konec provozu uvedených zařízení tak pro mnoho rodičů představuje stejný problém, jako nemožnost volné místo v zařízení pro své dítě zajistit.

Dalším problémem je dostupnost a provozní doba těchto zařízení o prázdninách a nemusí se jednat jen o letní prázdniny. Je potřeba si uvědomit, že existují také prázdniny podzimní, vánoční, pololetní, jarní a velikonoční. Součet všech prázdninových dnů, značně převyšuje součet počtu dnů dovolené obou rodičů, přičemž dovolená by mimo jiného měla sloužit ke společně strávenému času rodiny.

V ideální případě by uvedená zařízení měla být v provozu od brzkých ranních hodin do pozdějších odpoledních hodin, minimálně však do páté hodiny odpolední. Samozřejmě není potřeba, aby zařízení bylo v plném provozu. V ideálním případě by zařízení fungovalo, jak v ranních, tak odpoledních hodinách v omezeném režimu s postupným otevíráním a utlumováním provozu. Stejně tak by bylo možné postupovat v prázdninových dnech. Důkazem že je takový provoz možný je, že některá zařízení v České republice obdobný provoz zavedli, tedy jak postupné otevírání, tak uzavírání provozní doby, tak prázdninové režimy.

DEFINICE

Koncepce rodinné politiky z roku 2017 definuje svůj cíl – „*Tato Koncepce se zaměřuje na funkční rodiny. Na podporu ohrožených rodin se pak zaměřuje Národní strategie ochrany práv dětí a Národní strategie rozvoje sociálních služeb.*“

KONTROLNÍ OTÁZKA

Na koho se zaměřuje rodinná politika

Jaké jsou základní problémy péče o děti do tří let věku z pohledu harmonizace rodinného a profesního života?

V čem tkví nevýhodnost využívání předškolních zařízení a školních družin pro sociální pracovníky úřadů?

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

Korespondenční úkol:

Realizujte analýzu předškolních zařízení ve vašem okolí z pohledu jejich využitelnosti pracovníka úřadu z pohledu jeho pracovní doby.

DALŠÍ ZDROJE

https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Koncepce_rodinne_politiky.pdf/5d1efd93-3932-e2df-2da3-da30d5fa8253

SHRNUTÍ KAPITOLY

V této kapitole jsme se věnovali právním normám a strategickým dokumentům na úrovni státu. Zabývali jsme se manželstvím, rodinou, registrovaným partnerstvím a problematikou sladování rodinného a profesního života.

---

6 PŘENESENÁ PŮSOBNOST STÁTNÍ SPRÁVY NA SAMOSPRÁVU V RÁMCI RODINNÉ POLITIKY.

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

V této kapitole se budeme zabývat velmi stručným historickým exkurzem, na který bude navazovat popis modelu podpory rodin ze strany státu včetně velmi krátkého přehledu podpory v mateřství a ranném rodičovství v Evropě.

Další částí je přehled rodinné politiky z pohledu funkcí kraje a obce, jejich úkolu a role v celém procesu.

CÍLE KAPITOLY

Pro prostudování této kapitoly bude student schopen se orientovat v komparaci evropských modelů podpory rodiny ze strany státu v ranném období rodičovství. Dále se seznámí s finančními riziky a ohroženími mladé rodiny a úkoly krajů a obcí v rámci rodinné politiky.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Mateřská, rodičovská, role krajů, obce.

6.1 Historie rodinné politiky

Dnešnímu zájmu o rodinu předcházelo nezměrné úsilí žen o jejich práva, kterému se obecně říká emancipace. V polovině 19. století vznikaly nejrůznější ženské spolky, které bojovaly za zrovnoprávnění žen a mužů a jejich stejného postavení v rodině i společnosti. V důsledku urbanizace a industrializace ve 20. století se rodině jejím potřebám a problémům začíná věnovat zvýšená pozornost. Důsledkem urbanizace a industrializace je rozpad do té doby tradičních velkých převážně zemědělských rodin, jejichž fungování v městských podmínkách již nebylo možné. Vznikaly tak menší nukleární rodiny, čítající rodiče a děti, jejichž podoba přetrvala do dnešní doby, tyto rodiny však byly závislé na pracovních podmínkách průmyslového města. Nárůst industrializace vytvářel podmínky k migraci obyvatel, často nekvalifikovaných, z venkova do měst a utvářely se svazky, pro které narození

dítěte a jeho výchova představovaly zásadní finanční problémy. Takto vzniklé sociální napětí, byl stát nucen řešit veřejnou intervencí především ve prospěch nízkopříjmových rodin (Tomeš, 2011).

Zásadní místo ve výzkumu sociálních modelů má komparativní výzkum, na jehož výsledcích se vytvářely modely sociálních států, které se staly důležitým faktorem pro srovnávání jednotlivých režimů a rozdílů mezi nimi. První pokusy o srovnání jednotlivých sociálních systémů se datují po druhé světové válce do období let padesátých až sedmdesátých dvacátého století. Toto období je nazýváno zlatým věkem sociálního státu. Zlatý věk sociálního státu je ukončen ropnou krizí z konce sedmdesátých let a průběh let osmdesátých dvacátého století je označován za krizi sociálního státu. V tomto období nastává boj neustále se navyšujících ekonomických nákladů na sociální systémy a snahou o snížení těchto nákladů (Munková, 2001).

Existuje však skupina autorů, kteří nesouhlasí s termínem „krize sociálního státu“ na základě dat dokazujících neustálý nárůst investic do sociální sféry. Tvrzení těchto autorů dokazují statistiky, z nichž vyplývá, že většinou docházelo pouze k přesunu toku finančních zdrojů z jedné oblasti sociální politiky do druhé. Pokles, respektive přesun finančních zdrojů, je zřejmý u penzijních systémů, kam se peníze přesunují z důvodu stárnutí populace a zároveň nízké porodnosti. Druhým příkladem pak může být přesun finančních prostředků k dávkám v nezaměstnanosti z důvodu technologického pokroku a tím snížení počtu pracovních příležitostí (Munková, 2001).

Úpadek sociálního státu se netýká pouze fiskální politiky, ale také legitimacy, jedná se o krizi v osmdesátých a devadesátých letech dvacátého století. Jde o vnímání problémů s přerozdělováním finančních prostředků v rámci sociální politiky a až přehnané rovnostářské tendence. Problém je shledáván hlavně v adresnosti sociální pomoci k nízkopříjmovým skupinám a návrhy na vyšší sociální odvody u nejbohatších vrstev společnosti. V podmínkách českého státu upozorňují na uvedené problémy např. Syrovátka, Keller a další sociologové. Tito autoři uvádějí že zásadním problémem je postavení středních tříd. Osoby, spadající do této skupiny, do systémů sociální ochrany odvádějí největší podíl finančních prostředků a v případě potřeby z něj nejméně dostávají. Důkazem tohoto tvrzení jsou nejruznější sociální dávky státní podpory a skupiny, které mají na tuto podporu nárok (Munková, 2001).

Problém legitimacy se dle autorky publikace týkal devadesátých let dvacátého století, tedy sociálních systémů v Evropě, neboť v České republice byla tou dobou sociální politika teprve formována po čtyřicetileté vládě komunistického režimu.

6.2 Aktéři rodinné politiky

Nelze říci, že by v současné společnosti existovala pouze jedna rodinná politika. Vzhledem k faktu, že zde existují nejruznější subjekty zabývající se sociální politikou a každý z nich může mít svoji rodinnou politiku. V první řadě je zde veřejnoprávní, státní rodinná politika, rodinná politika samosprávných územních celků. Dále zde jsou soukromoprávní subjekty jako například církve, občanská sdružení, neziskové organizace, nadace, fondy (Tomeš, 2011).

Aktérem veřejnoprávní rodinné politiky tedy není pouze stát a jím řízený legislativní proces, jsou jimi i zaměstnavatelé, školská zařízení, kraje a obce. Všichni tito aktéři by měli spolupracovat s tím nejdůležitějším aktérem a tím je rodina, jedna každá, od které by měly vycházet připomínky a návrhy.

Pro naše účely je podstatná veřejnoprávní rodinná politika, tedy ta, která je tvořena státními institucemi, kraji a obcemi. „*Rodina, jako nejstarší a základní sociální jednotka společnosti, je ve většině států předmětem zvláštní podpory prostřednictvím opatření rodinné politiky, která je nedílnou součástí sociální politiky státu. Tato podpora se obvykle realizuje právními, ekonomickými a sociálními opatřeními*“ (Krebs, 2015, s. 381).

Rodinná politika je důležité, rozsáhlé a prolínající téma, že je zainteresovanost většiny aktérů velmi důležitá. Projekt Audit Family Friendly Community, kterým se bude zabývat v jedné z posledních kapitol této práce je příkladem toho, jak mohou spolupracovat aktéři rodinné politiky, kterými jsou v České republice na konci celého řetězce především obce a rodiny.

6.3 Ochrana rodiny ze strany státu

V jednadvacátém století klade stát velký důraz na rodinnou politiku v oblasti mateřství, a tudíž ochrany ženy jako rodičky a matky. V dnešní době se upírá pozornost na rovnost mužů a žen a jejich postavení v zaměstnání (Tomeš, 2011). Rovnoprávnost je však stále ovlivněna přístupem mnoha mužů, kteří se domnívají, že žena má pracovat, starat se o domácnost, a ještě stíhat péči o děti a jejich mimoškolní činnost. V opačném případě se může jednat o nevhodný přístup žen, k rodinným záležitostem, v obou případech záleží na dominantním postavení, toho, kterého jedince.

Takový přístup sebou nese rizika ze strany mužů i žen a je důležité rodinu jako sociologickou instituci právně, státem chránit. Jedná se o týrání, zneužívání a jiné nedůstojné zacházení s životním partnerem (Tomeš, 2011). Toto jednání je samozřejmě v zákoně ošetřeno, nicméně ne vždy takové jednání musí být protizákonné. Jeden z partnerů se může dopouštět jednání, které nemusí být zjevně protizákonné například psychický nátlak, častý křik po partnerském protějšku, vulgární a nevhodné oslovování před dětmi, čímž může docházet k poškozování zájmů rodiny. V souvislosti s problematikou nastupujících trendů u mladých mužů i žen, by měla být předmětem rodinné politiky také osvěta a výchova mužské i ženské populace. Osvěta by měla jít ve směru, že moderní muž se na harmonickém chodu domácnosti, rodiny podílí se nejen svým ekonomickým přínosem, ale také aktivní účastí na běžném chodu domácnosti jako jsou úklid a péče o děti. Takový druh intervence ze strany státu by měl upozorňovat na potřeby rodiny jako celku a jejich nadřazenost nad potřebami jednotlivců, tak aby se posílila pozice muže v rodině a jeho zapojení do péče o dítě.

Srovnání délky podpory v rodičovství ze strany státu:

Země	Mateřská: délka	Mateřská: měsíční výše dávky (% mzdy)	Rodičovská: délka	Rodičovská: měsíční výše dávky v eurech
Česká republika	28 týdnů	35-76% hrubé mzdy	2-4 roky	150-450
Maďarsko	24 týdnů	70% hrubé mzdy	2 až 3 roky	105-369
Polsko	20 týdnů	80% hrubé mzdy	2 roky	91
Německo	14 týdnů	100% čisté mzdy	1 rok	300-1800
Francie	16 týdnů	100% čisté mzdy	6 měsíců	552
Itálie	20 týdnů	80% čisté mzdy	--	--
Nizozemí	16 týdnů	100% čisté mzdy	--	--
Rakousko	16 týdnů	100% čisté mzdy	11- 26 měsíců	435-800
Švédsko	1,5 roku	78% čisté mzdy	--	--
Velká Británie	10 měsíců	90% mzdy po 6 týdnů, potom max. 580 euro	--	--

6.4 Nové modely

Singrid Leitner (2003) popisuje sociální politiky států a jejich přístupu k rodinám z pohledu tzv. familialistické politiky. Východiskem je pohlížení na rodiče jako na osobu se sníženou flexibilitou. Tato „flexibilita“ je zvýrazněna věkem dítěte, jejich počtem genderovým postavením v dané společnosti atd.

Stát ve své rodinné politice může sledovat a posilovat čtyři základní modely. Je zajímavé, jak ve své krátké historii existence českého státu, jsme i mnohé vyzkoušeli:

- Explicitní familialismus – rodinná politika podporuje rodinnou péči o děti, a ohrožené skupiny. Nenabízí alternativu institucionální péče, čímž si rodinnou péči vynucuje.
- Volitelný familialismus – stát podporuje rodinou péči i její alternativy. Rodina má právo volby. V českém právním řádu je právo volby, ale ze zákona je upřednostněna péče rodiny.
- Implicitní familialismus – stát nenabízí alternativu rodinné péče, ale ani nepodporuje rodinou péči. Rodina je odkázána sama na sebe – první republika.
- Defamilialismus – rodinná politika podporuje státní a tržní instituce pro poskytování péče, ale podporuje rodinou péči – rodina nemá výběru – socialistický model fungující do 70-tých let, později již byla více podporovaná péče rodinná.

6.5 Nové úkoly pro rodinu

Jednadvacáté století klade na rodinu nové a zásadní úkoly a tyto by měli být předmětem debaty mezi všemi aktéry. Nové úkoly, které jsou na členy rodin kladeny, zásadně ovlivňují

chod rodiny. Tím nejzásadnějším je harmonizace chodu rodiny, výchovy dětí a zaměstnání jejich rodičů.

Dalšími novými úkoly, s nimiž se rodiny musí vyrovnat jsou změny v sociálních vztazích a sociokulturní změny. Sociokulturní změny se týkají především jejich dynamiky a s tím spojené komunikace mezi jednotlivými generačními vrstvami v rodině, zapříčiněná značným vzrůstem vzdělanosti a vědění především u mladých lidí. Z čehož vycházejí další důležité úkoly pro rodinu. Zabránění generačním konfliktům a vyrovnání se s individualismem moderního člověka. (Kuchařová, 2020)

Dalším velmi důležitým úkolem pro rodinu v ČR je situace, kdy samotný zákon o sociálních službách počítá s ochrannou funkcí rodiny a mezigenerační podporou. Stát si je vědom, že demografické změny a zajištění péče o lidi v seni u je nad jeho možnosti, historická role rodiny se tak vrací, ale po velmi dlouhé odmlce. Zároveň se nacházíme v období, kdy rodiny v rámci mezigeneračního soužití se nachází v situaci soužití 4 generací, což zatím v naší historii nebylo.

6.6 Co občané očekávají od rodinné politiky

Díky stále se zvětšujícímu zájmu občanské veřejnosti o problematiku rodinné politiky, je možné zjistit názory a postoje obyvatel na tvorbu a problematiku rodinné politiky ze strany státu. V roce 2017 bylo 42 % obyvatel České republiky názoru, že se česká vláda rodinné politice nevěnuje dostatečně. Šlo o mírné zlepšení proti předcházejícímu roku. Veřejnost považuje za dlouhodobě důležitou, podporu bydlení pro začínající rodiny, podporu flexibilní pracovní doby, zvýšení počtu míst v předškolních zařízeních pro děti a počtu míst ve školních družinách, zavedení půjček pro mladé rodiny, nebo rozšíření porodného či zavedení společného zdanění manželů. Pro zajištění místa v mateřské školce, pro děti od dvou let, se v září 2016 kladně vyjádřilo 72 % dotázaných, 60 % dotázaných uvedlo, že dle jejich názoru by předškolní zařízení měli být bezplatné (Odborná komise pro rodinou politiku, 2017).

Občané od státu očekávají vytvoření fungujícího, přehledného a stabilního prostředí jak v ekonomických, tak právních otázkách. Prostor, z něhož budou odstraněny zbytečné byrokratické překážky a regulace a bude tak vytvořeno prostředí, příznivější pro ekonomický rozvoj a fungování trhu práce a růst produktivity. Tím by byly vytvořeny podmínky pro udržitelné navyšování reálných mezd a životní úrovně rodin s dětmi i rodin bez dětí. Náhled lidí na rodinou politiku je ovlivněn životními hodnotami a zkušenostmi z rodin a prostředí, ve kterém vyrůstali. Následně pak jsou jejich názory ovlivněny prostředím, ve kterém žijí a pracují. Díky tomu se preference a jejich důležitost časem mění (Odborná komise pro rodinou politiku, 2017).

Z uvedeného odstavce je zřejmé, že při tvorbě koncepce rodinné politiky jsou směřována témata. Fungující a přehledné ekonomické, právní a pracovní prostředí je důležité pro rodiny s dětmi, seniory, sociálně slabé, živnostníky, velké podniky a korporace. Toto je důležité pro všechny občany i stát a jeho rozvoj.

Pracující rodiče by ale mohlo například zajímat, zda dostanou porodné i při vyšším výdělku než 2,7násobku životního minima. Například v případě rodiny s jedním dítětem při měsíčním příjmu odpovídajícímu 5násobku životního minima, by tento příspěvek také potřebovala, neboť příchod dítěte do rodiny s takovým příjmem je velmi citelným zásahem do rodinných financí. V celé věci nutno přihlídnout také k faktu, že rodina s příjmem ve výši 2,7násobku životního minima do systému veřejných financí v podobě odvodů na zdravotním a sociálním pojištění a na přímých a nepřímých daní výrazně nepřispěla. U rodiny s příjmem ve výši 5násobku životního minima je předpoklad, že do veřejných rozpočtů v minulosti přispívala a za stavu, kdy jeden z rodičů pobírá rodičovskou či mateřskou, druhý stále přispívá, může být fakt, že nemají nárok na porodné, brán jako velmi diskriminační a pro mnohé demotivující.

6.7 Rodinná politika krajů

Krajům a obcím stát zákonem předává určité úlohy v rámci tvorby rodinné politiky. Jedná se o úlohy reprezentativní, koncepční, koordinační, organizační a informativní. Díky těmto úlohám jsou kraje a obce při tvorbě rodinné politiky velmi důležitým článkem v celém řetězci. Blízkost krajských a obecních samospráv ke svým občanům jim dává možnost vidět potřeby rodin a mít zřetelnější přehled o místních podmínkách.

Kraje a obce disponují celou řadou kompetencí, umožňujících realizaci prorodinných opatření. Kraje a obce mají na jednu stranu široké možnosti v prorodinných opatřeních jakými jsou:

- podpora bydlení,
- zřizování mateřských škol,
- pořádání společenských, propagačních a sportovních akcí zaměřených na rodiny nebo budování celkové infrastruktury v podobě budování dětských hřišť, sportovišť a dalších zařízení pro rodiny.

Například v Německu, jak již bylo uvedeno, je úkolem spolkového ministerstva iniciování celospolečenské debaty o rodině za účelem dosažení legislativních změn. Úkolem zemských vlád, respektive ministerstev, je distribuce spolkových dávek a podpor, zároveň vytvářejí svůj vlastní systém doplňující systém centrálního financování. Zemská ministerstva prostřednictvím zemských orgánů vytvářejí pestré spektrum služeb zaměřených na podporu rodin (Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2008, s. 9).

V systému České republiky je zásadní problém ve financování prorodinných opatření. Obce a kraje musí brát zřetel na množství finančních prostředků uvolněných centrální vládou potažmo ministerstvy. Jak již bylo uvedeno, je vše řízeno a financováno v rámci několika ministerstev. V celém systému chybí tolik potřebná koordinace, přičemž značná část těchto financí je určena k podpoře dysfunkčních rodin.

Z doporučení Ministerstva práce a sociálních věcí z roku 2017 vyplývá, že kraje v rámci rodinné politiky mají zastávat všechny základní úlohy, ale financování se spíše přenáší na obce, někdy i včetně realizace samotných aktivit. V případě jednání s centrální vládou či ministerstvem mají zastávat roli reprezentativní. Díky tvorbě vlastních koncepcí rodinné politiky v rámci jednotlivých krajů se jedná o roli koncepční. Na základě koncepcí kraj

koordinují obce ve svém samosprávném celku v jejich činnosti, ale i činnosti dalších aktérů v rámci rodinných opatření. Nedílnou součástí je organizace těchto aktivit, popřípadě spoluúčast na nich. Posledním úkolem kraje je informování obcí nejen o aktivitách kraje, ale také o situaci rodin a prorodinných opatřeních v regionu (Kuchařová, 2017, s. 17).

6.7.1 RODINNÁ POLITIKA OBCÍ

Obcím však Ministerstvo práce a sociálních věcí totožným doporučením ukládá již jen čtyři základní úkoly, jež by měly v souvislosti s rodinnou politikou plnit. Zcela zásadní je role iniciační. Obce mají iniciovat různá opatření v rodinné politice. S tím úzce souvisí role informační. Obce by měly občany informovat, nejen o uskutečněných opatřeních a projektech, ale také o těch připravovaných dále o akcích, seminářích a programech zaměřených na rodinu. Z toho vyplývá úkol propagační, neboť dobrá propagace je základem úspěchu projektu. Závěrem každého projektu je jeho realizace, čímž je naplněn úkol realizační. Občané v obcích samozřejmě přinášejí své podněty a je úkolem obce na základě těchto podnětů iniciovat, propagovat, informovat a realizovat či provádět další opatření k úspěšnému zakončení projektu (Kuchařová, 2017, s. 17).

Přes veškerá doporučení a sepisování úkolů pro kraje a obce je hlavním cílem regionální rodinné politiky vytvoření prostředí přátelské rodině. Toto prostředí lze vytvořit celým spektrem opatření, kdy finanční podpora rodiny není tím zásadním, to nezastupitelné tvoří především služby pro rodiny, společenské a kulturní akce, vzdělávací kurzy a osvětové akce. Jednou z nejzásadnějších otázek pro mladé a začínající rodiny je však otázka dostupného, přiměřeného bydlení (Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2008, s. 11).

Regionální a místní samosprávy mají nelehký úkol, učinit vše pro to, aby rodina byla centrem jejich pozornosti. Z praktického hlediska to znamená uplatňování prorodinného pohledu na veškeré záležitosti, o nichž rozhodují, jimiž ovlivňují život rodin, takovým způsobem, aby v první řadě podpořily prorodinné klima. Kraje a obce by měly vytvářet prostředí podporující autonomní jednání rodiny v jejích přirozených nejen sociálních a finančních funkcích, ale i v těch socializačních, výchovných a regeneračních a souhrnnými podmínkami vytvořit podmínky podporující rodiny ve všech stádiích vývoje. Komplexností obsáhnout i specifika těch rodin, které se nedovedou s nástrahami života vypořádat samy, a poskytnout jim pomocná či podpůrná opatření umožňující vhodně reagovat a vzniklou situaci zvládnout (Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2008, s. 12).

V podmínkách českých krajů a obcí je velkým problémem skutečnost, že zástupci mnoha krajů a obcí si sami neuvědomují svoji ústřední úlohu ve tvorbě rodinné politiky a prorodinného klima. Ve většině regionálních a místních samospráv nebyla rodinná politika institucionálně natož personálně řešena. Nelze však říci, že by rodinná politika nebyla na úrovni krajů a obcí zcela opomenuta. Naopak, mnoho dílčích úkolů je v obcích realizováno i bez cíleného personálního a institucionálního zabezpečení. Zabezpečení strategického zajištění a vytvoření ucelené koncepce na úrovni kraje či obce, pojmenování přesných cílů a priorit by zcela určitě vedlo, k vyšší efektivitě a rychlejšímu plnění zamýšlených záměrů. Samozřejmě existují kraje a obce, které v otázkách rodinné politiky pracují velmi inten-

zivně a snaží se tuto oblast regionální politiky rozvíjet. Příklady mohou být kraj Jihomoravský či Vysočina se svým zapracováním vytyčených cílů do harmonogramu včetně plánu jejich financování a určení odpovědných subjektů. Jedná se však o omezenou skupinu v celkovém množství krajů a obcí jenž s rodinnou politikou pracují podobným způsobem, většina regionálních a místních samospráv začleňuje tuto agendu do kompetence odborů sociálních věcí čímž vyjadřují neschopnost docenit potřebnost a svébytnost rodinné politiky (Kuchařová, 2017, s. 18).

Nelze se divit zavedené praxi, při které se na úrovni krajů a obcí dává do souvislosti rodinná a sociální politika, když naprosto stejnou praxi používá i stát. Rodiny, jenž sice nemají existenční problémy a nepobírají sociální dávky, pak mohou nabývat dojmu, že nejsou státem, krajem ale ani obcí, ve které žijí, prioritou, pro níž je třeba vytvářet zdravé, kulturní a prospěšné prostředí.

Kraje, obce, místní samosprávy a jejich představitelé mají nezastupitelný význam ve tvorbě rodinné politiky a na tuto skutečnost, byl kladen důraz v dosud zveřejněných Koncepcích rodinné politiky. Nicméně platí, že existují velmi výrazné rozdíly v chápání a realizaci rodinné politiky místními samosprávami. Jedním z důvodů, proč tomu tak je, může být pravidelnost měnicích se zastupitelstev obcí z důvodu volebních cyklů. Politická vůle v dané oblasti pak je ovlivňována preferencemi jednotlivých zastupitelů. Obce s počtem obyvatel do jednoho tisíce, mají v méně než pětadvaceti procentech nějakým způsobem upravenou problematiku rodin. U obcí s počtem obyvatel od jednoho tisíce do deseti tisíc je to jen kolem třetiny obcí. Města a obce s počtem obyvatel nad deset tisíc už tyto priority rodin mají zaneseny do nějakého strategického dokumentu ve více než třech čtvrtinách případů. Malé obce, v nichž mezi jejich představiteli a občany panuje většinou velmi blízký vztah, nepovažují dokument v rámci podpory rodiny za důležitý (Kuchařová, 2017).

SHRNUTÍ KAPITOLY

Kapitola obsahuje popis aktérů rodinné politiky a jejich vliv na její konstrukci i realizaci. Další části je role krajů, obcí a očekávání občanů od rodinné politiky.

DEFINICE

Aktérem veřejnoprávní rodinné politiky není pouze stát a jím řízený legislativní proces, jsou jimi i zaměstnavatelé, školská zařízení, kraje a obce. Všichni tyto aktéři by měli spolupracovat s tím nejdůležitějším aktérem a tím je rodina, jedna každá, od které by měly vycházet připomínky a návrhy.

KONTROLNÍ OTÁZKA

Popište dva vybrané modely rodinné politiky.

Vyjmenujte aktéry rodinné politiky a popište jejich role.

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

Realizujte analýzu podpory rodin a sladování rodinného a profesního života ze strany svého zaměstnavatele, zda vůbec a případně jak napomáhá těmto modelům.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Aktéři rodinné politiky, očekávání rodin od rodinné politiky, úloha krajů a obcí v rámci realizace rodinné politiky.

DALŠÍ ZDROJE

Prostudujte:

https://is.muni.cz/el/1423/jaro2011/SPP136/um/prednaska_role_akteru_2011.pdf

---

7 RODINA A JEJÍ PROMĚNY

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Tato kapitola je věnovaná rodině a rodinnému životu. Budeme se zabývat situací současné rodiny a možnostmi jejího popisu z pohledu vzájemného soužití, vztahových vzorců dětí a vychovávajících osob a podobně.

Nedílnou a zásadní podkapitolou je sendvičová rodina, která znova nabývá na významu vzhledem k problematice pomoci seniorům v rodinách a prodlužování věku dožití.

Velmi významným prvkem kapitoly jsou nástroje pro podporu rodin a prvky prorodinné politiky podle místa bydliště – město a obec.

CÍLE KAPITOLY

Cílem kapitoly je seznámit studenta s historickými funkcemi rodiny, a změnami v rodinném soužití v současnosti.

Po prostudování této kapitoly se bude student orientovat v problematice současných záležitostí a modelech partnerského soužití.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Rodina, funkce rodiny, sendvičová rodina

7.1 Rodina

Na rodinu je možné nahlížet z mnoha úhlů pohledu. Různost definic a vymezení je široká škála a každý odborník se snaží rodinu definovat (popsat) na základě svého oboru působení. V úvodu si představíme některé z formulací rodiny a dále charakterizují její současnou podobu.

Levická (2004) rodinu považuje za základní sociální jednotku, jejíž význam je v čase proměnlivý a změny je možné zaznamenat právě v postavení jednotlivých členů rodiny. Sociolog Ivo Možný (2008, s. 14) popisuje rodinu jako: „sociální zařízení, jehož základním účelem je vytvářet soukromý prostor pro reprodukci společnosti, stíněný proti

vířícímu a nepřehlednému světu veřejnému." O rodině, coby lidské instituci, dále poznamenává, že je základním kamenem sociálních nerovností. Prostřednictvím odlišností v reprodukčním chování jedinců, výchově dětí či kulturních a sociálních hodnot bývá předávána z jedné generace na druhou.

Slovník sociální práce uvádí, že rodinu je možné chápat v tradičním pojetí jako skupinu osob spjatých právním vztahem, anebo pokrevním příbuzenstvím. Moderní pojetí hovoří o vzájemné náklonosti a společné domácnosti. (Matoušek, 2008).

Psycholog Zdeněk Matějček (1994) rodinu dává do souvislosti s pojmem domov. Domov jako místo, kde je jedinec bezpodmínečně přijímán. Rodinu vnímá jako nej starší společenskou instituci s jedinečným postavením a výsadním právem zejména ve třech oblastech:

1. právě rodina stojí na počátku a ovlivňuje tak jedince v jeho nejranější fázi.
2. rodina velmi zdatně a flexibilně uspokojuje jeho základní psychické potřeby.
3. rodina dává jedinci jakýsi vhled do mezilidských vztahů, stává se vzorem, se kterým jsou všechny ostatní vztahy následně poměřovány.

Matoušek s Pazlarovou (2014) sdílí myšlenku tzv. rodinného soužití, nežli úzké definování pojmu rodina. „ *V současnosti totiž v zemích patřících do naší civilizace souběžně existuje množství forem rodinného soužití zahrnující všechny myslitelné kombinace biologického příbuzenství, legalizovaných i nelegalizovaných vztahů mezi dospělými i mezi dospělými a dětmi či mezi samotnými dětmi.* " (Matoušek, Pazlarová, 2014, s. 13) všeobecně se má dnes za to, že současná společnost orientována na individualismus a pracovní úspěch – výkonnostní zaměření, a s tím souvisí fakt, že pojem rodina je označením pro malé a proměnlivé seskupení jedinců. Jak mužů, tak žen se dotýkají témata jako péče o rodinu a zaměstnání – sladování profesního a rodinného života. Náboženství či zájmy široké rodiny již nemají na soužití dnešní rodiny takový vliv jako v minulosti. Rovněž blahobyť je významným činitelem změn rodinného života. S narůstajícím blahobytem se ztrácí sousedská výpomoc – mění se komunitní ráz života.

Mezi typické znaky současné rodiny (Spaňhelová, 2010) řadí vyšší zaměstnanost mužů i žen. Konkrétně se jedná o čas strávený v pracovním procesu, který je mnohonásobně vyšší než v minulosti. Dalším znakem je růst vzdělanosti žen nebo vyrovnání genderových rolí. Současnost přináší také omezený prostor pro kontakt rodiče s dítětem. Rodiče v jejich povinnostech zastupují prarodiče, anebo jsou děti odkázány samy na sebe. Mnohé z aktivit, které zastávali členové rodiny, dnes vykonávají společenské služby, jako např. jídelna, jesle, školní družiny apod. Omezené jsou také vícegenerační vztahy, kdy je preferována nukleární rodina před rodinou rozšířenou. Děti mají omezený vhled do mezigeneračních vztahů nebo jim tato zkušenost zcela chybí. Rodiny se stěhují z venkova do měst a jeho okolí.

Technický rozvoj způsobuje omezený kontakt mezi lidmi samotnými, např. komunikace prostřednictvím sociálních sítí. V neposlední řadě zde také patří omezený vliv náboženství způsobující případný pokles morálky.

7.1.1.1 Rodina jinak

Rodina je pojem, který je stále složitější definovat, spíše je vhodnější jej popisovat jako určitý sociální jev.

Sociologický slovník definuje rodinu jako:

„– obecně původní a nejdůležitější spol. skupina a instituce, která je zákl. článkem soc. struktury i zákl. ekon. jednotkou a jejímiž hlavními funkcemi je reprodukce trvání lidského biol. druhu a výchova, resp. socializace potomstva, ale i přenos kult. vzorů a zachování kontinuity kult. vývoje.“

Dunovský (1999, s. 91) definuje rodinu jako *„malou primární společenskou skupinu, založenou na svazku muže a ženy, na pokrevním vztahu rodičů a dětí či vztahu jej substituujícím (osvojení), na společné domácnosti, jejichž členové plní společensky určené a uznávané role vyplývající ze soužití, a na souhrnu funkcí, jež podmiňují existenci tohoto společenství a dávají mu vlastní význam ve vztahu k jedincům i k celé společnosti“* (cit. Skopalová, 2014, s. 10).

Ostatní definice v publikaci Skopalové hovoří o různých modelech. Například *„Matějček s Langmeierem (1981) hovoří o místě, kam všichni přicházíme...“* (cit. Skopalová, 2014 s. 10). *„Havlík (2002) uvádí, že je rodina primárním činitelem socializace v raném dětství...“* (cit. Skopalová, 2014, s. 10). Tomeš (2011) ve své publikaci Odbory sociální politiky taktéž uvádí, že obecně uznávanou či platnou definici rodiny neznáme.

Jinou definici nebo rozumění rodiny uvádí ve své práci Chlumský (2019)

„Vzhledem k faktu, že neexistuje obecná, jednotě uznávaná, definice rodiny, je nezbytné uvést co budeme za rodinu považovat pro potřeby této práce. Rodina zde bude chápána jako skupina dvou dospělých lidí opačného pohlaví, v ideálním případě sezdaných, a jejich společných pokrevních nebo adoptovaných či osvojených dětí. Pokud tyto rodiče chodí pravidelně do svého zaměstnání, popřípadě je jeden z rodičů na rodičovské dovolené. Pokud i s ohledem na dnes tolik moderní „genderovou rovnost“ oba rodiče pracují, a zároveň se stejnou měrou podílejí na chodu společné domácnosti, tedy na výchově, i ostatních potřebách a povinnostech jako je úklid, doprovod dětí do školy a zájmových kroužků, takové skupině osob tedy budeme říkat tradiční rodina a také fungující rodina.

Je také nutné v dnešní složité době uvést existenci neúplné rodiny. Pro potřeby této práce je neúplná rodina chápána jako rodina, ve které došlo k tragické události v jejímž důsledku došlo k úmrtí jednoho z rodičů, kdy např. v případě nemoci či nehody dospělí členové rodiny neměli možnost tuto událost ovlivnit, na rozdíl od rozvodu. V případě rozvodu se z pohledu této práce jedná o rozvrácenou rodinu. Důvodů k rozvodu manželů je nespočet, ale v každém z případů jedná-li se o děti mají odpovědnost rodiče vést dialog, dohodnout se na péči a financování výchovy.“

7.2 Funkce rodiny

Přestože vnitřní i vnější struktura rodiny neustále prochází různými změnami, zaujímá rodina stále místo stěžejní společenské instituce naplňující potřebné funkce. Dříve existovaly tendence předat některé z těchto funkcí právě na bedra státu, např. škole či ústavům. V současnosti jsou tendence opačné, stát plně podporuje rodinu. (Smutková, 2007). Rodina má dle Levické (2004) plnit tyto základní funkce: biologicko-reprodukční, ekonomickou, výchovně-socializační, emocionální a ochrannou.

Biologicko-reprodukční funkce

Rodinné prostředí je ideálním pro zabezpečení reprodukce, ideálním prostředím pro vznik nového života a následnou péči potřebnou pro přežití jedince. Rodina je společností považována za stabilní jednotku, skrze ni je realizována tzv. rodinná politika státu. Sociální práce s rodinou se orientuje na problémy v oblasti reprodukčního chování jedinců dnes v porovnání s minulostí, bezdětnost, předčasná či nechtěná rodičovství apod. Tato funkce dále zahrnuje i péči o jednotlivé členy rodiny, např. zajištění stravy či celkového zdraví. (Levická, 2004). Jestliže dochází v rodině k narušení této funkce, mají její členové problémy v oblastivýživy. Dospělí a zejména děti nemají pravidelný a hlavně dostatečný příjem plnohodnotného jídla. Děti proto vykazují znaky podvýživy nebo obezity. Není neobvyklé, že právě tyto děti ukradnou svačinu spolužákovi, sladkosti či cigarety v obchodě. Rodiny často nakupují instantní a konzervované potraviny. Matky nedokážou uvařit z jednotlivých surovin, jelikož často ony samy pocházejí ze sociálně slabých a znevýhodněných rodin.

Rodina nemá žádné nebo velmi špatné stravovací návyky. Děti v těchto rodinách nemají stálý režim, přestože zejména u malých dětí vzbuzuje pocit bezpečí a jistoty. Následkem je poté nepravidelný spánek, školní docházka apod. Je běžné, že jednotliví členové nemají vlastní postel. „Postel' bývá významným indikátorem dysfunkcie v rodine." (Mydlíková, 2018, s. 16.) Další problémovou oblastí je naplňování intimních potřeb, kdy většinou mnohočetné rodiny obývají společně malý prostor, např. rodiče nemají oddělenou ložnici nebo koupelna společná s toaletou. Nedostatek soukromí souvisí s nedostatečným uspokojením sexuálních potřeb dospělých, což vede k intimnostem před dětmi. Důsledkem toho je brzké zahájení jejich vlastního sexuálního života. Špatná životospráva způsobuje častější onemocnění a přehlížení symptomů vede k chronickým formám. Sociálně znevýhodněné rodiny často zanedbávají pravidelné lékařské prohlídky, proto je běžné, že děti mají např. zkažený chrup, neléčená onemocnění nebo nejsou očkované. (Mydlíková, 2018)

Ekonomická funkce

Fabián (2021) v rámci této funkce hovoří o rodině jako o malém rodinném podniku. Ten peníze získává, následně se s nimi učí hospodařit, přerozděluje je prostřednictvím interních kritérií a dále investuje. Tímto způsobem ovlivňuje ekonomický systém státu. Rodina se snaží dle Levické (2004) primárně zabezpečit základní životní potřeby jednotlivých členů tj. zajištění bydlení, obživy, chodu domácnosti, vzdělávání jednotlivců, zdravotní a rekreační péči. V současnosti je také nutné myslet na vlastní staří, a proto se přidaly výdaje zabezpečující i toto životní období. Součástí ekonomické funkce je i finanční gramotnost jednotlivých členů.

Porucha v této rodinné funkci souvisí s nedostatkem financí, např. v oblasti osobní hygieny nebo péče o domácnost, proto jsou prostory sociálně znevýhodněných rodin často znečištěny. Rodiny neumí s penězi hospodařit a jejich priority směřují zejména ke koupi mobilních telefonů, cigaret, alkoholu, drog či gamblingu, což vede k závislostnímu chování. (Mydlíková, 2018) Nej zřetelnějším problémem je neplacení nájemného a energií. Mezi další ukazatele patří pozdní placení služeb, půjčování si peněz, zástava osobních věcí nebo neúčast dětí na placených školních či mimoškolních aktivitách. (Mydlíková, 2007, In Mydlíková, 2018)

Výchovně-socializační funkce

Levická (2004) uvádí, že rodina je první skupina lidí, se kterou jedinec po svém narození přichází do kontaktu. Je tedy jisté, že právě tady se učí vhodným způsobům komunikace, hygieně či chování ve společnosti. Učí se porozumět mezigeneračním vztahům, komunikačním strategiím mezi rodiči či prarodiči, a na jejich základě pak komunikuje se svým okolím. Dále se snaží porozumět sobě samému, svým potřebám, což přispívá k rozvoji asertivních dovedností. V rámci socializační funkce se seznamuje s jednotlivými sociálními rolemi a odhaluje složitou strukturu ekonomických, sociálních, kulturních, náboženských a morálních vztahů ve společnosti. Sociální práce zkoumá např. poruchy rodinné interakce, nedostatečná socializace jednotlivců, poruchy adaptace či chování. Mydlíková (2018) uvádí, že dysfunkci v rámci socializační funkce lze nejjasněji zaznamenat v oblastech hranic rodiny, sociálních rolích, vztazích, komunikaci, normách a pravidel. Pro rizikové rodiny nejsou obvyklé pevně stanovené hranice, ačkoliv se to může na první pohled zdát. Mezi jednotlivými členy nepanuje pospolitost, vzájemná solidarita ani dostatek lásky. Rodina nemá žádnou vůdčí osobnost, která by ji posouvala vpřed. Sociální role v rodině jsou zmatené, jednotliví členové nemají vymezenou zodpovědnost ani kompetence. Není neobvyklé, že v jedné situaci se dítě chová dospěle např. při péči o mladší sourozence, jindy jako dítě. Součástí rodinných vztahů je nedůvěra a nezájem. Nestabilní vztahy pramení primárně ze vztahu mezi rodiči samotnými, od toho se odvíjí vztahy mezi sourozenci a pak dále k širšímu okolí. Vztahy mezi jednotlivými členy jsou poznamenány účelovým chováním, např. rodina lichoť lidem, z kterých profituje tj. dárci. V případě, že dárcovství ukončí, protože nevidí progres, chová se rodina vůči nim nepřátelsky. Členové rizikových rodin mají také obtíže v oblasti komunikace. Děti se běžně stávají terčem posměchu z důvodu neschopnosti se vyjádřit, žádné z nich totiž doma nerozvíjí svoje komunikační schopnosti čtením knih nebo návštěvou kulturních a zájmových akcí. Členové rizikových rodin si respekt udržují prostřednictvím agresivního chování, ačkoli sami cítí nejistotu. Všudypřítomný chaos se odráží také v pravidlech rodiny, které prakticky neexistují. Jedinou jistotou pro členy rodiny je fakt, že přežijí nej silnější. V takovéto skupině je běžné řídit se vlastními normami, které nemusí být v souladu s těmi společenskými. Příčiny poruch výchovně-socializační funkce dělí Dunovský (1986) do tří kategorií:

- Rodiče se nemohou o dítě starat - jedná se o objektivní příčiny, např. živelné katastrofy, uměle znečištěné prostředí, války, epidemie, nezaměstnanost, smrt, onemocnění či handicap jednoho nebo obou rodičů.
- Rodiče se nedovedou o dítě postarat - subjektivní příčiny, např. nezralost rodičů nebo jejich neschopnost přijmout společenské normy a být s nimi v souladu.

- Rodiče se nechtějí o dítě starat - jedná se o smíšené příčiny např. přítomnost poruchy - psychopatie nebo disharmonická osobnost.

Emocionální funkce

Pro dítě je emocionální funkce jedna z nej důležitějších. Právě pro svůj zdravý vývoj potřebuje stabilní a milující prostředí. Jednotliví členové rodiny, pro které je charakteristická silná emoční vazba, se o sebe vzájemně starají. Tento fakt přispívá k jejich duševnímu i tělesnému zdraví. Narušení emocionální funkce vede k poruchám v psychosociálním vývoji jedince. Výčet projevů se pohybuje od citové deprivace, frustrace po poruchy chování až k delikvenci. Sociální práce se tak věnuje tématům jako záškoláctví, agresivita či domácí násilí. (Levická, 2004)

Závažné poruchy emocionální funkce dle Mydlíkové (2018) se v rodině projevují např. výraznou emoční nezralostí. Tu lze nejčastěji zaznamenat u mladých rodičů, kteří na svou roli nebyli připraveni. V těchto rodinách je běžné časté střídání partnerů, které způsobuje příliv nevlastních sourozenců, potažmo rivalitu mezi nimi navzájem. Případně osamělý rodič přenáší svou zodpovědnost za hospodaření či výchovu mladších dětí na nejstarší, nejčastěji ještě nezletilé dítě. Od něj pak očekává, že zastane roli chybějícího partnera. Riziková rodina dále strádá v oblasti prožívání lásky a pocitu bezpečí. V nižším věku si děti potřebu lásky saturují prostřednictvím sourozeneckých vztahů, později ve vrstevnických skupinách nebo brzkým zahájením sexuálního života. Nedostatek pocitu bezpečí nejčastěji zažívají děti, jejichž rodiče mají psychiatrickou diagnózu. V tomto případě se o sebe neumí postarat ani rodič samotný, natož aby zabezpečil své děti. Posledním atributem je preferování jednoho člena rodiny na úkor jiného. Tvorba koalic v rodině není nic neobvyklého, v rizikových rodinách se většinou jedná o koalice jednoho rodiče s dětmi proti druhému, např. závislému na návykových látkách, nezaměstnanému nebo duševně nemocnému. Ohrožující je situace, kdy rodiče preferují jedno dítě na úkor druhého. Autorka v tomto případě upozorňuje na syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (syndrom CAN).

Ochranná funkce

Rodina má dle Levické (2004) poskytnout jedinci stabilitu v různých životních situacích jako např. nedostatečné ekonomické a materiální prostředky, nedostatečné péče o zdraví a hygienu či amorální prostředí. Autorka spojuje pojem rodina s domovem, který má být pro jedince nanejvýš bezpečným místem.

V praxi sociální práce se pomoc rodinám a dětem realizuje prostřednictvím systému sociálněprávní ochrany. (Fabián, 2021)

Mydlíková (2018) uvádí, že dysfunkce pramení z nefunkčních rodinných vztahů.

Jednotliví členové se starají zejména sami o sebe. V případě závislých rodičů suplují jejich roli pečovatele děti samotné. Ty si uvědomují, že mohou být z takovéto rodiny odebrány, proto se snaží zakrýt neschopnost rodičů. Obdobně to může probíhat v rodinách se členem se zdravotním handicapem. Není neobvyklé, že zdravotně postižený jedinec se stane v rizikových rodinách obětí zneužívání nebo týrání.

Z pohledu rodinné politiky mluvíme o tom, jak pomoci sladovat rodinný a profesní život rodičů a dětí, umožňovat rozvoj rodičovských kompetencí a vztahové vazby mezi rodiči a dětmi.

7.3 Typologie rodin – naše cíle

V souvislosti s výše zmíněnými funkcemi a jejich naplňováním, zejména funkce výchovně-socializační navrhl Dunovský (1986) čtyři pásma funkčnosti rodiny. Učinil tak na základě Dotazníku funkčnosti rodiny, který staví na hodnocení rodiny osmi kritérií. Mezi ty patří: složení, stabilita a sociálně-ekonomická situace rodiny, osobnost rodičů a osobnost diagnostikovaného dítěte, přítomnost sourozence či sourozenců a jejich charakteristika, zájem a péče o dítě.

• Funkční rodina - jedná o rodinu, která dbá na zdravý vývoj a prospěch dítěte.

Na funkčnost jako takovou se můžeme podívat z různých směrů a pohledů:

- Vztahové vzorce – jak vnímám sám sebe, jak vnímám partnera.
- Vztahové vzorce souvisí s očekáváními – mám nějaké vůči partnerovi, nebo jsem zralá osobnost, která očekávání nemá?
- Vztahové a výchovné vzorce vůči dětem – jakou výchovu mám v rámci osobní zkušenosti, jako preferuji pro své děti a jak ve skutečnosti chovám
- Ekonomické vzorce – jsem nastaven na výkon nebo na kvalitu? Jakou roli hrají tato dilemata v mém osobním životě a jak je sdílím s partnerem
- Státní podpora rodin, kde rodiče mají stálou práci. Narození dítěte je jedním z faktorů, kdy je rodina ohrožena chudobou.

7.3.1 RODINA Z POHLEDU RODIČOVSTVÍ A DĚTÍ

Před nedávnem jsme ještě měli rodinu z pohledu rodičovství jako rodiče – zpravidla biologičtí – a dítě (děti). Společenská tolerance na rozvody nebyla nějak významná. V průběhu globalizačních a demokratizačních jevů ve společnosti, dochází k postupným změnám v rodinných konstelacích. V současnosti z pohledu rodičovství a dětství, můžeme rozlišovat několik různých modelů uskupení rodiny:

- Sezdaní rodiče a děti
- Nesezdaní rodiče a děti
- Vychovávající osoba není biologickým rodičem
- Dítě v registrovaném partnerství
- Surogátní mateřství – pozor, zde může být několik matek
- Surogátní mateřství a registrované partnerství
- Koupené dítě do vztahu
- Náhradní rodinná péče příbuzenská – prarodiče
- Náhradní rodinná péče – nepříbuzenská
- Partneri na půli cesty
- Polyamorfní vztahy

7.4 Rodina z pohledu zúčastněných osob

7.4.1 BEZDĚTNÁ RODINA

Pod pojmem bezdětná rodina si můžeme představit mnohá různá partnerská soužití bez dětí. My zde budeme mít namysli partnery, kteří nemají, nebo nemohou mít děti. Ono nemají, může mít několik různých důvodů:

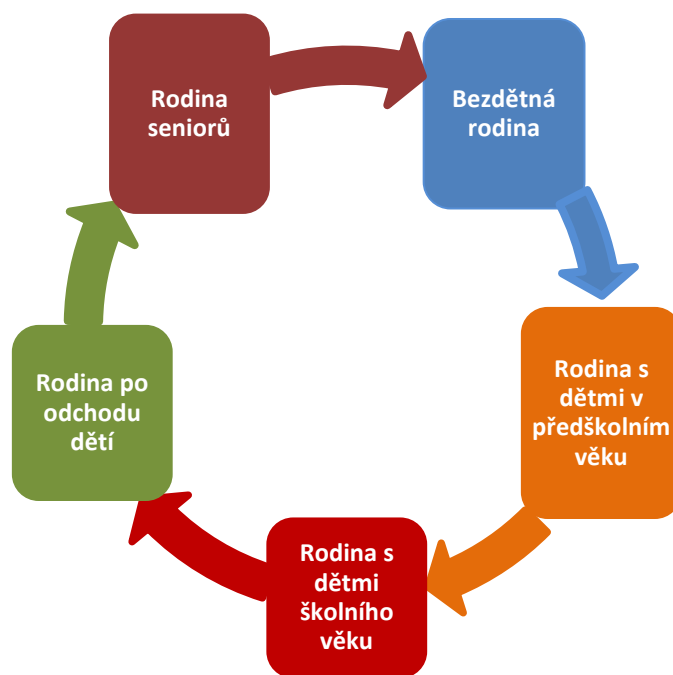
- nemožnost otěhotnět
- rozhodnutí nemít dítě
- stejnopohlavní páry, které se rozhodli neřešit problém rodičovství „získáním“ dítěte
- sologamie – symbolický slib věrnosti a lásky k sobě samému, manželství sám se sebou

7.4.2 RODINA S DÍTĚTEM

Rodina s dítětem již v současné době může s sebou nést mnoho různých podob. Z jednom z pohledů, je rodina sociokulturní konstrukt. Je to dáno posunem přirozenosti a rozumění normálnosti – tedy určité normy. Jako příklad – je přirozené, že nový život, početí, je výsledkem pohlavní aktu muže a ženy, spojení spermie a vajíčka a odehrává se ve vagíně. Rozvojem reprodukční medicíny a metody klonování, začíná být normální, že spojení spermie a vajíčka se děje v rámci laboratoře, že matka – ta která porodí, již nebývá zdrojem „genetického materiálu“ – surrogátní mateřství. Z pohledu dítěte:

- rodiny, otec i matka jsou sezdaní
- rodiny, otec a matka, nejsou sezdaní, a jsou partnery
- rodiny, otec i matka, ale někdo z nich se v průběhu doby vyměnil
- rodiny, otec a matka, dítě je osvojeno
- rodiny, otec a matka, ale dítě donosila jiná žena
- rodiny, dvě ženy jako vychovávající osoby, jedna je matkou dítěte, nebo obě mají své dítě, otec neznámý
- rodiny, dva otcové, využití surrogátního mateřství, jeden byl dárce spermií, dárce vajíčka neznámá žena, dítě odosila jiná žena, muži dítě osvojili.
- rodiny, stejnopohlavní, realizovaná adopce v zahraničí, kde nejsou otec a matka, ale rodič I. a rodič II.
- polyamorfní vztahy – více partnerů žijících dohromady, případně mají někteří mezi sebou dítě – dva muži a jedna žena, dvě žen a jeden muž. Kombinace mohou být různé

7.5 Model rodinného cyklu

7.5.1 SENDVIČOVÁ RODINA

Jsou to lidé, kteří se kromě vlastní rodiny s dětmi starají také o své staré rodiče nebo rodiče partnera či partnerky. Přitom chodí do zaměstnání a mají řadu dalších povinností. Zvládat dlouhodobě toto zatížení je velmi náročné a obtížné. Vzniká vysoké riziko rozvoje psychických onemocnění, zdravotních potíží, sociální exkluze anebo partnerských problémů.

Příslušníci sendvičové generace, převážně ženy, se cítí dlouhodobě vyčerpané, unavené, ve stresu a téměř všechny se potýkají s nedostatkem času na sebe, své koníčky, odpočinek anebo společenský život. Péče o seniora a dítě pro mnohé znamenala vzdát se času pro sebe. Jenže jak se dále ukázalo, je to právě čas pro sebe, který pečujícím pomáhá snižovat stres a cítit se lépe.

Pečující se ocitají v jednom kole povinností, jejich pozornost se dělí mezi děti, seniory, práci a už nezbývá pozornost upřená na sebe. Mnozí zažívají odtržení od svého vlastního života. Mají strach, že sami onemocní a nebudou schopní dále pečovat. Do budoucna pak také vzniká obava, aby vyčerpaní a únava neohrozily jednak jejich péči o seniora, která bude s přibývajícím věkem náročnější, a jednak samotný vztah se seniorem.

Aby byli pečující schopni poskytovat kvalitní pomoc a podporu a současně neohrožovali své fyzické i psychické zdraví, je nutné, aby se mohli obrátit na někoho, kdo jim odlehčí, umožní jim najít čas pro sebe, odpočinek anebo pro vyřizování osobních záležitostí.

- **Potřebují být zastupitelní a mít větší mobilitu.**
- **Potřebují mít prostor a sílu na vytváření a udržování kvalitních vztahů s partnerem a dětmi.**
- **Potřebují vědět, kam se obrátit na pomoc.**

Zástupci sendvičové generace rovněž potřebují, aby senioři trávili svůj volný čas smysluplně, docházelo k posilování jejich psychické pohody a snižování jejich osamělosti. Je pro ně důležité, aby senioři zůstali co nejdéle aktivní.

Sendvičová rodina, někdy taky sendvičová generace. Podle centra pro rodinu se jedná o: *„Pojem sendvičová generace se používá pro osoby, které se starají o své děti i své staré rodiče nebo rodiče partnera či partnerky, řeší svůj partnerský život, chodí do práce a mají toho zkrátka hodně. Jsou, jako náplň sendviče, uprostřed a z každé strany na ně doléhají povinnosti. Často neví, kam dřív skočit. Péči o děti musí nějak skloubit s péčí o seniory, jsou zavaleni úkoly a starostmi. Jejich vlastní potřeby jsou často odsunuty do pozadí a bývají neviditelné.*

V České republice se v tzv. „sendviči“ nachází přibližně každý 7. člověk ve středním věku. Péče o druhé je náročná. Nese s sebou omezení a nároky nejen na pečujícího, ale na celou rodinu. Ať už se jedná o bydlení, finance, časovou, psychickou a fyzickou zátěž, obtíže spojené s poskytováním zdravotní péče apod. Je důležité, aby na to pečující nebyli sami, mohl je někdo zastoupit a odlehčit jim. Aby si řekli o pomoc rodině a známým a ti, aby je vyslyšeli a pomohli. Rovněž potřebují, aby fungovaly sociální služby, aby bylo dostatek odlehčovacích a terénních služeb, které budou mít volnou kapacitu. Sendvičová generace také potřebuje přístup k důležitým informacím.

Projekt Centra pro rodinu a sociální péči „Sendvičová generace – neuchopený fenomén dnešní doby“ poukázal na to, že pečující vnímají jako nejčastější problémy nedostatek času na péči a vyčerpání. Cítí se dlouhodobě vyčerpaní, unavení, ve stresu a téměř všichni se potýkají s nedostatkem času na sebe, své koníčky, odpočinek anebo společenský život. Péče o seniora a dítě pro mnohé znamenala vzdát se času pro sebe. Jenže jak se dále ukázalo, je to právě čas pro sebe, který pečujícím pomáhá snižovat stres, dobíjet energii a cítit se zkrátka lépe.“

<https://socialnipolitika.eu/2021/05/sendvicova-generace-v-teto-zivotni-fazi-je-vseho-moc/>

7.6 Sociologický popis rodiny:

Rodina je solidární skupina osob, navzájem spojená manželstvím, příbuzenství, adopcí, kteří společně žijí a jejichž dospělí členové jsou odpovědní za zajištění a výchovu nezletilých členů. Rodinu může definovat vzhledem k jejím funkcím: ekonomická, reprodukční, výchovná, emocionální. Dále ji můžeme definovat na základě způsobu soužití: manželská, nesezdaný pár, s jedním rodičem (rozvedená, ovdovělá), bezdětná, s jedním dítětem, s více dětmi.

Klíčovým principem rodinné politiky jsou možnost volby, blaho dítěte a posilování mezi-generační solidarity (koncepte MPSV 2017).

V předcházejících kapitolách jsme si ukázali, že definovat nebo popsat rodinu je téměř nemožné. zpravidla ji definujeme, či popisujeme vzhledem k něčemu – k právní definici, nebo vzhledem k někomu – děti, mezigenerační soužití.

7.7 prvky rodinné politiky

Prvky vstřícné a nepřátelské rodině v závislosti na velikosti obce

	Prvky přátelské rodině	Prvky nepřátelské rodině
Vnitřní části velkých měst	rozvinutá dopravní infrastruktura, široká nabídka pracovních míst, rozsáhlá nabídka vzdělávacích, kulturních a sportovních zařízení	vysoké náklady na bydlení, vysoké ceny nemovitostí, chybějící volná prostranství pro děti, nízká kvalita sítě příbuzenských a sousedských vztahů
Okrajové části (předměstí) velkých měst a aglomerační sídla	příznivější podmínky pro stavbu rodinných domů, dostatek velkých prostranství pro děti, nižší nájem, pevnější sociální vazby	dlouhá cesta do práce, nižší dosažitelnost center kultury a volného času
Venkovské oblasti a malá města	vysoká dostupnost vlastnického bydlení, nízké ceny nemovitostí a nízké nájem, velmi pevné sítě příbuzenských a sousedských vztahů, dostatek volného prostoru pro využití dětí a mládeže	nízká dostupnost školek, škol a středisek pro využití volného času, malá nabídka pracovních míst v blízkosti bydliště, slabá dostupnost sociálních služeb, nízká dostupnost veřejných dopravních prostředků

Jako společnost stárneme. Toto prosté konstatování potřebuje počítat s důsledky:

- Nárůst nákladů na důchodové zabezpečení
- Nárůst nákladů na zdravotní služby
- Nárůst nákladů na sociální služby
- Politická podpora porodnosti – počet těch kdo budou vydělávat na výše uvedená fakta
- Politický tlak na zkrácení mateřské – nárůst prodeje služeb, ale i nárůst aktivních vydělávajících osob. Např. formou zvýšení částky na rodičovskou a možnost jejího zkráceného čerpání.

- Snížení hranic pro příjem cizinců

Populační stromy:

- Bude více žen seniorů
- Je více než 3% cizinců novorozenců
- Interkulturní a mezigenerační dialog je nutností -

Senioři mají staré informace, ale mají zkušenost v tom, že jsou životní situaci, které nestojí za energii a rozčilování. Generace si mezi sebou nerozumí, ale mají si co sdělit. Velmi podobně funguje i interkulturní dialog. Co je principem rozumění si, především jsou to hranice – generací, kultury, historie, které není dovoleno zesměšňovat, ale je dovoleno je dodržovat a ctít.

Dialog pro soužití ne jen generační:

- Výchovný

Výchovný dialog, má své hranice. V mezigeneračním kontextu se jedná o princip včas nechat poučování, a spíše přikročit k tomu – krát záda těm mladým, kteří musí být v předu. Interkulturní dialog – všichni se můžeme něčemu od sebe přiučit a přitom si sami sebe vážit – úcta k rozdílnosti.

- Elektronický

Zkracování textů, měnění významů, nesrozumitelnost mezi generacemi – nástrojová i významová.

- Vylučovací

Rasismus, xenofobie. Existuje pozitivní rasismus?

- Nátlakový

Nátlak většiny nebo menšiny. Zpravidla se jedná o manipulaci s právy, úctou a podobnými kategoriemi.

7.8 nástroje podpory rodin v krizi

7.8.1 SOCIÁLNÍ PORADENSTVÍ

Mediace, terapie, - jedná se o specializované úkony, které jsou určeny rodinám v krizi. Mediace a terapie vykonávají odborníci s příslušnými výcviky.

Mediace - základem mediace je, že mezi znesvářené strany vstoupí třetí, nezávislá osoba, tzv. **mediátor**, která se jim stává prostředníkem ke smírnému, kompromisu nebo dohodě při řešení sporných otázek. Podmínkou je, že mediátor musí být nestranný, nemůže jím být osoba spojená s jednou ze stran sporu, neboť pak by mediátor nespravedlivě ovlivňoval druhou stranu a mohl by ji např. přimět akceptovat jako kompromis řešení, jež by pro ni bylo nevýhodné. Dovednost dohody by již měly dnes dodávat dětem alternativní školy, jak se jim to však bude dařit, uvidíme až několik let.

Terapie, rodinné konstelace - **Rodinné konstelace** jsou metodou rozvoje osobnosti, sebepoznávání a psychoterapie. Umožňují názorně ukázat a pocítit souvislosti a vztahy mezi členy **rodiny**, případně členy širších systémů. Jejich tvůrcem je Bert Hellinger. Metoda je používána v **terapii** a poradenství.

7.8.2 SOCIÁLNÍ SLUŽBY

Sociální služby, jako nástroj pro pomoc rodinám využíváme dle zákona č. 108/2006Sb. O sociálních službách. Jejich využití je pro rodiny, které potřebují pomoc, nebo pro sendvičové rodiny. Tématem sociálních služeb se zabývá mnoho jiných předmětů a v rodinné politice je spíše pomineme.

7.8.3 PENĚŽITÉ DÁVKY

Rodinná politika se vás jako občana dotýká ve všech oblastech sloužících k materiálnímu, sociálnímu i emociálnímu zabezpečení rodiny. Neméně významným způsobem ovlivňuje i životy jednotlivých rodinných příslušníků, například z hlediska pracovně-právních či sociálně-ekonomických vztahů. Rodina s narozeným dítětem je považovaná za zvláště křehkou a ohroženou – finančně, sociálně i vztahově. Co konkrétně tedy rodinná politika z hlediska občanů ošetřuje a čím přispívá třeba právě k vašemu životu?

Príspevky v rodičovství

Pod rodinnou politiku spadají veškeré příspěvky, na které můžete mít během svého rodičovství nárok. Jde zejména o porodné, peněžitou pomoc v mateřství, rodičovský příspěvek či vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství. Neopomínejte ani fakt, že rodiče s dětmi mají mnohé daňové výhody, které rovněž spadají pod rodinnou politiku.

Porodné

Porodné je vázáno na stanovenou hranici příjmu v rodině. Za kalendářní čtvrtletí předcházející narození dítěte musí být příjem nižší než 2,7násobek životního minima rodiny. Tuto dávku lze poskytnout pouze 2x, a to buď na první nebo druhé živě narozené dítě nebo na první nebo druhé dítě převzaté do trvalé péče nahrazující péči rodičů. Je poskytována pevná částka a činí 13 000 Kč na první dítě a 10 000 Kč na druhé dítě.

Mateřská dovolená a peněžité pomoc v mateřství

Žena může nastoupit na mateřskou dovolenou 6 až 8 týdnů před termínem porodu. Peněžitou pomoc v mateřství (PPM), neboli tzv. „mateřskou“ vyplácí Česká správa sociálního zabezpečení (ČSSZ). Pokud je žena zaměstnaná, je potřeba, aby jí ošetřující lékař – gynekolog – vyplnil žádost o peněžitou pomoc v mateřství (PPM), kterou následně odevzdá svému zaměstnavateli. Pokud žena podniká a je OSVČ, musí žádost předat přímo Správě sociálního zabezpečení. PPM může pobírat i otec dítěte, nejdříve však od počátku 7. týdne života dítěte po porodu, a to minimálně na 7 kalendářních dnů na základě písemné dohody s ženou – matkou.

Výše PPM se vypočítává z denního vyměřovacího základu. Ženy samostatně výdělečně činné mají na „mateřskou“ nárok pouze za předpokladu, že si v průběhu dvou let (730 dní) před nástupem na mateřskou platily nemocenské pojištění alespoň 270 dní – a z toho alespoň 180 dní v posledním roce. Výše PPM v tomto případě závisí na tom, jak vysoké si platily nemocenské pojištění. Minimální měsíční pojistné je 138 korun. Když si bude rok předem platit minimální nemocenské pojištění, dostane žena od státu v rámci peněžité pomoci v mateřství dohromady přes 22 tisíc korun.

Rodičovská dovolená a rodičovský příspěvek

Rodičovský příspěvek přímo navazuje na peněžitou pomoc v mateřství. V případech, kdy rodič nemá nárok na vyplácení tzv. mateřské, vyplácí se rodičovský příspěvek již od narození dítěte. Rodiče se mohou rozhodnout, jakým způsobem svůj rodičovský příspěvek vyčerpají. Je jen na nich, jakou výši i délku čerpání si zvolí, navíc vše mohou přizpůsobit aktuální situaci. Od 1. ledna 2020 je celková výše rodičovského příspěvku 300 tisíc korun a rodiče jej mohou čerpat nejdéle do 4 let věku dítěte. Výše rodičovského příspěvku se nemění ani v případech, že se rodiče na rodičovské dovolené střídají.

Od 1. ledna 2020 je také rodičovský příspěvek na vícerčata zvýšen na 450 tisíc korun. Rodičovský příspěvek na vícerčata se nejenom zvýšil, ale bude možné dostávat i vyšší měsíční platby. Nově je také možné mít na vícerčata rodičovský příspěvek ve výši 1,5násobku toho, co by připadalo na jedno dítě.

Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství (VPTM)

VPTM se poskytuje zaměstnankyni, která byla z důvodu těhotenství a mateřství dočasně převedena na jinou práci a z ní má bez svého zavinění nižší výdělek. Dávka náleží těhotné zaměstnankyni, zaměstnankyni do konce 9. měsíce po porodu či zaměstnankyni, která kojí. VPTM se poskytuje za kalendářní dny, v nichž trvalo převedení na jinou práci.

Pracovně-právní vztahy

Je velmi vhodné, pokud jste rodičem na rodičovské dovolené, abyste zhruba půl až tři čtvrtě roku před koncem své rodičovské dovolené začali přemýšlet o návratu zpět do práce. Doporučujeme kontaktovat zaměstnavatele s informací, že se plánujete, případně neplánujete, vrátit do práce. V případě, že se rozhodnete do práce nevrátit, zvažte formu ukončení pracovního poměru. Můžete zaměstnavateli navrhnout ukončit pracovní poměr dohodou nebo podat výpověď. Pokud se však do práce vrátit chcete, zajímejte se o své pracovní místo. Co se na něm změnilo, zda, a většinou tomu tak je, došlo ke změnám v postupech práce či spolupracujících osob.

Nebojte se říci, jaké pracovní podmínky jsou pro vás přijatelné, abyste skloubili práci a rodinu. Pokud je to možné v souladu s provozem pracoviště, zaměstnavatel zpravidla nemá důvod vám nevyhovět. Jestliže vás práce baví, jste v ní spokojeni, zaměstnavatele byste neměnili, nebojte se mu to říci a dát najevo svým přístupem a postojem k práci. Váš přístup bude s největší pravděpodobností náležitě oceněn.

Legislativní ochrana v těhotenství

V průběhu těhotenství i následného rodičovství se na vás vztahuje řada legislativních opatření, která je váš zaměstnavatel povinen respektovat. Nalézt je můžete v hlavě 4. Zákoníku práce 262/2006 Sb.

Jde především o tyto body:

- Pracovní podmínky zaměstnankyň ([§ 238 a násl.](#))
- Převedení na jinou práci ([§ 239](#))
- Pracovní cesta ([§ 240](#))
- Úprava pracovní doby ([§ 241](#))
- Přestávky ke kojení ([§ 242](#))

Mateřská a rodinná centra

Jsou zařízeními občanských aktivit a neziskových organizací. Jejich hlavní funkcí je možnost sdílení prvků rodinného života s jinými rodiči. Jejich přínos je vždy významný, především však v situacích, kdy rodič pečuje o dítě s hendikepem nebo jiným omezením.

Daňové slevy v rodině

První skupinou úlev jsou odčitatelné položky, které snižují základ daně. Z pohledu rodin s dětmi jsou však důležité následující.

- Dary není myšlena jenom charita pro potřebné. Zde máme na mysli především finanční plnění – nefinanční plnění bývá finančním úřadem zpochybňováno. Minimální částka daru je 1000Kč za zdaňovací období pro fyzické osoby, 2000Kč pro právnické osoby.
- Úroky z hypotéky nebo z úvěru ze stavebního spoření můžete odečíst v případě, že úvěrová smlouva je na vaše jméno. Pokud si půjčku vzal váš druh, může odečíst úroky ze svých daní jen on.
- Příspěvky na penzijní připojištění a spoření, které platíte sami. Příspěvky od zaměstnavatele sem nepatří.
- Pojistné na životní pojištění

7.8.3.1 Slevy na dani

Jde o velké množství položek, z nichž každá vám může přímo snížit výši daně. Kromě základní slevy na poplatníka můžete využít tyto slevy:

Sleva na manželku / manžela / registrovaného partnera

Na úvod si řekněme, že manželem (manželkou) se pro účely daní z příjmů rozumí také partner podle zákona upravujícího registrované partnerství.

Jestliže roční příjmy vašeho partnera nepřesáhly 68 tisíc korun, můžete si ze svých daní odečíst slevu ve výši 24 840 Kč. Do příjmů partnera se pro tyto účely nezahrnují sociální dávky, stipendia ani další podobné příjmy.

Jestliže má váš partner průkaz ZTP/P, zvyšuje se tato částka na dvojnásobek.

Sleva na děti

Na výrazné slevy mají nárok i rodiče dětí, kteří společně žijí v jedné domácnosti. Pokud s dětmi žijí oba rodiče, je na jejich domluvě, který z nich slevu či slevy uplatní. Základní podmínkou pro tuto slevu na dani je věk dětí. Dítě musí být buď nezletilé, nebo student mladší 26 let.

- Rodiče, kteří nevyživují dítě po celý rok, mohou započítat slevu ve výši 1/12 za každý kalendářní měsíc, na jehož počátku byly podmínky splněny.
- Při narození či osvojení dítěte nebo začátku studia lze slevu započítat už za měsíc, ve kterém změna v rodině nastala.

Roční sleva na jedno dítě v rodině činí 15 204 korun ročně. Za druhé dítě si můžete odečíst 22 320 korun a za třetí a každé další dítě pak 27 840 korun. V přiznání není třeba uvádět děti podle věku. Pokud máte dítě se ZTP/P nebo na něj uplatňujete slevu jen po část roku, vyplatí se pořadí změnit.

Také OSVČ může uplatnit daňové zvýhodnění na děti. Musí ale být dodržen limit minimálních zdanitelných výdajů, který je v současné době 91 200 korun.

Školkovné (sleva za umístění dítěte)

V případě menších dětí, které navštěvují školku, může rodič uplatnit také tzv. slevu za umístění dítěte. Sleva odpovídá částce, kterou rodič za umístění dítěte ve školce prokazatelně zaplatil, maximálně ale výši minimální mzdy, což je pro rok 2021 ve výši 15 200 korun.

Slevu nelze uplatnit na vnuka nebo vnučku. Lze to pouze tehdy, pokud jsou prarodiči svěřeny do péče.

7.9 Harmonizace rodinného a profesního života

Proměny výdělečné činnosti:

- Flexibilní pracovní smlouvy
- Dělené úvazky
- Sdílená pracovní místa
- Home-office

Proměny přístupu k institucionalizované péči o děti:

rodina a její proměny

- Opětovný rozvoj jeslí
- Dětské skupiny
- Povinné předškolní vzdělávání
- Firemní školky

Rozvoj sociálních služeb v domácím prostředí klienta a jejich preference:

- Domácí péče
- Home-care
- Mobilní hospice

Bytová politika:

- Startovací byty
- Obecní byty s regulovaným nájemným
- Podpora mladých rodin
- Výstavba bytů – podpora občanů nebo developerů

7.9.1 HARMONIZACE A CHUDOBA

Makroúroveň:

- nerovnost v sociálních dávkách – zvýhodňování mnohočetných rodin v nájemním bydlení (oficiálně chudých)

Mikroúroveň:

- ekonomická aktivita rodičů
- věk rodičů (první porod)
- vzdělání rodičů
- zdravotní stav
- vztah k bydlení – vlastní, nájemní městské, nájemní tržní, obchod s chudobou

DEFINICE

Pro bezproblémové fungování rodinného života jsou klíčové tři základní předpoklady: znalosti/kompetence, čas a peníze:

- Znalosti – o vzájemné komunikaci, budování vztahu, udržení vztahu, výchova dětí, finanční hospodaření.
- Kompetence – dovednosti, využití znalostí v praxi, většinou získáváme v primární rodině a pak se je učíme v běhu
- Čas – od Einsteina je to veličina relativní. Čas na své soukromí, čas na partnera, čas na děti, čas na kariéru

Peníze – bydlení, zábava, zájmy, dovolená. Dítě – cca 2 000 000Kč, zvýšení nákladů, snížení příjmů.

KONTROLNÍ OTÁZKA

Popište prvky pro harmonizaci profesního a rodinného života z pohledu mikro a makro úrovně.

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

1. Co si představuje pod pojmem koncepce
2. Co by měla obsahovat koncepce rodinné politiky

Prostudujte odkaz - [Láska na dvou adresách - MUNI Journals](#)

Změny potřeb:

- Péče o děti
- Péče o nemocné dítě
- Péče o staršího člena rodiny
- Kdo převezme tyto úkoly, které tradičně patří k rodině?
- Státní (ekonomická) potřeba – zaměstnanost
- Politická potřeba rovnoprávnost, kariéra (nebo změna hodnot?)

PŘÍPADOVÁ STUDIE

Úkoly k samostudiu:

Jaké jsou:

Práva na rodičovství

Právo na dítě

Jakou povinnost má stát společnost, naplnit tato práva

Právo na rodiče u dítěte,

Vývojová potřeba mít mužský i ženský vzor

Kde je pak právo na rodičovství a právo na dětství

Jaké povinnosti má pak stát:

SHRNUTÍ KAPITOLY

Kapitola je věnovaná funkcím rodiny, modelům současného partnerského soužití – z pohledu různých zúčastněných osob.

Další části kapitoly je problematika podpory rodin včetně služeb pro rodiny.

8 ŠKOLSTVÍ A ALTERNATIVNÍ ŠKOLY

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Školství a vzdělávání jako takové je klíčovým prvkem rodinné politiky jak z pohledu rozvoje místní komunity, tak možnostem vzdělávání pro budoucí generace a sociální inkluzi.

Tato kapitola je věnovaná problematice vzdělávacího paradigmatu, které je zaměřeno na akcentaci kompetencí před encyklopedickými znalostmi. Školství v rámci rodinné politiky by mělo přinášet pestrou nabídku vzdělávání a zároveň reagovat na nové sociální výzvy.

CÍLE KAPITOLY

Cílem kapitoly je seznámit studenta s různými přístupy ke vzdělávání dětí a mládeže. Rovněž zde jsou představeny alternativní modely vzhledem ke stávajícímu systému školského vzdělávání.

V rámci nových vzdělávacích modelů jsou i představeny jiné cíle vzdělávacího procesu.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Tradiční školství, alternativní školství, znalosti, kompetence

8.1 Problémy tradičního školství

Běžné způsoby učení jsou obvykle jednostranné. Učitel přednáší své vědomosti ve větách, pomocí obrazů a od žáků se poté očekává, že si budou tyto poznatky pamatovat až do doby zkoušek, při kterých se předpokládá, že je zopakují stejným způsobem, aby se ukázalo, že přenos znalostí od učitele proběhl úspěšně.

Bohužel v tradičních školách, je tomu tak, že je nahlíželo na celou třídu stejně, nikoli na žáka jako jednotlivce. Tudíž není brán úplný ohled na pomaleji chápající žáky nebo žáky se specifickými poruchami učení. Nebo tomu může být tak, že naopak rychlejší žáci jsou brzděni těmi pomalejšími. Díky tomuto není přenos znalostí plnohodnotný.

Pokud je úloha tohoto učitele pouze přenos znalostí a žáka vstřebávat a zapamatovat si tyto znalosti, stávají se z žáků pasivní a z učitele aktivní část třídy. S pasivní výukou mají především problém malé děti, který neudrží moc dlouho pozornost, proto musíme zapojit i aktivní činnosti do průběhu učení.

8.2 Alternativní školství

Alternativním školstvím označujeme ojedinělý typ škol. Tyto školy vyučují žáky jiným způsobem než je tomu v tradičních neboli herbartovských školách. Alternativní školy mohou být jak soukromé tak státní či veřejné. Tyto školy se snaží o to, aby učení mělo pro všechny žáky smysl a osobní význam.

„Jestliže se dívám do budoucnosti, už před sebou nemám jako dřív lidi, kteří skládají zkoušky a po maturitě přecházejí ze střední školy na vysokou, ale jedince postupující od jednoho stádia nezávislosti k vyššímu vlastní příčinnosti, silou vůle, čímž se utváří jejich duševní vývoj.“ (MONTESSORIOVÁ, Monika, 2011, s. 9)

8.2.1 ODLIŠNOSTI

Od tradičních škol se odlišují především v hodnocení vzdělávacích výsledků žáků, metodami a organizací výuky. Dále se odlišují obsahem vzdělávání a v neposlední řadě prostředím školy. V alternativních školách se snaží o zajímavější i zábavnější formu učiva, než ve školách tradičních. Jde o formu rozhovorů a hry, díky čemuž můžeme nazývat alternativní školy „školy hrou“. Ale i v alternativních školách se musí plnit rámcový vzdělávací program. Na rozdíl od tradičních škol je v alternativních školách žák vnímán jako jedinec, nikoliv jako celá „třída“.

8.3 Co znamená alternativní vzdělávání?

V první řadě bychom si měli vymežit, co přesně znamená alternativní vzdělávání a které instituce můžeme do této kategorie zařadit. Pro pojem alternativní školství existuje nepřehledné množství definic. Často bývá odbornou veřejností označováno jako reformní či inovativní, avšak velmi záleží, z jaké perspektivy na tuto problematiku díváme.

Podle Svobodové a Jůvy (1996) alternativní školy spojuje kritika dosavadního standardního školství. Mezi často kritizované prvky patří nedostatek pozornosti ke komplexnímu rozvoji

žáka, s tím související převažující intelektualistické zaměření a malý prostor pro estetické, tělovýchovné a zdravotní aspekty výchovy, dále velké množství drilu a nátlaku, jednostranná autoritativní výchova a izolovanost školy, života a rodiny žáka. Alternativní školy rozlišují na dva základní proudy:

„První akcentuje především rozvoj jedince jako aktivní a tvůrčí individuality, druhý klade zvýšený důraz na sociální aspekt výchovy jedince k pospolitosti, k solidaritě a spolupráci.“

Alternativní školy mají velmi rozmanitý charakter, a proto je velmi obtížné hledat společnou definici, která by přesně vystihovala tento komplikovaný pojem. Existují různé aspekty, díky kterým lze problematiku alternativního školství definovat, ať už podle toho, kdo je zřizovatelem či podle způsobu financování školy.

Pedagogický slovník definuje alternativní školu takto:

„Obecný termín pokrývající všechny druhy škol (soukromé i veřejné), které mají jeden podstatný rys: odlišující se od hlavního proudu standardních (běžných, normálních) škol vzdělávacího systému. Odlišnost může spočívat ve specifčnostech obsahu vzdělávání, organizace a metod výuky, hodnocení vzdělávacích výsledků žáků. aj.“

Významné aspekty:

- způsoby organizace výuky
- změnami v obsahu nebo cílech vzdělávání
- parametry výchovně-vzdělávacího prostředí,
- způsoby hodnocení výkonů žáků
- vztahy mezi školou a rodiči, školou a místní komunitou

Hlavní znaky alternativního vzdělávání

Existuje velké množství alternativních škol, z nichž každá uplatňuje odlišný přístup k výchově a vzdělávání žáků. Přesto však můžeme najít pro všechny alternativní školy několik společných znaků:

Pedocentrismus — Cíle výchovy a vzdělání jsou zcela podřízeny zájmům a potřebám dítěte.

Princip individualizace — Předpokládá práci s rozmanitými možnostmi jednotlivých dětí a zároveň je to příležitost k využití mnoha různorodých metodických postupů.

Projektová metoda — Jde nejen o integraci učiva do logicky uspořádaných celků odpovídajících praktickým životním situacím, ale umožňuje i samostatnou i skupinovou práci, kladení otázek a jejich zkoumání.

Princip samostatnosti a aktivity — Výchozí je úkol, nikoli čas a to přispívá k vytvoření žákovské dovednosti plánovat a odhadovat čas potřebný pro splnění úkolu. Členění látky na dílčí úkoly umožňuje i samostatné ověření správnosti postupu ([Svobodová, 2007](#)).

Význam a funkce alternativních škol

Alternativní školy spolu s tradičními vytváří pluralitní školský systém, ve kterém si najde místo každé dítě, každý rodič i každý účastník vzdělávacího procesu. Alternativní školy jsou cenným zdrojem inspirace a nových nápadů pro učitele tradičních škol a způsobem jak zlepšit jejich práci. Svoji opozicí k dosud jednolitému pojetí koncepce výchovy ve škole mohou být přínosem pro pedagogickou teorii. Mnozí rodiče vidí význam alternativních škol především v respektování dítěte jako individuální osobnosti.

Příčiny vzniku alternativních škol také dobře vystihují jejich základní funkce, ke kterým patří — kompenzační, diverzifikační a inovační (Průcha, 2012). Kompenzační funkce alternativních škol slouží k vyplnění mezer a nedostatků standardních škol, jelikož z praktického hlediska ani není možné, aby standardní školy zvládly splnit všechny potřeby, které společnost vyžaduje. Diverzifikační funkce na druhé straně zajišťuje nepostradatelnou pluralitu a rozmanitost ve školském systému a narušuje tím jeho určitou uniformitu. V neposlední řadě alternativní školy vznikají, aby plnily inovační funkci. Přichází tak prostor pro zkoušení a realizaci nových myšlenek, především z oblasti obsahu učiva a samotné organizaci vzdělávacího procesu.

Druhy alternativních škol

Každý pedagog má svůj osobitý a jedinečný styl výuky. Také způsoby výchovy a vzdělávání označovaných za alternativní je nepřeberné množství. Existuje však několik filosofických směrů, ze kterých výuka jednotlivých škol vychází, díky nimž můžeme rozdělit alternativní pedagogiku do následujících kategorií:

Klasické reformní školy — Tyto školy vznikly v první polovině 20. století, největší rozvoj zažily ve dvacátých a třicátých letech. Do této kategorie řadíme školy Waldorfské, Montessori, Freinetovské, Daltonské a Jenské.

Církevní školy — Také církevní školy by se měly řadit do alternativního vzdělávání, jelikož se jedná o jiného zřizovatele, v tomto případě církev. Dalším rysem je pedagogický a didaktický aspekt, neboť církevní školy mají obvykle rozdíl v oblasti kurikula, tyto školy zavádějí méně standardní předměty jako jsou náboženství, etika či latina. Další alternativní rys církevních škol spočívá v ideologických principech založených na náboženském životním postoji a zaměřování se na děti se speciálními vzdělávacími potřebami. Některé církevní školy také připravují své absolventy na vykonávání specifických profesí, např. administrátor v církevních úřadech, náboženská činnost v sociálních zařízeních, sbormistr chrámové hudby, konzervátor církevních památek apod.

Moderní alternativní školy — Poslední skupinou jsou moderní alternativní školy. Do této skupiny řadíme všechny současné typy alternativních škol, které přímo nevycházejí z konceptů klasických reformních škol a nejsou zřizovány církvemi. Pro tuto skupinu je charakteristická velká rozmanitost, ať už jde o typy či o terminologii, kterou se souhrnně moderní alternativní školy označují. V Německu bychom tyto školy našly pod označením svobodné školy, ve Švýcarsku a Rakousku se setkáme mimo jiné také s pojmy jako aktivní, demokratické, kreativní či kooperativní školy, v jiných zemích se používá názvu nezávislé školy.

Reformní školy nejsou v rozporu s moderními alternativními školami. Naopak v mnohých rysech jsou si podobné, moderní alternativní školy však upravují myšlenky reformních škol pro potřeby společnosti 21. století. Jde například o odmítání konkurenčního napětí a bezúčelné honby za studijními výsledky, omezení frontálního vyučování ve prospěch skupinového, uplatnění projektové výuky a mimoškolního prostředí pro vzdělávací účely. V porovnání s reformními školami jsou moderní alternativní školy více méně dogmatické a více flexibilní ([Průcha 2012](#)). Úplný výčet moderních alternativních škol není možné sestavit, neboť každý rok v různých zemích vznikají stále nové typy škol, které se snaží reagovat na potřeby společnosti v daných zemích.

Kritika a limity alternativních škol

Alternativní pedagogika bývá terčem kritiky nejčastěji z těchto důvodů:

Výběroví pedagogové — Podle kritiků mají alternativní školy dobré výsledky a jsou úspěšné hlavně díky nadšeným pedagogům působících na těchto školách. Zkušenosti těchto pedagogů s konkrétní alternativní výukou jsou velmi subjektivní a bývají pozitivní právě díky entuziasmu pedagogů, ne kvůli objektivním výhodám a výsledkům dané alternativní pedagogiky.

Socioekonomické zázemí žákovské populace na alternativních školách — Žáci navštěvující alternativní školy často pocházejí z odlišného rodinného a socioekonomického prostředí, jejich rodiče mívají často vyšší vzdělání a ekonomickou úroveň. Tato skutečnost dává do velké míry smysl, jelikož na alternativních školách se často platí školné, a to si většina nízkopříjmových rodin nemůže dovolit. Někteří kritici tak upozorňují na rizika zvyšování sociálních rozdílů ve společnosti, která mohou v důsledku většího počtu žáků na alternativních školách nastat. V tomto kontextu také bývá často zmiňován faktor a jejich nízká uplatnitelnost na pracovním trhu. Ohledně těchto tvrzení však neexistují žádné relevantní výzkumy či data. Naopak někteří odborníci upozorňují, že absolventi alternativních škol získají do života takové užitečné schopnosti, které by jim standardní škola běžně neposkytla.

Dogmatismus některých alternativních systémů — Mnohé alternativní školy, a to zejména reformní školy založené v první polovině 20. století, mohou být příliš dogmatické. Uznávají pouze jejich pedagogiku a izolují se tak od nových podnětů, které by pro ně mohly být přínosem. Kritice uzavřenosti škol vůči novým vyvíjejícím se výchovným postupům a skutečností čelí nejčastěji waldorfské školy. Jako nejrozšířenější typ alternativních škol mají sice tyto školy mnoho přívrženců, ale na druhé straně také mnoho odpůrců. Svými stoupenci je tento pedagogický směr považován za nejlepší typ alternativní školy, její odpůrci však kritizují řadu antroposofických principů, na nichž je waldorfská pedagogika založena. Nejčastěji poukazují na prvky sektářství ve waldorfské škole, dogmaticnost antroposofické výchovy, která vnucuje žákům specifický pohled na svět a vytváří u nich určité vzorce chování. Proti tomu se však příznivci waldorfské školy tvrdě ohrazují. Poukazují na skutečnost, že ve waldorfské škole není antroposofie prezentována jako světový názor a není ani vyučovacím předmětem. Děti mají svobodu volně prezentovat své názory. Odmítají také nařčení z dogmatismu a zdůrazňují svoji ochotu přijímat diskusi.

Pedagogové ze standardních škol se také často pozastavují nad skutečností, že většinu předmětů ve waldorfské škole učí pouze jeden učitel, a obávají se tak snížení odborné úrovně výuky. Na to waldorfské učitelé většinou odpovídají tak, že pokud má žák s některým předmětem ve vyšších třídách problémy, může ho přenechat odbornému učiteli. V této souvislosti se objevují také úvahy, zda takto dlouhodobý vztah mezi žáky a učitelem nevyvolává jejich přílišnou závislost na jedné autoritě. Proti této připomínce však waldorfské učitelé argumentují tím, že tento úzký vztah je důležitý pro rozvoj skutečné nezávislosti v pozdějším věku. Kritické úvahy se objevují i v souvislosti s rozdělením vyučování na epochy, kdy se žáci po několika týdnech intenzivního studia jednoho předmětu s tím stejným předmětem setkají třeba až v dalším pololetí. Proti této výtce waldorfské učitelé uvádějí, že dlouhodobá výuka jednoho předmětu umožňuje intenzivnější zapamatování dané látky. Někteří kritici označují waldorfské hnutí až za sektu (Průcha 2012).

8.4 Formy alternativního vzdělávání

V současné době se v České republice můžeme setkat s těmito formami alternativního vzdělávání:

- Waldorfská
- Montessori
- Daltonská
- Domácí vzdělávání
- Zdravá škola
- “Začít spolu“
- Jenský plán
- Lesní či přírodní školky
- Scio škola
- Erasim

8.5 Zdravá škola

Zdravá škola je rámcový program podporující zdraví. První zemí, která tento program realizovala, bylo Skotsko. Dále se to rozšířilo do celé Evropy. V současné době ji spravuje Světová zdravotnická organizace.

Prvky se kterými se můžeme ve zdravých školách setkat, je například zavedení tří hodin tělesné výchovy týdně. Kdy některé hodiny probíhají formou výuky spojenou s turistikou a s poznáváním okolí. Také o přestávkách mají děti k dispozici tělocvičnu, dvůr nebo hřiště. Dále to může být zdravější stravování, kde je více zeleniny a ovoce nebo sójových výrobků a ryb.

8.5.1.1 Čtyři znaky zdravé školy

- kvalita vnitřního ovzduší a větrání;
- přirozené a umělé osvětlení;
- hluk a akustika;
- tepelná pohoda.

8.5.1.2 Hlavní cíle projektu

Mezi hlavní cíle zdravé školy patří zvýšení povědomí o problematice zdravého vnitřního prostředí a jeho vlivu na zdraví. Dále podpora komplexního řešení problému, poskytnout jasnou a jednoduchou metodiku na zajištění kvalitního a efektivního řešení. V neposlední řadě mezi hlavní cíle patří také nabídnout indikativní měření kvality vnitřního prostředí s následnými doporučeními.

8.5.2 LESNÍ/PŘÍRODNÍ ŠKOLA

„Lesní školky spojuje zájem o vzdělávání v celoročním každodenním kontaktu s přírodou, s důrazem na udržitelný rozvoj. Vzdělávání a příroda jsou v tomto přístupu stejně důležité. Cílem pobytu v přírodě je děti vzdělávat a naučit je nejen barvy a počítání, ale také uvědomění si základních podmínek k životu na Zemi reálnou zkušeností s nimi.“

(Asociace lesních MŠ, online)

První pokusy o provozování výuky celkově v přírodě, se uskutečnily na počátku 20. století ve Velké Británii. V České republice jako první začal přírodní školu realizovat v roce 1926 známý spisovatel Eduard Štorch, který už tehdy kritizoval české školství. Jednalo se o Dětskou farmu na Libeňském ostrově v Praze.

Za lesní školu můžeme považovat takovou školu, která je zapsána v Rejstříku škol a školských zařízení. Zápis do rejstříku vznikl v roce 2017. Dále by měla výuka probíhat převážně ve venkovních prostorách. Zázemím lesní školky mohou být chatky, maringotky nebo jurty, nikoliv však stavba.

8.5.2.1 Výuka

Výuka v lesních či přírodních školkách probíhá celý rok za každého počasí v přírodě. Cílem lesních školek je, aby si děti utvořily vztah k přírodě a také jejich zdravý životní styl. Mám tím na mysli například otužilost, která je důležitá pro dobrou imunitu. Dále to může být i předcházení alergiím.

8.6 Porovnání

TRADIČNÍ PŘÍSTUP	ALTERNATIVNÍ PŘÍSTUP
------------------	----------------------

Důraz kladen na vědomosti a sociální rozvoj	Důraz kladen na kognitivní struktury a sociální rozvoj (dítě se lépe učí, když používá své ruce, má zájem o pomůcku, se kterou pracuje a o vyučovací předmět. Dítě se učí nejen intelektem, ale i prožitkem, proces práce s pomůckami je stejně důležitý, jak výsledek, ke kterému dítě samo dospěje.)
Role učitele je dominantní a aktivní; dítě je pasivním příjemcem	Role učitele je nenápadná; dítě se aktivně účastní učení
Stejně věkové skupiny	Smíšené věkové skupiny
Učitel provádí většinu výuky, která většinou nepodporuje spolupráci	Děti jsou podporovány v tom, aby učily, spolupracovaly a pomáhaly jeden druhému
Dítěti je obvykle dán specifický čas na práci	Dítě pracuje na vybraném projektu tak dlouho, jak potřebuje a chce
Chyby jsou opraveny učitelem	Dítě samo zpozoruje chyby pomocí zpětné vazby z materiálů
Dítě má přiděleno místo, je podporováno v tom, aby klidně sedělo a poslouchalo během skupinové výuky	Dítě může pracovat, tam kde je mu to příjemné, pohybovat se a mluvit (když tím neruší ostatní), práce ve skupině je dobrovolná
Rychlost pokynů je určována skupinou nebo učitelem	Dítě si určuje vlastní rychlost učení tak, aby si upevnilo informace
Učení je posíleno z vnějšku manipulací pomocí odměn a trestů	Učení je posíleno vnitřně pomocí vlastního opakování aktivity dítětem, pomocí vnitřního pocitu úspěchu.

Program je strukturován tak, že jen málo reflektuje zájmy dítěte	Dítě si volí vlastní práci dle zájmů a schopností
Málo materiálů pro smyslovou a konkrétní manipulaci	Více smyslové materiály pro rozvoj fyzického zkoumání
Dítě získává koncepty za pomoci učitele	Dítě formuluje koncepty samo, za pomoci výukových materiálů, které toto umožňují
Individuální a skupinové pokyny odpovídající stylu výuky dospělých	Individuální a skupinové pokyny jsou přizpůsobeny tak, aby vyhovovaly stylu výuky každého studenta

(zš perlička, online, 2012)

Hlavním cílem alternativního školství je poskytovat vzdělání studentům, kterým by se to v tradičních školách nepodařilo (tzv. rizikovní jedinci). Zejména se jedná o:

- snížení odcizení ve vztahu učitel – žák
- zlepšení duševního pojetí sebe sama^[6]
- budování pocitu vlastní zodpovědnosti
- posílení sociálních vztahů k rodičům i společnosti
- zvýšení sebehodnocení žáků stanovením dosažitelných cílů
- motivace úspěšných studentů k dalšímu vzdělávání
- zvýšení rodičovského podílu a odpovědnosti na vzdělání
- přizpůsobení objemu výuky možnostem žáka a vytvoření individuálního studijního plánu
- nalezení vhodných sociálních a společenských rolí
- příprava na samostatný život a integraci do společnosti
- usnadnění nalezení zaměstnání

DEFINICE

Alternativní školy spolu s tradičními vytváří pluralitní školský systém, ve kterém si najde místo každé dítě, každý rodič i každý účastník vzdělávacího procesu. Alternativní školy jsou cenným zdrojem inspirace a nových nápadů pro učitele tradičních škol a způsobem jak zlepšit jejich práci. Svojí opozicí k dosud jednolitému pojetí koncepce výchovy ve škole mohou být přínosem pro pedagogickou teorii. Mnozí rodiče vidí význam alternativních škol především v respektování dítěte jako individuální osobnosti.

KONTROLNÍ OTÁZKA

Jaké jsou omezení tradičního školství?

Co je základní předností alternativního způsobu vzdělávání?

Co je alternativnímu způsobu vzdělávání vytýkáno?

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

Najděte ve svém okolí nejbližší alternativní způsob vzdělávání a popište jej – může se jednat i o domácí výuku.

DALŠÍ ZDROJE

Prostudujte si web - <https://detijsoutakylidi.cz/> a popište princip změny myšlení autorky tohoto webu. Prosím netvořte kritiku či obdiv k tomuto webu, popište myšlenkovou změnu a její předpoklady.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Předložená kapitola se zabývá významným prvkem pro rozvoj společnosti – školstvím a systémy vzdělávání dětí a mládeže. Je zde představen model tradičního školství i alternativních modelů vzdělávání.

9 TEORIE MULTIKULTURALISMU

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

V této kapitole se student seznámí se sociální práci a problematikou multikulturalismu.

- Problematika multikulturalismu
  - Pluralismus a jeho místo v sociální práci
  - Kulturní hodnoty a kulturní vzorce
-

CÍLE KAPITOLY

Cílem kapitoly je seznámit studenta s:

- S teorií multikulturalismu
- Jeho koncepce s v rámci sociální práce

Sociální práce jako teoretická i praktická vědní disciplína

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Multikulturalismus, pluralismus, kulturní vzorce

Základem teorie multikulturalismu stojí na politické úrovni konkrétní země:

- Uklidnění občanů – naše kultura to zvládne, jsme silní
- Ochota ke kulturnímu růstu. Přijetí cizinců je modelem rodiny. Dítě se narodí, rodina se napřed přizpůsobuje jemu, ale následně rostou spolu, na úrovni nových hodnot.
- Neustále zvažování mezi kulturním fundamentalismem a přílišným liberalismem

Rozvoj technologií, globalizovaná ekonomika, významné rozdíly v životní úrovni na různých kontinentech a vymírání některých částí světa – především těch ekonomicky bohatších, vede k stěhování lidí mezi kontinenty, národy, kulturami. Tento jev zde byl vždy, ale v posledních desetiletích nabývá na významu.

Význam termínu - multikulturalismus je složen ze dvou částí. Předpona multi označuje mnohost a kultura (z latinského colere, pěstovat) je soubor hmotných i nehmotných statků,

kteřé člověk stvořil nebo v něž přetvořil přírodu. Přípona –ismus udává označení hnutí nebo směru myšlení. Obecně tedy můžeme říci, že slovo multikulturalismus označuje myšlenkový směr, který se zabývá mnohosti kultur. Multikulturalismus předpokládá, že mnohost kultur v rámci jedné společnosti je obohacující a pokud se objevují konflikty, je to dáno špatným přístupem společnosti k menšinám. Multikulturalismus tedy obhajuje ideální a na první pohled rovnocennou multikulturní společnost. Menšiny mají stejná práva projevu jako většina. Nemusejí se tedy vzdávat své kulturní či náboženské identity.

Význam termínu - Pluralismus (z latinského pluralis, množný, vícový) je filozofickým směrem, který uznává existenci více podstat. Svět je velmi složitý a není možné jej obsáhnout jednou teorií či absolutní pravdou. Pluralismus se dále větví na pluralismus kulturní, náboženský, filozofický atd. Kulturní pluralismus se zabývá řešením soužití více kultur v rámci jednoho státu. Zkoumá pozitivní i negativní dopady, které se zde vyskytují, hledá jejich východiska a hranice soužití.

Monokulturalismus (Gray, Webb 2013) – vytváření jednolité monolitické kultury. Tyto směry jsou nám známé ze zkušenosti s totalitními režimy (v dnešním světě Čína, Rusko, Severní Korea, některé politické strany, které šíří strach z jiných kultur).

Asilimilitismus (James in Gray, web 2013) – skupina majoritní společnosti definují a sledují vše co si musí nově příchozí osvojit a dodržovat (některé asijské země s právem šaría a podobně).

Všechny zmiňované pojmy a jejich směry se v praktickém sociálním životě vzájemně prolínají a spojují na různých úrovních – od politické moci po jednotlivé občany.

9.1 Multikulturalismus v sociální práci

Multikulturalismus je ideologií, zabývající se vztahy mezi etnickou, kulturní a náboženskou rozmanitostí a ovlivňuje identitu a chování lidí (Gray, Webb, 2013). V rámci sociální práce je důležitá sebereflexe sociálního pracovníka jak on sám rozumí multikulturní společnosti, sociálním záležitostem z ní plynoucí- sociální předsudky sociálního pracovníka (Taylor in Gray, Webb, 2013). Multikulturalismus představuje výzvy pro nové společnosti, které se potkávají s jinými kulturami a musí se zabývat těmito změnami. Jen v ČR žije trvale téměř milion cizinců (ČSÚ 2017).

Multikulturalismus z hora – na úrovni institucí a oficiálních postojů. Politické výzvy na základních principech – občanské povinnosti, kulturní respekt, sociální spravedlnost, rovnost (Sundar in Gray, Webb, 2013).

Multikulturalismus z dola – USA a Velká Británie – důraz na individuální příležitosti a občanskou asimilaci. Zde rovněž patří pozitivní diskriminace a nový fenomén – férové vyrovnávání šancí (rukojmí.cz, 2019).

Kritický multikulturalismus – je především orientován na porozumění a poznání historie vzniku skupin, jak se mění jejich postavení v určitém historicko-sociálním kontextu. Zde rovněž patří i kulturní kompetence (paradigma vzdělávací) – znalosti vlastní kultury, cizích kultur a schopnost vést dialog na základě práv a povinností spojených s fungováním společnosti.

V praxi jsme svědky multikulturalismu postaveném především na právech. V rámci akcentace práv dochází k ničení zajímavých projektů spojených s rozvojem jiných kultur – především projekty spojené se základním vzděláváním zvláště s romskou minoritou. Tyto postoje jsou jen odrazem celkového stavu společnosti, která nepřátelská proti všemu cizímu a stávající politická kultura tento stav posiluje.

9.1.1 VÝCHODISKA

Mísení kultur není novým fenoménem, který přišel po utečenecké krizi. Utečenecká krize jen otevřela a zvýraznila problémy, jež jsme dlouhodobě neřešily na celospolečenské úrovni. V rámci sociální práce jsou nutné kulturní kompetence:

- znalost vlastní kultury, jejich hodnot a historie,
- uvědomění si práv a povinností jednotlivců i skupin a jejich vzájemných vazeb,
- umění zpracovat dilemata spojená s multikulturální problematikou – asimilace/vlastní kulturní identita, práva/povinnosti menšin i majority,
- hledání rozdílností/hledání podobností.

Předpoklady (asumpce)

- Péče je univerzální fenomén, ale její pojetí, proces, formy a modely jsou kulturně podmíněné.
- Péče má biofyzikální, kulturní, psychologickou, sociální a ekologickou dimenzi a kulturní koncepce umožňují pochopení ošetrovatelství v širších souvislostech.
- Typy, modely a procesy péče se liší mezi jednotlivými kulturami a subkulturami.
- Každá kultura má tradiční (lidovou) péči a formální (profesionální) ošetrovatelskou praxi.
- Hodnoty a přesvědčení v oblasti péče vycházejí u každé kultury z náboženských, rodinných, společenských, kulturních, ekonomických a politických souvislostí.
- Každá kultura popisuje sebestěči, ošetrovatelské praktiky a ošetrovatelský systém specificky.
- Terapeutická ošetrovatelská péče může nastat jedině tehdy, když jsou

známé a při poskytování péče respektované kulturní hodnoty, výrazy a praktiky.

- Kulturně shodné a všestranné způsoby péče jsou nezbytné pro zdraví a blaho jedinců, a to se promítá do úsilí sester na celém světě.

Teoretická východiska

Kulturní a sociální antropologie jako vědní obor zkoumá vývoj, strukturu a fungování různých kultur v prostoru a čase. Jako teoretická východiska sloužily Leiningerové (kromě holistické filozofie) následující kategorie z kulturní a sociální antropologie: kultura, dominantní kultura, subkultura.

Koncepce teorie

Teorie transkulturní péče a její koncepce jsou graficky znázorněné, popsané a vysvětlené prostřednictvím modelu vycházejícího slunce, který má čtyři úrovně seřazené od nejabstraktnějších (první) po nejméně abstraktní (čtvrtou) úroveň:

První úroveň	Zahrnuje filozofický názor a úroveň sociálního systému, které se řadí nad kulturu.
Druhá úroveň	Obsahuje poznatky o jedincích, rodinách, skupinách a situacích v odlišných zdravotnických systémech a určuje kulturně specifické a významné vztahy k péči o zdraví.
Třetí úroveň	Poskytuje charakteristiky každého systému a specifické rysy každé péče.
Čtvrtá úroveň	Zahrnuje rozhodování a poskytování ošetrovatelské péče v oblastech zachování nebo udržování kulturní péče, přizpůsobování nebo vyjednávání kulturní péče, tvorbu nových nebo restrukturalizaci existujících kulturních vzorců. Na čtvrté úrovni se rozvíjí transkulturní ošetrovatelství tak, že je poskytovaná péče shodná s hodnotami té kultury, které pacienta /klient patří.

Zdroj: PAVLÍKOVÁ, S. Modely ošetrovatelství v kostce. 2006, s .69

9.1.2 DŮLEŽITÉ POJMY A JEJICH DEFINICE KULTURA

Kulturu definujeme jako soubor naučených, osvojených a sdílených přesvědčení, postojů, hodnot a životních zvyklostí, typických pro určitou skupinu lidí a mezi-generačně předávaný; kultura ovlivňuje vzorce chování a myšlení, je to složitá struktura formující poznávání světa a života v něm. Jedná se o propracované, sdílené a předávané chápání hodnot, životního stylu a přesvědčení určité skupiny osob. Toto chápání přechází z generace na generaci a ovlivňuje myšlení, rozhodování a jednání člověka.

Subkultura

Dílčí skupina osob v rámci dominantní kultury, která se zřetelněji odlišuje svými normami a způsobem života. Předpona „sub“ naznačuje svébytnost a odlišnost od dominantní společnosti. Subkulturu tedy tvoří skupiny lidí, kteří sdílejí zvláštní hodnoty a normy, v nichž se rozcházejí s dominantní kulturou, a které nabízejí mapy významů, díky nimž je svět pro členy subkultury srozumitelný. Subkultury se pokoušejí řešit kolektivně zažívané problémy a vytvářet kolektivní a individuální identity. Konkrétní subkulturní předměty tak odrážejí strukturu, styl, typické starosti, postoje a pocity skupiny. Kreativita a kulturní odezva subkultur nejsou náhodné, ale vyjadřují společenské rozpory.

Subkultury se neformují k opozici ke kultuře hlavního proudu, nejsou však jednotné a vyznačující se vnitřními rozpory.⁷

Kulturní hodnoty

Jsou to silné vnitřní a vnější orientující síly, které formují a uspořádávají myšlení, rozhodování a jednání jednotlivce nebo skupiny.

Pro pracovníky ve zdravotnictví i v sociálních službách představují vlastní i klientovy kulturní hodnoty vodítka v ošetrovatelské činnosti. Pořadí priorit může být jiné u osob pocházejících ze západních a z východních kultur. S tím by měli být všichni, kdo poskytují multikulturní péči srozumění.

Kulturní vzorec

Sociologická definice kulturního vzorce specifikuje, že kulturní vzor je systémem forem chování, hodnot a norem charakteristických pro danou společnost, který je obecně přijímán a napodobován, vstupuje do procesu socializace jedinců, reprodukuje se v kulturních výtvorech a stabilizuje se ve zvycích a obyčejích.

Etický přístup k člověku odlišné kultury

Kultuře nelze upřít i jistou hodnotu prediktivní, tzn., že pomáhá předem odhadnout, jak kdo bude v dané situaci reagovat. Patří k ní rovněž řada obřadních tradičních zvyklostí a kodex etického rozhodování. Všechny dnešní společnosti jsou kulturně heterogenní, liší se však mírou své heterogenosti.

Tolerance a multikulturalismus jsou významnými elementy sociální soudržnosti. Tolerance je jedním z nejzákladnějších ideálů multikulturalismu.

9.1.3 KULTURNĚ ZAMĚŘENÁ ETIKA PÉČE

Sociální pracovníci by měli pozorně naslouchat a všimnout si projevů v chování, které jim pomohou orientovat se v životních postojích a etice klienta/pacienta. Kultury a subkultury mají svá vlastní etická vodítka, která jejich příslušníky usměrňují v různých situacích, a která si předávají obvykle z generace na generaci. Jednotlivé kultury si předávají své kodexy, přesvědčení, zásady, regulativy – jedná se rovněž o základní postoj jejich socializace. Pokud se subkultura cítí ohrožena, přechází k fundamentalistickému způsobu myšlení.

Každý profesionál musí obezřetně zacházet zvláště s citlivými otázkami. Měl by mít na paměti, že i v rámci jedné kultury mohou být odlišnosti mezi jednotlivými sociálními třídami, či mezi muži a ženami. Měl by se zamýšlet, jak kulturní stereotypy mohou narušit kvalitu poskytované pomoci.

Kulturní šok

Termín „kulturní šok“ užívají antropologové k popsání pocitů dezorientace a stresu, jež zakoušejí lidé vstupující do neznámého kulturního prostředí. Je zejména způsoben nečekanými nebo překvapujícími zjištěními, která jsou vyvolána kontaktem s cizí, neznámou kulturou. Každá kultura má svoje projevy kulturního šoku, který má svoje psychosomatické dopady. Ačkoli kulturní šok působí mnohým značně

obtíže, je také příležitostí k vytvoření nových životních cílů, nové hierarchie hodnot. Poprvé termín „kulturní šok“ použil antropolog Cora Du Boise a to v roce 1951, který vycházel ze své vlastní zkušenosti. Dalším antropologem, který se věnoval tomuto jevu, byl Kalervo Oberg, ten popsal kulturní šok jako pocit úzkosti, vznikající při přestěhování jedince do cizího prostředí, kdy dochází ke ztrátě kontaktu jedince s lidmi, zvyky, hodnotami a normami, které jsou součástí jeho každodenního života.

Obergova studie kulturního šoku z roku 1954 uvádí čtyři odlišné fáze emocionálních reakcí spojených s pobytem v jiné kulturní společnosti:

- 1) Fáze „medových týdnů“ (honeymoon) nebo také „turistická fáze“. Důraz je položen na počáteční reakce euforické, okouzlení, fascinace, nadšení.
- 2) Fáze krize (crisis), náhlý obrat charakterizovaný pocity nepřiměřenosti, frustrace, úzkosti a hněvu.
- 3) Fáze zotavení (recovery), zahrnující náhlou krizi odhodlanosti a kulturního učení.
- 4) Fáze přizpůsobení (adjustment), odráží potěšení z fungujících schopností v nových životních podmínkách.

Negativní charakteristiky kulturního šoku

Kalervo Oberg uvedl šest negativních charakteristik kulturního šoku:

- 1) Napětí a stres v souvislosti s psychologickou adaptací.
- 2) Pocity, ztráty nebo deprivace vyplývající z odloučení od přátel, ztráty společenského postavení, role a osobního majetku.
- 3) Obavy z odmítnutí nebo pocity odmítnutí novou kulturou.
- 4) Zmatek v definování rolí, očekávaných pocitech a identitě.
- 5) Neočekávaná úzkost, zklamání, nechuť nebo rozhořčení týkající se kulturních odlišností.
- 6) Pocity bezmocnosti a bezradnosti, frustrace a deprese.

Carmen Guanipa, která působila jako psycholog-konzultant pro otázky multikultury v Montrealu (Kanada) a pochází z Venezuely, uvádí, že symptomy kulturního šoku mohou být odlišné v průběhu času. Uvádí tyto symptomy:

- Smutek a melancholie.
- Pocity osamělosti a izolace.
- Pocity odlišnosti od ostatních.
- Rozmanité fyzické obtíže: bolesti hlavy, nevolnost, nechutenství, alergie.
- Nespavost, potíže s usínáním nebo naopak nadměrný spánek a únava.
- Změny temperamentu.
- Pocity zranitelnosti a bezmocnosti.
- Deprese.
- Zlost, podrážděnost, rozmrzelost.
- Neochota spolupracovat s jinými lidmi.
- Identifikace s předchozí kulturou a idealizace předchozí kultury a země původu.
- Ztráta identity.
- Snaha intenzívně absorbovat všechno v nové zemi a její kultuře.
- Neschopnost řešit běžné problémy.
- Nedostatek důvěry a odvahy.
- Pocity nepřiměřenosti a nejistoty.
- Rozvoj stereotypů v nové kultuře.
- Touha a stesk po rodině.
- Pocity být ztracen, přehlížen, vykořisťován a zneužíván.¹³

Zvládání kulturního šoku

Carmen Guanipa uvádí několik způsobů jak bojovat s kulturním šokem:

- věnujte se koníčkům,
- nezapomínejte na to dobré, co už máte,
- buďte trpěliví,
- buďte konstruktivní,
- vyhýbejte se nepříznivému prostředí,
- fyzické aktivity (např. plavání, aerobic),
- relaxace a meditace,

- udržujte kontakt se svojí etnickou skupinou,
- udržujte kontakt s novou kulturou,
- učte se nový jazyk,
- staňte se dobrovolníkem v nějaké společnosti,
- nebuďte nešťastní kvůli lidem, které jste zanechali doma ve své původní zemi,
- akceptujte novou zemi a zaměřte svou sílu na cestu vpřed,
- udržujte pozornost i na vztahy s rodinou a kolegy z práce,
- vytvořte si jednoduché cíle, u kterých budete moct vyhodnocovat postup,
- naučte se žít i s věcmi, které vám stoprocentně nevyhovují,
- neztrácejte sebedůvěru,
- jděte za svými ambicemi a pokračujte ve vašich plánech do budoucna,
- pokud máte pocit, že potřebujete vyhledat pomoc, vždy se najde někdo, nebo nějaké služby, které Vám budou k dispozici.

Reemigrace

Totéž, co platí o kulturním šoku, platí o reemigrantech, když se vracejí do své původní kultury. Ti prožívají tzv. re-entry šok. Přizpůsobení se původní kultuře je proces mnohem obtížnější, než přizpůsobení kultuře nové. Nelze se reálně připravit na problémy, které se mohou po návratu do země původu vyskytnout. Sociální práce s rodinou v kontextech zdravotně sociální práce.

9.1.4 MIGRACE

Již mnohá století lidé opouštějí své domovy z různých příčin. V minulosti lidé utíkali ze svých zemí kvůli válce, z politických či ekonomických důvodů. I v dnešním světě jsou lidé často nedobrovolně nuceni opustit své domovy kvůli konfliktům ve světě a začít život v novém neznámém prostředí. Nárůst migračních vln představuje pro svět vážný socioekonomický problém.

Migrační politika v České republice

Vlna přistěhovalců mířících do Evropy není novým fenoménem. Evropa již v minulosti byla zavalena migračními či emigračními vlnami (masová emigrace Evropanů do Ameriky v 18. a 19. století, Říjnová revoluce z roku 1917 v Rusku, výrazné posuny obyvatelstva během a po druhé světové válce atd.). Přistěhovalci mají v Evropě na celosvětové populaci podíl cca 32 %, v ČR 8%.

Migrace je jev, který má dopad na společnost v mnoha ohledech. Lidé migrují z mnoha příčin. Nejčastěji z ekonomických či politických důvodů. Proto státy vytváří tzv. migrační politiky. Migrační politika České republiky je zakotvena v rámci Evropské unie a mezi její specificky regulované oblasti migrace patří: mezinárodní ochrana, ochrana vnější hranice Evropské unie a oblast návratů migrantů. (Migrační a azylová politika České republiky: Strategie migrační politiky České republiky [online], dostupné z: <http://www.mvcr.cz>)

Migrační politika usiluje o úspěšnou integraci cizinců do společnosti. Mezi cíle migrační politiky patří: udržení a rozvoj integrační politiky, podpora začleňování cizinců s ohledem na jejich práva, prevence sociálního vyloučení a informování cizinců i veřejnosti o problematice migrace. (Migrační a azylová politika České republiky: Strategie migrační politiky České republiky [online], dostupné z: <http://www.mvcr.cz>)

Menšiny

Z migrantů, kteří se usadí na území České republiky, se následně stávají tzv. menšiny. Jsou to tedy skupiny osob, které se odlišují určitými charakteristikami od většinové společnosti. Příslušníci menšin jsou vystaveni neustálému tlaku většinové společnosti za cílem jejich začlenění do společnosti.

Pojem menšina

Menšinami se v sociální práci myslí národnostní, etnické či rasové podskupiny. Pojem menšina se také týká „ne-etnických“ a „ne-rasových“ minorit, kterými jsou např. lidé s postižením, příslušníci tzv. „underclass“, lidé bez domova, konzumenti nelegálních drog nebo členové extremistických hnutí. Menšina je tedy jakási minorita, která má vůči jiné tzv. většinové skupině specifické vztahy. (Navrátil, 2003, s. 16)

Ve vymezení definice menšiny je klíčovým faktorem **mocenský vztah**. Tento faktor zaměřuje pozornost spíše na otázky rysu vztahů mezi skupinami. Ti také upozorňují, že

pojem menšina není jednoznačný. Menšina je podle definice moci určena, poměrem moci koordinovat vlastní život.

Moc má dynamický charakter, a to vzhledem k tomu, že vztah mezi minoritami a majoritami je neustále proměnlivý. Tedy, vztahy mezi skupinami jsou výsledkem historických okolností, které jsou vystaveny proměnlivému časovému rámci. Soydan a Williamsová mají představu, že společnost je schopna vnímat a zlepšovat mocenské vztahy mezi většinou a menšinami v ní. Bohužel moc nedokáže odstranit či zmírnit předsudky většiny vůči příslušníkům menšiny. (Týž, 2003, s. 17)

Předsudky vedou k znevýhodňování skupiny, proto lze předpokládat, že i po změně mocenských vztahů mezi většinou a menšinou, by stále kulturní odstup většiny uváděl menšinu do nevýhody. Vedle předsudků musíme počítat i s výskytem tělesných nebo kulturních rozdílů příslušníků menšiny (tj. národnostních, náboženských, ideologických atd.). (Navrátil, 2003, s. 17-18)

Menšiny v České republice

Zdejší majoritní společnost v České republice se, ve srovnání s jinými státy, nesetkávala s viditelnými projevy kulturní odlišnosti z hlediska dějin migrace. V Československé socialistické republice, se otázkám postavení a integrace menšin věnoval zákon o postavení národností č. 144/1968 Sb., ústavní zákon o postavení národností v Československé socialistické republice. Platnost tohoto zákona byla zrušena dne 8. 2. 1991. Poté se do popředí veřejného zájmu dostala ochrana romské etnické skupiny, a proto v letech 1991 a 1992 byly přijaty zásady týkající se integrace romského obyvatelstva. (Sheu, 2011, s. 193)

Novějším zákonem upravujícím práva příslušníků národnostních menšin je zákon č. 273/2001 Sb. o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, který příslušníkům menšin zaručuje výkon jejich práv. (Zákon č. 273/2001 Sb.: Zákon o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů [online], dostupné z: www.zakonyprolidi.cz)

8.1 Názorové směry multikulturalismu

Multikulturalismus má několik názorových směrů, které představují formy odlišující

minority od majoritní společnosti. Tyto ideologické koncepty se začaly formovat ve druhé polovině 20. století v západní světové kultuře, a to jako důsledek migrační krize. Jednotlivé multikulturní ideologické proudy si vybírají své kulturní hodnoty a zaměření.

Konzervativní multikulturalismus

Konzervativní multikulturalismus neboli monokulturalismus věří v nadřazenost západní patriarchální kultury (víra v tradici bělošské a mužské nadřazenosti). Příznivci konzervativního multikulturalismu vidí multikulturalismus jako nepřitele západního pokroku. Konzervativní multikulturalismus vnímá chudé děti a etnikum jako kulturně deprivované.

Hlavním rysem konzervativního multikulturalismu je asimilace každého do bělošské západní kultury, středních či středně-vyšších standardů třídy. Toto úsilí se ale může zdát jako velmi agresivní vůči kulturám etnických skupin a jejich politických pravomocí v rámci skupiny. Rovněž je potřeba si uvědomit, že je finančně náročné – odpovídat standardům střední třídy. V tomto modelu nelze vidět jasné problémy zapříčiněné sociální diverzitou, jelikož konzervativní multikulturalismus všechny řadí do západní společnosti, kde nejsou potřeba žádné reformy – úkolem je přizpůsobení se. Jedinou cestou jak předejít diferenciaci je skrze konsenzus. V rámci toho se vyzdvihává pojem „společné kultury“, jakožto způsob ochrany před kulturní izolací.

Liberální multikulturalismus

Hlavním znakem liberálního multikulturalismu – již podle názvu vychází z liberálních teorií ekonomiky - je individualistické a všestranné ospravedlnění kulturních skupin. Ideálem multikulturní spravedlivosti, je rovnost příležitostí pro všechny, aniž by někteří trpěli diskriminací a neuznáním. Proto by se sociální integrace měla odehrávat na dvou odlišených rovinách: na eticko-kulturní integraci a eticko-politické integraci.

Důvod nerovnoprávného postavení tkví v nedostatku sociálních a výchovných příležitostech vedených k rovnosti v ekonomické sféře. Liberální multikulturalismus je založený na neutrálním a univerzálním procesu, který se snaží odstranit rasové, třídní či rodové rozdíly. I tento model se stále řídí bělošskou západní kulturou, která se snaží vnímat všechny stejně rovné. Také liberální multikulturalismus se staví k multikulturalismu jako k problému, který se musí vyřešit.

Pluralistický multikulturalismus

Pluralistický multikulturalismus se podle některých, jako jediný přibližuje ke standardům multikulturalismu jako takového. Oproti liberálnímu pojetí stejnosti, se pluralistický multikulturalismus snaží naopak o diferenci. Pro pluralistické pojetí multikulturalismu je typické úsilí o zachování kulturní rozdílnosti v rámci rasové, rodové, jazykové a kulturní příslušnosti, dále i v otázkách handicapu a sexuální orientace.

Pluralistický multikulturalismus svým vyzdvížením diferencí přehlíží nejdůležitější problémy těch, kteří nespádají do bělošské západní kultury, a jsou odtrženi od moci, zahlceni chudobou a násilím. Tyto nedokonalosti pluralistického multikulturalismu překrucují diferenci na spolehlivější diverzitu, která bere evropské způsoby vidění za univerzální metody ukazující realitu.

Kritický multikulturalismus

Kritický multikulturalismus vychází z kritické teorie teoretiků Frankfurtské školy. Kritická teorie zkoumá formování reality každodenního života. Současná kritická teorie se v některých přístupech blíží environmentálním teoriím, ale především se jedná o specifický způsob přemýšlení nad popisem reality. Vychází z předpokladu, že náš popis reality odpovídá našemu vnímání, a to je potřeba neustále rozvíjet tak, abychom měli co nejpravdivější popis.

Samotný kritický multikulturalismus, je směřován k docílení rovnoprávnosti, naplnění principu demokracie a posílení i ekonomické sféry společnosti. Toto pojetí multikulturalismu se snaží o přesvědčení dominantní kultury o existenci rozdílných kulturních skupin. Jedná se tedy o emancipační hnutí v rámci společnosti.

9.2 Přístupy sociální práce k menšinám

Antiopresivní přístupy se snaží o zlepšení začlenění menšin do společnosti a předejít tak jejich sociálnímu vyloučení. Sociální pracovník usiluje o zrovnoprávnění menšin s většinovou společností.

Při práci s menšinami je zapotřebí, aby sociální pracovník uměl vhodně uplatňovat metody sociální práce v praxi. Sociální pracovník by měl příslušníky menšin brát jako komunitu, ale zároveň vnímat individuální potřeby každého jejího člena zvlášť.

DEFINICE

Význam termínu - multikulturalismus je složen ze dvou částí. Předpona multi označuje mnohost a kultura (z latinského colere, pěstovat) je soubor hmotných i nehmotných statků, které člověk stvořil nebo v něž přetvořil přírodu. Přípona –ismus udává označení hnutí nebo směru myšlení.

KONTROLNÍ OTÁZKA

1. Popište monokulturalismus
2. Popište kulturní pluralismus
3. Popište pojem menšina

K ZAPAMATOVÁNÍ

Mocenský vztah v multikulturalismu - Tento faktor zaměřuje pozornost spíše na otázky rysu vztahů mezi skupinami. Ti také upozorňují, že pojem menšina není jednoznačný. Menšina je podle definice moci určena, poměrem moci koordinovat vlastní život.

PŘÍPADOVÁ STUDIE

V rámci semináře ved'te diskurz na téma:

- Sociální začleňování menšin vyloučených lokalit
- Problém začleňování – migrantů a utečenců

PRO ZÁJEMCE

Prostudujte:

https://ceskapozice.lidovky.cz/recenze/proc-je-multikulturalismus-nepopularni.A170226_220752_pozice-recenze_lube

SHRnutí KAPITOLY

Kapitola je věnovaná problematice kulturní diverzifikace společnosti. Stěhování národů je běžným prvkem společnosti a vývoje světa. V kapitole se zabýváme problematikou multi-kulturní společnosti.

10 SOCIÁLNÍ A SOCIOLOGICKÉ POZADÍ RODINNÉ POLITIKY,

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Kapitola je věnovaná motivačním činitelům rodinné politiky na různých úrovních společnosti. Zároveň tyto modely jsou představeny na úrovni výzev EU a jejich provázanosti s modely sociální politiky státu včetně církevního přístupu k rodinné politice.

Další významnou částí je praktický pohled na realizaci na místní úrovni.

CÍLE KAPITOLY

Cílem kapitoly je seznámit studenta s využitím politického rozhodnutí k rozvoji společnosti – rakouský model, dále s dopady rodinné politiky na společnost podle sociálního modelu státu.

Dalším prvkem je doporučení EU vzhledem k měnící se struktuře obyvatelstva a pohledy na rodinnou politiku i z pohledu církve.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Podpora zaměstnanosti, aktivní stárnutí, realizace na místní úrovni.

10.1 Postoje Rakouska

Jako východisko přístupu k rodinné politice jsme vybrali postoj Rakouska. Je to z tohoto důvodu, že Rakousko má svůj model podpory funkční společnosti a tento model vychází z dlouhodobé změny politického prostředí a rozhodnutí politiků jako hybného modelu změny.

Rakousko - prohlášení rakouského Ministerstva životního prostředí, mládeže a rodiny – výzva k vědomému, solidárnímu a ekologickému životnímu stylu (zkráceno):

1. Kvality místo množství – dbát o lepší kvalitu spotřebního zboží – kvalitní zboží, znamená vyšší životnost, méně odpadu. Lepší stavební materiály – lepší izolace

znamená méně skleníkových plynů. Odpovědnost politiků k podpoře změny myšlení.

2. Užívat místo vlastnit - sdílené sekačky, sdílené topení štěpkou, více využívat MHD místo sólo jízdy autem (rakouský prezident jezdí metrem do úřadu), sdílená auta, výměna bydlení na dovolenou
3. Sdílet práci a blahobyt – volný čas, čas na rodinu je naše největší bohatství – odmítat práci na černo, zkrácené úvazky, otcovská dovolená, homeoffice, podporovat občanskou angažovanost, Fair trade, politická odpovědnost k pobídkám k těmto krokům

(Šmikmátor in Cílek – Něco se muselo stát, 2014)

10.2 Rodinná a sociální politika státu

V rámci předešlých analýz, jsme se věnovali různým přístupům k prvkům rodinných politik. V těchto analýzách budeme ještě pokračovat, ale je vhodné si stále uvědomovat, že jsou v principu dva základní pohledy na rodinnou politiku ve vztahu k sociální politice dané země:

- Rodinná politika jako samostatná oblast sociálního státu
- Rodinná politika jako jedna z dimenzí sociálního státu

Tyto dva postoje mají zásadní vliv na nástroje sociálních politik, které daná země v rámci svého modelu využívá a případně posiluje.

10.3 Sociálně-politické nástroje rodinné politiky

- **Regulace** – rodinné právo (manželství, adopce, rozvody, ochrana dětí,..), pracovní právní normy (ochrana těhotných,..), právo na ochranu rovných příležitostí
- **Informace** – programy na podporu rodin, hodnocení a benchmarking z hlediska prarodinného chování, apod.
- **Financování**-služeb péče o děti, sociální pojištění, daňové zvýhodnění, příspěvky na bydlení, příspěvky na děti
- **Podpora rodin:**
  - Přímé finanční transfery – porodné, peněžitá pomoc v mateřství nebo rodičovství, příspěvky na děti
  - Nepřímé formou slev na dani

- Úprava pracovního práva
- Institucionální péče

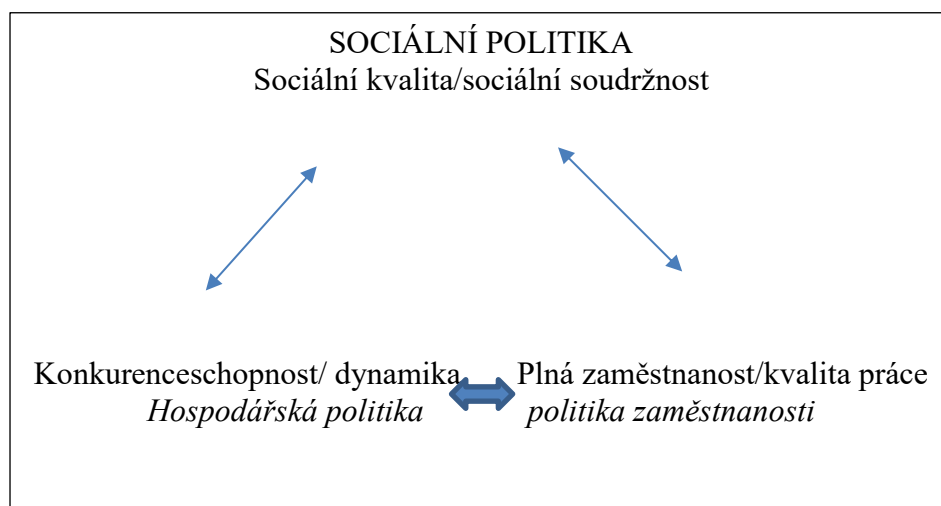
10.4 Motivační činitele rodinné politiky

Pro hledání východisek utvářejí se motivující činitele, jenž jsou směrodatné pro postupy a přístup státní a celé EU k podpoře rodin.

- Institucionální motivy: ochraňovat rodinu jako tu jedinou správnou instituci (spojeno s konzervativní politikou a tradičním modelem rodiny)
- Demografické motivy: k dosažení demografické změny (např. opatření k zvýšení porodnosti nebo snižování potratů, ..)
- Ekonomické motivy:
  - 1.) zdůrazňovat hodnotu rodiny pro tvorbu lidského kapitálu a vyrovnávat rodinám s dětmi jejich přínos pro společnost a
  - 2.) posilovat její ekonomickou funkčnost (umožněním sladění rodinného života a práce prostřednictvím péče o děti)
- Socio-politické motivy: přímá kompenzace snížených příležitostí v důsledku rodinných závazků (ztráta příjmu, poskytování péče) a boj s chudobou
- Motiv rovnosti pohlaví: odstranit ekonomické a sociální znevýhodnění některých skupin (zejména žen)(více spravedlivé podílení se na péči o rodinu, otázky zaměstnávání)
- Motiv blaha dětí: poskytování základního rámce pro veřejné zajištění potřeb dětí (socializace uvnitř i vně rodin) – českém prostředí zákony 359/1999Sb, v světovém prostředí Child protection systems

10.5 Dokumenty a směry EU

V dokumentu – Program sociální politiky (Brusel 2000).

10.5.1   PODPORA ZAMĚSTNANOSTI

Pro evropskou unii je problematika zaměstnanosti je spjata s:

- S schopnosti najít si práci
- S schopností udržet si práci

Tento postoj vychází z přesvědčení, že kvalitní zaměstnání je nejjednodušší cestou ke zlepšení osobních životních podmínek, sociálních možností jednotlivce i jeho rodiny a současně podporuje sociální soudržnost (Dudová, 2011).

Rozvoj pracovních příležitostí, které jsou dostupné pro všechny může být základním postojem EU v přístupu k rozvoji jednotlivých ekonomik, sociálního systému a zároveň i dostupnost prostředků k rozvoji života jednotlivce i společnosti.

Tímto směrem s ubírají i pobídky EU – podpora malých a středních firem, které dokážou rychle a pružně reagovat na změnu výrobního programu, podněcují inovace, jsou na nich více závislé. Na podpoře zaměstnanosti je závislá i finanční udržitelnost sociální ochrany a celého příslušného sociálního státu.

10.5.2   AKTIVNÍ STÁRNUTÍ

V rámci modelů EU se jedná o osoby starší 50 let. Míra zaměstnanosti v této věkové skupině klesá. Pro změnu této sociální situace je nutná změna přístupu jako modernizace sociálního systému

Paralelně, zavádění moderních technologií do výroby, omezuje zaměstnatelnost této věkové skupiny. Rovněž odchod do předčasného důchodu je často motivován složitou zaměstnatelností osob starších 50 let. Osoby starší 50 let tvoří přibližně 25% mezi nezaměstnanými, toto procento roste s rostoucím věkem.

Aktivní stárnutí je celkový přístup k životu – pohyb, preventivní zdravotní programy, životní styl, studium. Všechny tyto prvky ovlivňují zaměstnatelnost osob v této věkové kategorii.

Programy pro pomoc těmto skupinám:

- Programy na zvyšování kvalifikace

- Zvýhodnění a podpora firem, které zaměstnávají dlouhodobě nezaměstnané
- Finanční příspěvky a poradenství pro ty, kdo začnou podnikat
- Zvyšování kvality výuky
- Místní orgány nabízejí krátkodobá zaměstnání

10.6 Principy rodinné politiky podle sociálního systému státu

Každý stát včleňuje podporu rodin do svého sociálního systému a mechanismů daného státu. Níže si uvedeme jen základní přehled. Přehled je zaměřen na podporu rodiny, ale jako každý systém ovlivňuje i širší pojetí rodinné politiky, tak jak se jím budeme zabývat v dalších kapitolách – dělení dle Esping-Andersena.

- Občanský, univerzální – stejná podpora všem občanům a rodinám. Investice do dětství je společensky hodnocena velmi vysoko, je to investice do budoucna. Rodina jako taková není výrazně podporovaná. Výchova v dětství je považovaná za prevenci sociálního vyloučení (Švédsko, Velká Británie).
- Korporativní – povinný sociálně pojišťovací systém, který rozlišuje osoby aktivní na systému – jsou aktivní na trhu práce, a těmi bez účasti. V tomto modelu je podporovaná tradiční dělba rodinných rolí muže a ženy. Historicky je to Německý systém, který rozlišuje příjmovou hladinu a výkonu v zaměstnání. Je v Německu, Belgii, částečně zůstal fungovat i u nás.
- Solidaritní – orientován na populační politiku, jde o sociálněpoliticky institucionalizovaný systém – Francie
- Skandinávský – má ochránářské rysy, podpora skloubení rodičovství a kariéry, univerzální štědré dávky.
- Kritika těchto modelů – nejsou genderově senzitivní.

10.7 Církevní pohled na rodinnou politiku:

Z pohledu křesťanství, již v roce 1968 (Die Familienpolitik als Nationale in Gabura, 2012) jsou popisovány tyto základní principy:

- Úspěšnost naplňování funkcí rodiny
- Stabilita a vztahová kvalita rodiny
- Relativní ekonomická nezávislost rodiny jako základ svobody
- Podpora rodiny k svépomoci – schopnost si především pomáhat v rámci široké rodiny
- Politická angažovanost rodiny při spoluutváření rodinné politiky.

Církevní nauka

- Rodina/manželství.

Rodina v církevním právu vzniká sňatkem. Rodina – manželství je v celé Bibli chráněno zvláště výrazným způsobem. Ochrana rodiny je spjata i partnerskou věrností. /kolem rodičů je předávat život, vychovávat. Úkolem dětí je úcta k rodičům a budovat mezigenerační soužití.

- Nerozlučitelnost manželství.

Z pohledu církevního práva je manželství úzce spjata s rodinou. Uzavřením manželství vzniká rodina. Církev (katolické církve) mají vznik manželství spjat se vznikem rodiny.

Z pohledu církve nelze uzavřít manželství, ve kterém by se již cíleně předpokládalo, že partneri chtějí být spolu, ale nechtějí mít děti. Tento postoj občanské manželství neřeší. Rovněž je zde zdůrazněn prvek nerozlučitelnosti – nemožnost rozvodu. V tomto postoji se některé církve od sebe liší ve svém postoji, ale rozvod je vnímán jako něco nepatřičného, jako porušení slibu. Následný sňatek je pak více komplikovaný. Pravoslavné a další východní církve tolerují rozluky. První sňatek je platný na vždy, ale chápou život. Další již není sňatek, ale požehnání do společného života.

Z pohledu judaismu, po rozvodu zůstává bývalému manželovi vyživovací povinnost bývalé manželce, dokud se ona znova neprovdá.

- Rodina jsou všechny generace, celé lidské společenství

Církve mají jasně definovanou rodinu – je to vícegenerační soužití. Tento postoj je dán 4 příkázáními (pro Judaismus 5 příkázání). Je to jediné příkázání, které je cíleně nastaveno na osobní blahobyt jednotlivce. „Cti otce svého a matku svou, abys dlouho byl živ a dobře ti bylo na světě“. Někdy jsme si toto příkázání pletli se slepou poslušností k rodičům i v dospělosti (Kuras, 2008).

- Výchova k partnerství, rodičovství

Manželství nelze uzavřít bez řádné přípravy. Každá církevní obec – nejen církve – toto řeší různě. V Ostravě v rámci Centra pro rodinu běží „kurz partnerství“, který se snaží předat mladým lidem dovednosti pro společný život – výběr partnera, uvědomění si svých omezení ve výběru, budování vztahu, řešení konfliktů, teorie výchovy dětí a podobně.

- Úcta k životu jako základní hodnotě

Otázka úcty k životu je v církevních naukách jednoznačná. Již embryo je člověkem, není to součást ženy – má jiné DNA, často i jinou krevní skupinu i jiné pohlaví. Z druhé strany, velmi mnoho informací si předávají matka a plod na úrovni psychiky a mikrobionu – etická dilemata surogátního mateřství, IVF, interupce znásilněných žen a podobně.

Eutanázie je z pohledu úcty k životu rovněž vnímána jednoznačně.

Z tohoto postoje pramení postoj ke vdovám, vdovcům a sirotkům. Již v Judaismu se jedná o specificky chráněné skupiny obyvatel, stejně jako osoby s postižením. Svévolné ublížení dítěti a osobě s postižením je aktem k prokletí *ibso facto*.

- Sociální politika církve: povinnost křesťanů aktivně se účastnit sociálního a politického života (minimálně účasti na volbách), aktivně utvářet společenskou komunitu ve svém bydlišti. A sociální odpovědnost zaměstnavatelů. Tyto principy vychází z Judaismu.

Církev vnímají jako povinnost věřících se účastnit na politickém dění (rozumíme zde křesťanské a židovské církve), naopak svědci Jehovovi toto odmítají. Věřící nežijí v ghettu, ale jsou součástí širší společenské komunity a jsou za ni odpovědni.

Rovněž se bazíruje na odpovědnosti majitelů firem, aby chránili zaměstnance, vypláceli spravedlivou odměnu a pomáhali komunitě. Dnes těmto postojům říkáme GOODWILL.

10.8 politika Evropské Unie

Rodinná politika a pojetí rodiny v Evropské unii zůstává v rovině výhradních kompetencí členských států, dotýká se řada legislativních norem přijímaných na evropské úrovni bezprostředně života rodin, a to v rámci různých evropských politik.

Rodina v evropské sociální politice Od počátku integračního procesu se zprvu odrážela především v zakotvení pravidel pro zajištění rovnosti žen a mužů a v zabezpečení pracovních podmínek a sociálních práv zaměstnanců a jejich rodin v rámci volného pohybu pracovních sil.

Samotné problematice rodiny byla věnována pozornost již od 80. let Evropským parlamentem a následně i Evropskou komisí, která r. 1989 podnítila vytvoření Evropské observatoře pro národní rodinnou politiku.

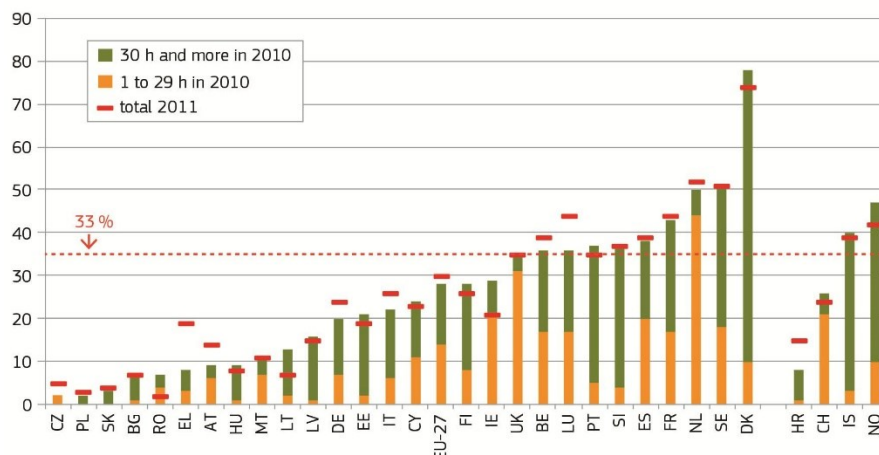
Legislativní dokumenty se v této sféře dotýkají také modelu slučitelnosti rodiny a zaměstnání, např. v problematice péče o děti v předškolním věku. Rada v této věci přijala doporučení již r. 1992 (92/241/EC).

Evropská komise ve své zprávě uvedla, že má-li EU do roku 2020 dosáhnout cíle 75% míry zaměstnanosti, musí členské státy vynaložit větší úsilí na opatření týkající se péče o děti. Zpráva o pokroku uvádí, že oba cíle stanovené na úrovni EU, tj. zlepšení dostupnosti a finanční přístupnosti služeb hlídání dětí (viz příloha), **splnilo pouze osm zemí**. Tzv. **barcelonské cíle**, schválené představiteli EU v roce 2002, uvádí, že k péči o děti by mělo mít přístup **90 % dětí ve věku od tří let do věku povinné školní docházky** a minimálně **33 % dětí mladších tří let**.

„Každý rodič velmi dobře ví, že dostupné a finančně přístupné služby hlídání dětí jsou zásadní nejen pro rozvoj dítěte, ale i pro pracovní život rodičů. I přesto se vytyčené cíle v oblasti péče o dítě podařilo zatím naplnit méně než třetině členských států,“ uvedla místopředsdkyně Komise Viviane Redingová, komisařka pro spravedlnost, základní práva a občanství. *„Chtějí-li členské státy dosáhnout přijatého cíle 75% míry zaměstnanosti, musí zvýšit své úsilí. Opatření týkající se péče o děti by neměla být vnímána jako náklady, ale jako investice do budoucnosti.“*

Zdroj: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-495_cs.htm

Figure 1 — Percentage of children under 3 cared for in formal structures (and, for information, by weekly time spent in care) 2010–11

Source: Eurostat — EU-SILC 2010–11.

Note: Some of the data have been compiled from small samples and are statistically unreliable, including the total for: AT, BG, CY, CZ, EL, HR, LT, MT, PL, RO and SK.

Základní legislativa ve sféře rodinné dimense politiky rovnosti se však týká sociální ochrany matek a rodičů. Jedná se především o směrnici Rady 1992/85 z r. 1992 o ochraně matek a směrnici Rady 1996/34 z r. 1996 o rodičovské dovolené. První z těchto dokumentů především stanovuje minimální čtrnáctitýdenní mateřskou dovolenou, druhý nařizuje členským státům zajistit minimálně tříměsíční rodičovskou dovolenou.

Země	Mateřská: délka	Mateřská: měsíční výše dávky (% mzdy)	Rodičovská: délka	Rodičovská: měsíční výše dávky v eurech
Česká republika	28 týdnů	35-76% hrubé mzdy	2-4 roky	150-450
Maďarsko	24 týdnů	70% hrubé mzdy	2 až 3 roky	105-369
Polsko	20 týdnů	80% hrubé mzdy	2 roky	91
Německo	14 týdnů	100% čisté mzdy	1 rok	300-1800
Francie	16 týdnů	100% čisté mzdy	6 měsíců	552
Itálie	20 týdnů	80% čisté mzdy	--	--
Nizozemí	16 týdnů	100% čisté mzdy	--	--
Rakousko	16 týdnů	100% čisté mzdy	11- 26 měsíců	435-800
Švédsko	1,5 roku	78% čisté mzdy	--	--
Velká Británie	10 měsíců	90% mzdy po 6 týdnů, potom max. 580 euro	--	--

V roce 2000 byla přijata Charta základních práv, která obsahuje ve svém textu několik článků zabývajících se explicitně rodinnou problematikou. Podle čl. 7 „každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a prostředků komunikace.“ Právo na uzavření manželství a založení rodiny je pak obsahem samostatného článku 12. Podle čl. 33 pak „rodina požívá právní, hospodářské a sociální ochrany“. Nelze neuvést zejména novou směrnici Rady 2003/86/EC o slučování rodin, která konkretizuje aplikaci tohoto práva v zemích Evropské unie – rodiny migrantů

Evropská rodinná politika se tedy soustředí na:

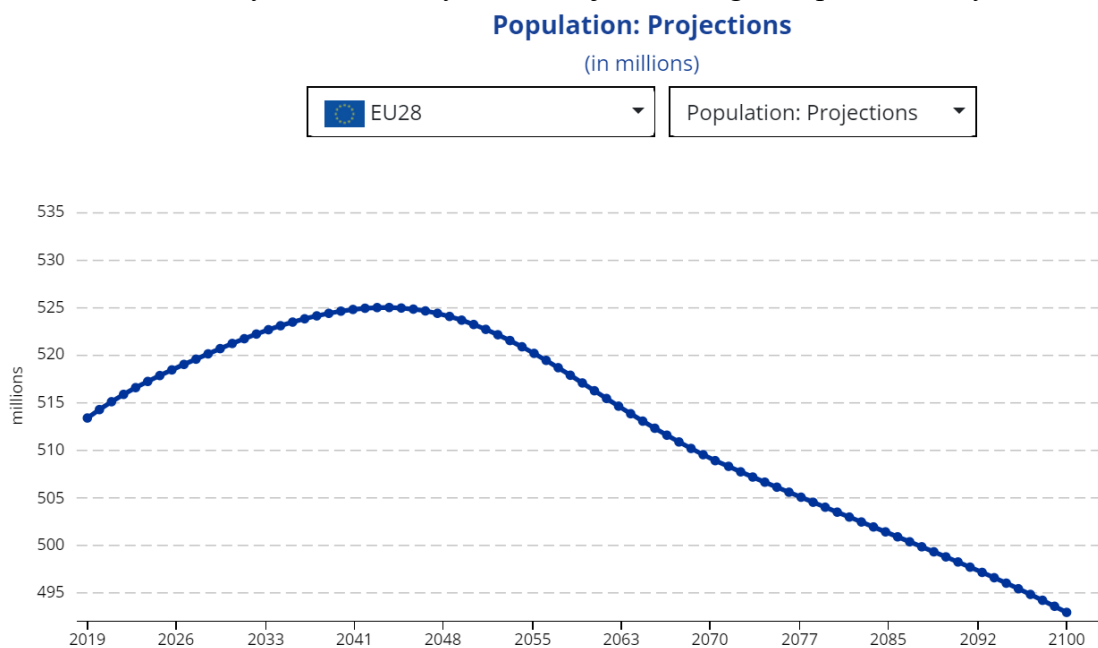
- Minimální mateřská
- Podpora předškolní výchovy ze strany státu

- Snadnější návrat matek do práce a umožnění kariéry
- Ochrana před domácím násilím

Všechny ostatní kompetence jsou v principu subsidiarity v kompetenci členského státu.

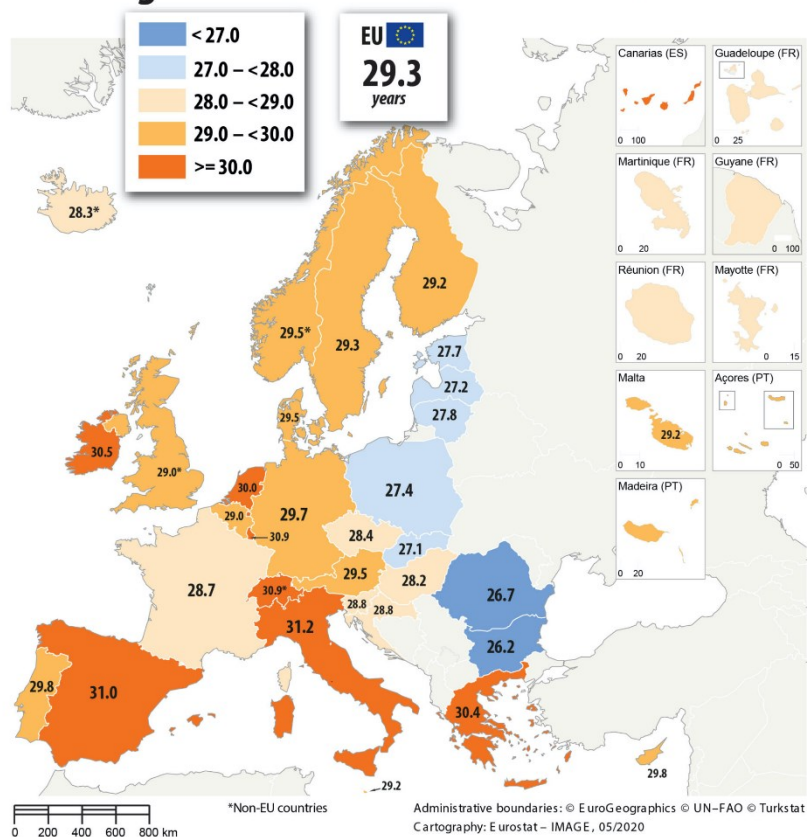
10.9 Evropa a demografický vývoj

V EU se postupně růstem blahobytu snižuje porodnost. Na druhou stranu, míra blahobytu neovlivňuje počet ohrožených nebo týraných dětí, by spíše naopak. Tyto sociologické jevy se stávají výzvou pro problematiku prarodinných politik které mají být zaměřena na podporu funkčních rodin. Dalším parametrem je fakt, že funkční rodiny plní sociální pokladnu a zároveň vytváří společenskou normu pro pojem rodina. V poslední letech, pozitivní saldo nárůstu obyvatel v členských státech je dáno migrační politikou obyvatelstva:

Eurocentrum- <https://praha.eurocentra.cz/9003/33428/clanek/jak-bude-vypadat-evropska-populace-v-roce-2100/>

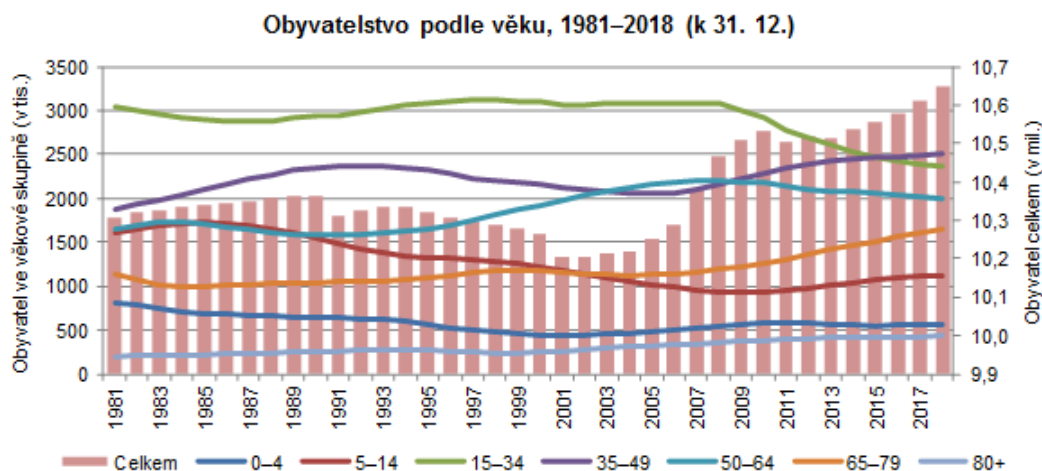
Mean age of women at birth of first child 2018

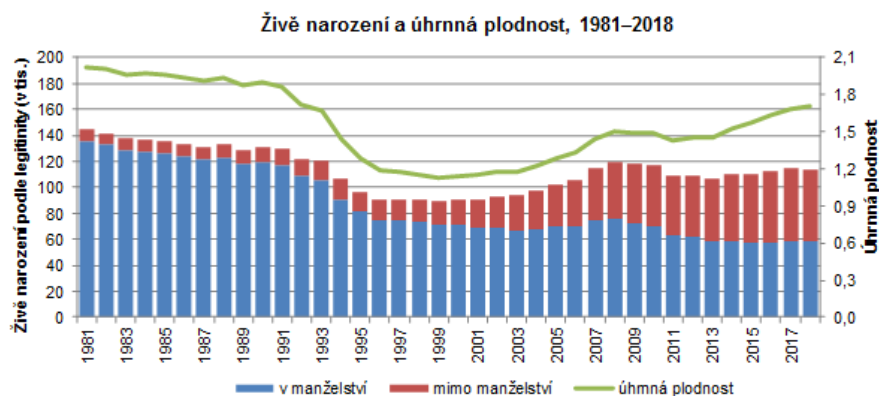
Zdroj: statistika a my <https://www.statistikaamy.cz/2020/08/13/evropske-zeny-rodí-sve-první-díte-ve-vyšším-veku>

10.10 Česko a demografické změny

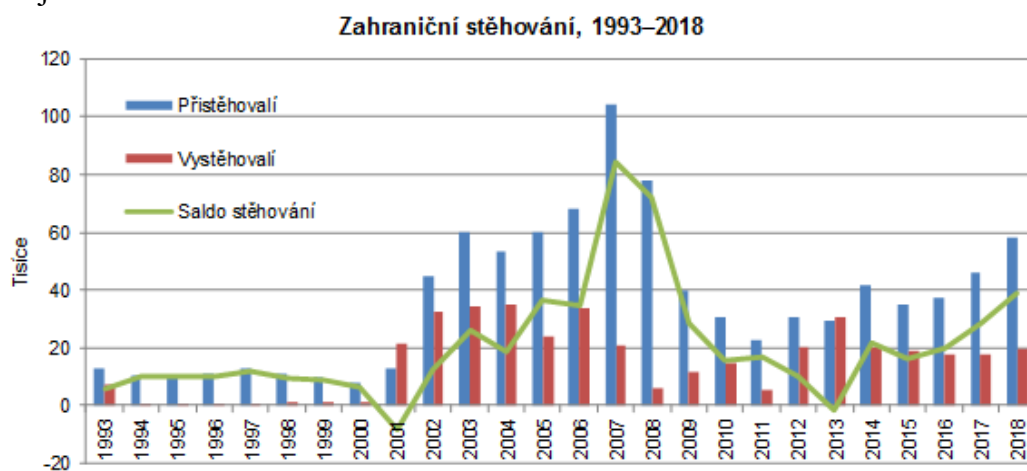
Demografické změny související s blahobytem a změnou rodiny, se netýkají jen Evropy, ale rovněž i Česka, co je součástí Evropy.

Čsú, aktuální populační vývoj – přirozený nárůst 1,1 tisíce, migrační 38,6 tisíce
<https://www.czso.cz/csu/czso/aktualni-populacni-vyvoj-v-kostce>

Zdroj čsů

Čsů – ČR, do roku 2000 byla jiná metodiky výpočtu – jen osoby s trvalým pobytem

10.11 Realizace šetření na místní úrovni

Cíl: cílem rodinné politiky, je vytvářet takové podmínky pro život, že mladí budou chtít v daném místě bydlet, zakládat rodiny, vychovávat a vzdělávat své děti. Samozřejmostí je mezigenerační soužití a rozvoj komunitního života. Rodinná politika vytváří podporu na všech věkových úrovních.

10.11.1 PRINCIPY RODINNÉ POLITIKY

- Dostupnost
- Atmosféra
- Budoucnost
- Perspektiva
- Sounáležitost
- Komunita

10.11.2 ANALYTICKÁ ČÁST:

Jaký problém řešíme?

- Vylidňování města
- Stárnutí města
- Komunikaci s městem – cítí občané podporu? Jsou vedeni k tomu navrhnout nová řešení?
- Služby – jaké, kde
- Infrastruktura služeb pro volný čas
- Komunitní a mateřská centra
- Možnosti osamostatnění mladých – startovací byty, bytová politika města, výstavba městských bytů zlevňuje nabídku soukromých investorů.
- Mezigenerační soužití

10.12 realizační část koncepce rodinné politiky:

1. Podpora a budování rodinných vazeb, včetně mezigeneračních
2. Podpora komunitního života -
3. Podpora svobodné volby rodiny
4. Vytváření finančních zdrojů a podmínek rodinného života – dostupnost – ovlivnění městem
5. Podpora prevence ohrožení rodiny
6. Dialog mezi městem a rodinou

10.13 Podpora a budování rodinných vazeb, včetně mezigeneračních

1. podpora mezigeneračního soužití (senior taxi, školky spojené s klubem seniorů, nebo domovem pro seniory, poradenství, dětská a seniorské hřiště)
2. Podpora rodiny jako celku (prezentace dětských skupin, školky, příprava na partnerství, příprava na rodičovství, kluby, rodinné poradny)
3. Podpora otcovské/mateřské role (den otců, den pro rodinu,)

10.13.1 PODPORA KOMUNITNÍHO ŽIVOTA

1. Dobrovolnictví - spontánní akce rodin, městské granty s jednoduchou ekonomikou. Dobrovolnictví pro seniory zvyšuje jejich prestiž a jejich osobní pohodu.
2. Bezpečnost
3. Oživení centra – divadla malých forem, pěší zóny, odpočinkové plochy
4. Ekologie

10.13.2   **PODPORA SVOBODNÉ VOLBY RODINY**

1. Firma příznivá rodině
2. Úřad příznivý rodině
3. Harmonizace rodinného a pracovního života
4. Rozvoj dovedností

10.13.3   **VYTVÁŘENÍ FINANČNÍCH ZDROJŮ A PODMÍNEK PRO PODPORU RODINNÉHO ŽIVOTA**

1. Ekonomická podpora (startovací byty, rodinné pasy, MHD, vzdělávání, městské byty pro seniory)
2. Odstraňování překážek (bezbariérovost, hřbitovy, ZOO)
3. Úřad příznivý rodině – komunikace o potřebách a možnostech
4. Škola – rodiče vítání

10.14 **Prevence ohrožení rodiny**

1. Podpora volnočasových aktivit – tržnice nápadů
2. Podpora partnerství a výchovy
3. Family friendly community
4. Historická kontinuita

10.15 **Dialog mezi obcí a rodinou**

1. akční plán
2. Dialog s městem, chytrá města, bytový portál, poradentství

10.16 **Mediální podpora**

1. Město fandí rodině
2. Prezentace poraden
3. Využití zón pro podporu rodiny
4. dobrovolnictví

Očekávaný výsledek

Spolupráce mezi obyvateli všech věkových skupin a městem. Tato spolupráce je zaměřena na podporu funkčnosti rodiny, tedy jsou zde vyloučeny – vyloučené lokality, rodiny se kterými pracuje OSPOD, prevence kriminality a podobně.

Je zde jedno z dalších míst tlaku na pracovníka města či obce. Rodinná politika je tvůrčí, nikoliv preventivní či sanační. Nástroje – NGO sektor – je spíše směřován ve své činnosti do prevence, či sanace, tedy taky má své zájmy v rámci klientů a financí. Rozvoje funkční rodinné politiky by logicky, měli ubývat možní klienti v sektoru prevence, represe a sanace. Dochází zde ke střetu zájmu.

Reálná očekávání procesů:

- Nastavení funkční spolupráce
- Zapojení rodin do procesů a dění města
- Lepší informovanost o službách
- Dostupnost služeb podporující funkčnost rodin
- Snížení počtu rodin ve vyloučených lokalitách

Jedním z úkolů rodinné politiky, je nastavovat „normu“ k tomu co je rodiny v rámci dané společnosti a kultury. V následujících řádcích, se ponoříme do tohoto problému, otázek normy a přirozenosti.

Vymezení fokusních skupin vzhledem k rodinnému cyklu rodiny a struktuře obce/města
Heterogenita skupin:

- pohlaví
- lokalita
- vzdělání
- zaměstnání

Zdroje tvorby skupin:

- kluby
- domovy pro seniory
- volná výzva

Validace dat:

- sběr dat
- dotazníková podpora
- počty skupin a jejich srovnání

„Domov - vždycky to budu opakovat - není prostor, ale proces. Tady se schovávám před deštěm a zimou, tady žiju, tady trávím svůj volný čas, tady se rodí moje rodina, tady ji tvořím léty, trpělivostí a tolerancí a vůbec řadou kladných principů. Domov je bytost.“
Miroslav Horníček

Rodinná politika jako záležitost funkčnosti rodin v produktivním věku bez účasti osob se zvláštními potřebami se jen těžko a pozvolna opouštěl. Změna myšlení na úrovni ministerstev trvala až do roku 2014.

Do této doby byla rodinná politika vnímána jen na úrovni partnerství – manželství – osob s dítětem. Jednalo se o celkové pojetí sociální politiky, kdy byly preferovány především ohrožené skupiny obyvatel – vyloučené lokality, nezaměstnaní, minority, senioři, osoby s postižením.

Tento postoj se postupně mění vzhledem ke společenskému pohledu na rodinu a její místo ve společnosti. Rovněž pojetí sociální práce a sociální politiky již není jen ve funkci nápravné (hašení požárů), ale přesouvá se k paradigmatu zaměřeném na utváření společnosti – tvůrčí přístup a postoj.

10.17 Rodinný cyklus

V současném pojetí rodinné politiky vycházíme z modelu celého lidského života a bez ohledu na společné nebo samotné bydlení. Při tvorbě rodinného cyklu je vhodné si uvědomovat specifikaci jednotlivých skupin, které chceme do výzkumu zahrnout. Rodinný cyklus jako záležitost rodinné politiky může být tvořen např. takto:

1. děti ZŠ
2. před profesní věk –SŠ, VŠ
3. mladí lidé opouštějící svou primární rodinu
4. mladá rodina bez dítěte, očekávající narození prvního dítěte
5. rodina s dítětem/děťmi ve věku do 3 let / osamocený rodič
6. rodina s dítětem předškolního věku – 3-6let (návrat rodiče do zaměstnání)
7. rodina s dítětem v mladším školním věku
8. rodina s dítětem staršího školního věku
9. rodina s dítětem SŠ
10. rodina – opuštěné hnízdo
11. rodina s péčí o seniora, vícegenerační soužití
12. rodina seniorů
13. osamocený senior
14. členové samosprávy

10.18 Specifika skupin a jejich potřeb

V této podkapitole se budeme všeobecně zabývat problematikou potřeb těchto skupin obyvatelstva. Všeobecný přehled se bude lišit v detailech vzhledem ke složení obyvatelstva jednotlivých míst, a složení skupin obyvatelstva. Nelze tedy brát následující příklady jako jediné a správné.

Skupiny dětí, mládeže a mládeže opouštějící hnízdo, včetně rodin s dětmi má několik společných znaků. Generační změna je v současné společnosti odhadovaná na 15 let. U jejich rodičů byla generační změna 25 let. V praxi to znamená, že jejich rodiče vyrostli v době, ve které se narodili. Jejich děti se však v nějaké době narodí, a již v generačním posunu dospějí. Tato změna je dána rychlostí změny vývoje technologií i společenským vývojem.

Děti ZŠ.

Děti základních škol jsou skupinou, která je stále silně závislá na rodičích a výchovných modelech jejich rodiny. V dotazování tak můžeme získat informace následujícího charakteru:

Očekávaná témata	Získaná témata
Rodina v kontextu města	Podpora vzdělání od rodičů
Volnočasové aktivity	Potřeba stabilní práce pro rodiče
Představy o budoucím vzdělání	Mít stabilní rodinu
Hřiště	Větší tolerance majoritní společnosti
	Přijetí ze strany dospělých, když se pohybují v partách po hřištích a nic špatného nedělají
	Nechtější se stěhovat, jsou s místem spjati

Tato věková skupina nám dává jako výstup i informaci o hodnotovém vývoji dětí, který můžeme následně srovnat s vývojem hodnot u dalších skupin. Dalším důležitým pohledem je zdroj informací. Můžeme se zaměřit na výběrové třídy, nebo můžeme hledat jistou průřezovost dat.

Předprofesní věk

tato skupina mládeže má již významnější vypovídající hodnotu a to především v :

Očekávaná témata	Získaná témata
Bydlení	Startovací byty
Práce	Centrály firem pro lepší platové podmínky
Datová připojení	Více kultury – divadla malých forem
Elektronický úřad	Byty ve vylidněném centru
	Životní prostředí – parky
	Dbát o architekturu – zajímavé nové stavby, údržba stávajících
	Veletrh pracovních míst
	Bytový portál

Ve svém základním principu se jedná o generaci plně žijící v digitálním světě. Jejich rodiče ještě žijí na okraji dvou světů – bez digitálních technologií a s příležitostným využitím.

Mladí lidé opouštějící svou primární rodinu.

Tato skupina je specifická tím, že se jedná o mladé lidi, kteří již plánují odchod ze své primární rodiny. Je tvořena maturanty, kteří nechtějí pokračovat ve studiu na VŠ, případně o studenty VŠ kteří již končí svá studia. Jejich orientace na budoucnost a rodinou politiku je:

Očekávaná témata	Získaná témata
Startovací byty	Startovací byty
Výběr partnera	Stabilní práce
Plánování rodiny	Dostupnost práce – MHD
Mezigenerační soužití	Kultura i mimo centrum
	Životní prostředí
	Řešit vyloučené lokality
	Město se stává squatem – centrum bez bydlení a bez práce
	Mezigenerační soužití neřešili

Rodiny bez dětí, v očekávání, s dítětem do 3 let věku

Skupina těchto osob, je definovaná svým rozhodnutím – být spolu. Otázka zapojení rodiny zde není definovaná tím, zda mladí lidé se rozhodli uzavřít manželství, chtějí být spolu, plánují společenskou budoucnost bez ohledu na právní specifikaci tohoto rozhodnutí. Jejich vnímání rodinné podpory má svá specifika a otázky:

Očekávaná témata	Získaná témata
Stálost práce	Stálost práce a její časová dostupnost
Bydlení, hypotéky	Možnost hygienických koutků ve městě
Prostor pro děti	Nízkopodlažní MHD
Prostor pro zajištění rodiny – obchody, kultura, MHD	Rodič s kočárkem – zdarma MHD
Služby	Zdravotnická zařízení a jejich dostupnost

	Elektronický úřad – příliš mnoho administrativy a chození od čerta k ďáblu
	Místa pro setkávání generací – parky kde se můžeme setkat mezi generacemi
	Adoptuj si svého dědečka nebo babičku
	Parkovací místa nejsou uzpůsobena pro rodiče s malým dítětem

U této skupiny obyvatel se můžeme setkat s rozporem v tom, co si myslíme, že máme zajištěno a o tím jak to máme zajištěno. Příkladem může být MHD. Máme všude dostatek tramvají, trolejbusů, autobusů, ale rodič se potřebuje do tohoto prostředku dostat – bezbariérovost, dostatek místa (kolik kočárku se tam vejde). Parkovací místa u obchodů, parků, u zdravotnických zařízení – jiný prostor potřebujeme běžně u vystupování z auta a jiný prostor potřebujeme pro vystupování s dítětem, případně s dětmi.

Rodina s dítětem předškolního věku

Jedná se o skupinu rodin a rodičů, kteří plánují návrat do zaměstnání, případně již se vrátili a musí řešit nové výzvy. Tyto výzvy jsou definovány:

Očekávaná témata	Získaná témata
Školky	Podpora částečných úvazků
Volnočasové aktivity	Firemní školky
Dětská hřiště	Parkování
Návrat do práce	Provoz předškolních zařízení – aby více odpovídal pracovní době rodičů
	Akce pro rodiny – snadno dostupné granty, pokud akce chce připravit několik rodin
	Podpora rodiny – dny pro rodinu
	Dostupnost dopravy
	Informace z města, možnost komunikace s městem
	Provoz úřadů neumožňuje vyřizování
	Dětská hřiště spojená s cvičením pro dospělé
	Hygienický koutek u hřišť
	Rodinné vstupné je zcela k ničemu
	Rozvoj dětských a mateřských center
	Mezigenerační dialog
	Správce hřišť
	Chybí informace z města
	Čistota
	Ocenění firma přátelská rodině
	Celá rodiny – vstup zdarma
	Cyklostezky – jejich propojení

Rodina s dítětem školního věku

V těchto rodinách se zásadním způsobem mění potřeby dětí. Děti již chtějí více žít sociální kontakt, ale je zde zároveň tlak školních povinností. Rodič přichází z jedné práce a přichází druhé zaměstnání jménem domácí úkoly. Tato změna chodu rodinného života

s sebou přináší i nové úkoly partnerského soužití. K těmto úkolům přichází i mezigenerační problematika.

Očekávaná témata	Získaná témata
Kroužky pro rozvoj dětí	Střediska volného času v blízkosti škol – aby rodič nemusel dělat taxikáře
Práce	Alternativní systémy škol
Bydlení	Den pro rodinu
Mezigenerační soužití	Den otců
Životní prostředí	Restart vztahu
	Bezpečnost na přechodech a v parcích
	Podpora péče o starší rodiče
	Nízkonákladové granty pro ulice
	Komunikace s úřady – zjednodušit
	Přehled dalších možných vzdělávacích aktivit
	Volnočasové zóny pro mládež – parkur a podobně
	Parkovací místa
	Family point – podle Brna
	Rodinné vstupné je diskriminující
	Bus do ZOO, koupaliště a podobně
	Nesystematické financování volnočasových aktivit
	Podpora rodin s více dětmi, kde rodiče pracují
	Čistota města
	Otevření hřišť u škol a školek
	Výchovné poradenství – školní psychologové
	Pátevní cyklostezky

V období, kdy jsou otcové více vtaženi do výchovy a péči o děti, vyvstává potřeba ocenit jejich postoje dnem otců.

Rodina s dítětem SŠ, VŠ

V této skupině rodin je již mladý dospělý samostatný, žije svůj život a je zde patrná generační rozdílnost světa rodičů a mladého dospělého.

Očekávaná témata	Získaná témata
Další vzdělávání	Kyberšikana
Dostupnost bydlení pro mladé	Využití škol k dalšímu vzdělávání pro rodiče
Pracovní zařazení	Prostorová koncentrace sociálně slabých občanů
	Emigrace mladých z města
	Přednášky pro funkčnost vztahu
	Sociální služby pro péči o seniora v domácnosti
	Zdarma MHD pro domácí péči

Manželé opuštěného hnízda

Partneři jsou znova jen sami, mají nové příležitosti a výzvy. Často se zvyšuje nutnost péče o stárnoucí rodiče. V některých situacích zde přichází pomoc mladým dospělým – dětem a jejich rodinám. Přichází již další nové výzvy:

Očekávaná témata	Získaná témata
Kultura	Restart vztahu
Naplnění volného času	Znova získat zkušenost života spolu
Péče o seniory	Zdravé stárnutí
	Univerzita 3 věku
	Pomoc mladým rodinám, ať nesuplujeme školky

Rodina s péčí o seniora, vícegenerační soužití

Nárůst dožití a kvalita zdravotních služeb vytváří nové výzvy pro rodiny.

Očekávaná témata	Získaná témata
Bydlení	Malometrážní bydlení za rozumnou cenu
Sociální služby	Dostatek sociálních služeb
Domovy pro seniory	Mobilní zdravotní služby - homecare
	Mezigenerační dialog
	Zkloubení pomoci mladým a rodičům
	Respitní služby
	Zvýhodněná MHD pro pomocníky v rodině – sociální asistent, sociální služby

Sociální politika státu vytlačuje péči o seniory ze zařízení zpět do široké rodiny. Satelitní městečka, však nemají domy zařízené pro péči o seniora.

rodina seniorů

V dřívějších modelech partnerského soužití byla přirozená symbióza mladých rodin se svými prarodiči. Vzhledem ke kvalitě zdravotních služeb, zvyšování průměrné doby dožití se mění ne jen věk seniorů, ale i jejich dovednosti. V praxi to znamená, že senioři ještě dlouhý čas v důchodovém věku chtějí žít svůj samostatný život a naplnit si představy a sny, na které neměli v době aktivního rodičovství čas.

Je zde odklon od následující pomoci mladým rodinám v jejich rodičovství a partnerství k příklonu plnění si svých snů. Mladí lidé tak zůstávají na své problémy a potřeby sami.

Očekávaná témata	Získaná témata
Bydlení	Senior taxi
Seniorské kluby	Dostupnost zdravotních služeb
	Cestování
	Nemuset dělat hlídače mladým
	Bydlení pro mladé
	Domovy se sociální službou
	Bezbariérová MHD
	Bezbariérové hřbitovy
	Informace ve městě
	Čistota města
	Správce dětských hřišť
	Cvičící stroje pro seniory u dětských hřišť
	Hygienické koutky, WC
	Lepší jízdní řády – není na ně vidět, nedá se v nich orientovat
	Bezbariérovost MHD
	Studenti VŠ bydlí v části v domově pro seniory – kontakt více generací

Osamocení senior

Osamocení senior je o procesu prožívání svého stáří. Problém samotného seniory nemusí být dán vdovstvím, ale i např. rozvodem. Principem hledání tvorby rodinné politiky je zde model rozdílu mezi osamocněním, opuštěností, a prožíváním svého stáří.

Očekávaná témata	Získaná témata
Pobytová zařízení	Senior taxi
Zdravotní péče	Dostupnost zdravotních služeb
	Cestování
	Denní stacionáře pro seniory
	Bydlení pro mladé
	Domovy se sociální službou
	Bezbariérová MHD
	Bezbariérové hřbitovy
	Informace ve městě
	MHD
	Čistota města

Členové zastupitelstev městských částí

Očekávaná témata	Získaná témata
Podpora rodin	Dávkový systém rozděluje rodinu
Mezigenerační soužití	Škola nemá čas na výchovu
Zelené město	Kroužky jsou odkladištěm dětí
Stromy pro rodiny	Ozdravné pobyty rozšířené o rodiče
	Máme se jako národ velmi dobře
	Nechceme zúžit téma na vyloučené lokality
	Nechceme zúžit témat jen na děti bez souvislosti na rodinu

	Senioři, soužití generací
	Dostatek volnočasových aktivit

DEFINICE

Nástroje rodinné politiky:

- **Regulace** – rodinné právo (manželství, adopce, rozvody, ochrana dětí,..), pracovně právní normy (ochrana těhotných,..), právo na ochranu rovných příležitostí
- **Informace** – programy na podporu rodin, hodnocení a benchmarking z hlediska prarodinného chování, apod.
- **Financování**-služeb péče o děti, sociální pojištění, daňové zvýhodnění, příspěvky na bydlení, příspěvky na děti
- **Podpora rodin:**
  - Přímé finanční transfery – porodné, peněžitá pomoc v mateřství nebo rodičovství, přípravy na děti
  - Nepřímé formou slev na dani
  - Úprava pracovního práva
  - Institucionální péče

KONTROLNÍ OTÁZKA

Popište základní motivační faktory pro rozvoj – či samotné zavedení Rodinné politiky na úrovni obce.

Popište motivační pohledy zavedení rodinné politiky na úrovni organizací.

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

Popište z pohledu sociální práce, jak rozumíte tvrzením:

- Schopnost najít si práci

sociální a sociologické pozadí rodinné politiky,

- Schopnost udržet si práci

Jaké kompetence k těmto různým dovednostem potřebují?

DALŠÍ ZDROJE

Prostudujte si:

<http://www.p-centrum.cz/uploads/soubory/Restart/manual1.pdf>

SHRNUTÍ KAPITOLY

Kapitola je teoreticky-praktická. V teoretické části se zabýváme problematikou vývoje a cíli rodinné politiky. Praktická část je věnovaná popisu konkrétní přípravy modelu rodinné politiky vybraného krajského města. Je zde popsán popis realizace výzkumu a výstupy k konkrétních fokusních skupin.

---

11 AUDIT FAMILY FRIENDLY COMMUNITY A DALŠÍ MODERNÍ PŘÍSTUPY

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Kapitola je věnovaná ojedinělému modelu Family Friendly Community, který zakoupil Jihomoravský kraj pro své obce. Cílem je zapojit občany do aktivní účasti na rozvoji občanské a sociální společnosti a převzetí odpovědnosti. Nedílnou součástí je aktivní přístup zastupitelů ke spolupráci a k realizaci potřeb obyvatelstva na všech úrovních.

CÍLE KAPITOLY

Cílem kapitoly je seznámit studenty s principy modelu Family Friendly Community, který je realizován v Jihomoravském kraji. Smyslem FFC je vytvořit opatření od „zeleného“ stolu, ale zapojit neziskový sektor, politickou reprezentaci, zaměstnavatele, školy a občany ve všech fázích života – rodiče, mládež, seniory.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Audit family firendly community, neziskové organizace, aktivity obyvatelstva

11.1 Projekt Audit Family Friendly Community

Většina lidí si pod pojmem audit představí kontrolu v rámci firmy, zaměřenou na finanční hospodaření, lidské zdroje a podobně. Vzhledem ke skutečnosti, že slovo audit má více významů, může jít například o prověrku, kontrolu, zhodnocení, revizi. Je nutno upřesnit, že slovo audit v názvu projektu Audit Family Friendly Community, naznamená kontrolu ve smyslu finančního hospodaření nebo nakládání s lidskými zdroji, ale jedná se o zhodnocení opatření, která obec činí především za účelem zkvalitnění života v obci rodinám s dětmi, dětem samotným či seniorům. Jak je výše uvedeno, v podkapitole Rodinná politika obcí, podle Ministerstva práce a sociálních věcí mají obecní samosprávy v rámci rodinné politiky čtyři základní úkoly. Jedná se o úkoly iniciační, informativní, realizační a propagační. Projekt Audit Family Friendly Community je velice kvalitním nástrojem řešení v otázce především iniciace projektů, informování o nich a po jejich realizování také jejich propagace.

V současnosti je do projektu zapojen v České republice pouze Jihomoravský kraj, respektive obce Jihomoravského kraje. První obce se do projektu zapojily již v roce 2016 a jednalo se o sedm obcí. V následujících letech se zapojovaly další, což znamenalo rozšíření o osm obcí v roce 2017, o pět obcí v roce 2018 a v roce 2019 k projektu přistoupilo dalších sedm obcí (Audit Family Friendly Community, 2019).

Zapojení do projektu Audit Family Friendly Community je aktivitou Jihomoravského kraje, která má rozšířit podporu obcí a zajistit zkvalitnění podmínek života rodin v těchto obcích žijících. Podstatnou devizou celého auditu je pomoc obcím s realizací cílů a opatření, plynoucích ze systematicky provedené analýzy a které obec, respektive její zastupitelstvo nebo rada obce, ve výsledku zvolí a v období tří let realizuje a naplňuje (Audit Family Friendly Community, 2019).

Projekt Audit Family Friendly Community má své kořeny v Rakousku. V roce 2002 byl v Rakousku vyvinut Audit Familienfreundliche Gemeinde (audit obec přátelská rodině), jenž vznikl na základě požadavku tehdejšího Spolkového ministerstva pro sociální zabezpečení, generační politiku a ochranu spotřebitele. Následovalo další vědecké zkoumání, rozpracování a ověřování v praxi. O čtyři roky později, tedy roku 2006, došlo k přenesení celého projektu za účelem realizace na společnost Familie & Beruf Management GmbH. Tato společnost má zajistit jednotnost průběhu auditu a nese za to zodpovědnost, dále zajišťuje strategické zaměření auditu a jeho organizační postup (Audit Family Friendly Community, 2019).

Nejen v České republice ale i v ostatních zemích Evropy a světa se potýkají s problémy v rámci rodinné politiky. Rakousko se k danému tématu postavilo konstruktivně a v roce 2006 na základě zákona založilo společnost Familie & Beruf Management GmbH. Úkolem společnosti je koordinovat a usnadnit implementaci opatření zaměřených na rodiny, přijatých na vnitrostátní úrovni. Familie & Beruf Management GmbH je ze sta procent vlastněná Rakouskem, jedná se tedy o neziskovou státní společnost, jenž je zastoupena ministrem Rakouské vlády pro rodinné záležitosti. Hlavní náplní této rakouské státní společnosti je poskytování služeb v oblasti auditních procesů, které pomáhají komerčním i veřejným společnostem, komunitám, univerzitám a dalším vyhodnotit a následně zavádět opatření cílící na rodiny. Výsledkem je zajištění a propagace pracovního a životního prostředí zaměřeného v maximální možné míře na rodinu. V roce 2017 společnost Familie & Beruf Management GmbH rozšířila svoji působnost na internetu a založila stránky na Facebooku, Instagramu a LinkedIn a dále spustila měsíční zpravodaj s cílem oslovit co největší počet lidí (Familie & Beruf Management GmbH, 2019).

Podpora prorodinného klimatu v obci je prvotním cílem projektu Audit Family Friendly Community. Nejde ale jen o podporu rodiny jako takové, ale také o podporu a rozvíjení vztahů v rodinách a přispívání k mezigeneračnímu dialogu. Dalším cílem je zatraktivnit obec a vytvořit prostor příjemný rodinám, dětem v nich vyrůstajících, seniorům, jež v obci mnohdy prožili celý svůj život a samozřejmě zaměstnavatelům. Stane-li se obec atraktivní má to pozitivní vliv na hodnocení obce jako ekonomického subjektu a tím zvýšení ekonomických a investičních aktivit zaměstnavatelů. Zvyšuje se tím také zájem rodin o život v obci, což má pozitivní vliv na demografický vývoj, čímž se také buduje občanská společnost (Audit Family Friendly Community, 2019).

11.2 Podmínky a benefity vstupu do projektu Audit Family Friendly Community

Jestliže se obec chce zapojit do projektu Audit Family Friendly Community musí před vstupem splnit určité podmínky. Celý soubor předpokladů, jenž obec musí splnit, je uveden na webových stránkách Audit Family Friendly Community a jedná se o následující předpoklady. Celý proces přijetí začíná zájmem vrcholných představitelů obce o zmapování aktivit, které obec v daný okamžik dělá jako prorodinná opatření. Nejen první, ale i všechny následující předpoklady samozřejmě plní vrcholní představitelé obce, kteří také musí projevít potřebu a ochotu činit prorodinná opatření na základě jejich systematického plánování. Nezbytně nutná je komunikace s poradcem, který politické reprezentaci obce pomáhá s přijetím do projektu, z toho důvodu musí obec jmenovat motivovaného zástupce, který se na procesu auditu zásadním způsobem podílí. Vrcholní představitelé obce, která má zájem o účast na auditu, musí projevít vstřícnost a ochotu ke spolupráci, především v oblasti rodinné politiky. Politická reprezentace obce se musí zúčastnit semináře k auditu pro obce a následně se zapojit do auditu schválením Dohody o účasti voleným orgánem obce. Realizaci samotného vstupu do projektu musí obce zvládnout do osmnácti měsíců od účasti na semináři (Audit Family Friendly Community, 2019).

Je tedy zřejmé, že má-li o vstup do projektu Audit Family Friendly Community obec zájem, musí spolupracovat veškeré orgány obce tedy starosta obce, rada obce, zastupitelstvo i obecní úřad. Jestliže nastane tato harmonie, obci se podaří dosáhnout stanoveného cíle a vstoupit do projektu, který skýtá zajímavé možnosti. Navíc se tím zcela jistě otevře značný prostor pro smysluplný dialog mezi členy zastupitelstva, ať už v rámci vládnoucí politické reprezentace, ale i opoziční politické reprezentace.

Vstoupí-li obec do projektu Audit Family Friendly Community, získá obec množství benefitů, které spolupráce přináší. Jedná se o celkový přehled a analýzu již existujících opatření cílících na rodiny, děti a také na seniory. Projekt velmi pozitivně působí na občanskou veřejnost v obci a tím ji zapojí do celého procesu a dále systematicky rozšiřuje probíhající opatření s pomocí zavedeného know-how. Projekt je tvořen tak, aby nejen občané obce, kteří mají zájem na rozvoji obce byli zapojeni, velkým přínosem je zapojení všech subjektů v obci, jež mají zájem na rozvoji prorodinného klima v obci. Díky projektu budou navrhovaná a zaváděná opatření v obci odpovídat přáním obyvatel, jelikož se z velké většiny bude jednat o opatření navržená samotnými občany a s největší pravděpodobností budou také v harmonii s udržitelným rozvojem obce. Významným bonusem celého projektu je zájem mladých rodin o život v obci, což samo o sobě je nesporně opatření zamezující stárnutí a vymírání obyvatel v obci. Každé opatření zajišťující podstatně kvalitnější život v dané obci má za následek nárůst atraktivitu obce a je to také další z pozitiv projektu. Sama obec při vstupu do projektu získá vyškoleného poradce, jenž úkolem je vést auditní proces v obci v souladu s praxí osvědčeného licenčního know-how pocházejícího z Rakouska. Zainteresované obci je propůjčen certifikát, na jehož základě má obec právo uvádět logo neboli ochranou známku projektu, respektive auditu (Audit Family Friendly Community, 2019).

11.3 Neformální péče

Problematika kvality a kvantity života ve stáří je důležitým prvkem rodinné politiky. Zákon č. 108/2006Sb o sociálních službách ve své filozofii se snaží realizovat pomoc tak, aby lidé mohli být co nejdéle ve svém přirozeném prostředí.

Jedním z možností naplnit tento proces, je neformální péče – tedy péče o osobu blízkou, která potřebuje vzhledem ke svému věku nebo zdravotnímu stavu potřebuje celodenní péči.

Dlouhodobá péče, kdy o osobu blízkou pečují buď rodinní příslušníci nebo přátelé, kteří nejsou profesionálními pečovateli, se nazývá **neformální péče**. Tito lidé většinou nemají odborné specifické vzdělání a nejsou za tuto službu a pomoc placeni. Kromě péče o své blízké vykonávají neformální pečující často ještě svoje „civilní“ zaměstnání a jejich pomoc blízkým je založena na lidských vztazích.

Neformální péče může být krátkodobá či dlouhodobá

- **Krátkodobá neformální péče** je poskytována po dobu snížené soběstačnosti opečovaného vlivem úrazu, či krátkodobého onemocnění.
- **Dlouhodobá neformální péče** bývá častěji vymezena postižením, případně ztrátou soběstačnosti vlivem věku. Dlouhodobé neformální péči se zabývají většinou ženy, ve věku 50+.

S ohledem na demografický vývoj, s nástupem dlouhověké společnosti, se zvýšením podílu a změnou role seniorů v populaci a zlepšením jejich zdravotního a funkčního stavu se největší objem podpory a péče bude odehrávat právě neformálně – v rámci rodiny. Je proto důležité, aby se neformální péče stala významnou součástí ucelené podpory a respektovaným partnerem služeb a pečujících profesí, v systému dlouhodobé péče.

DEFINICE

Cílem auditu familyfriendlycommunity je podpořit a rozvíjet pro-rodinné klima v obci, klima, které je přátelské rodině, které podpoří budování vztahů v rodinách a mezigenerační dialog. Cílem je také zvýšit atraktivitu obce jako místa vhodného pro rodiny, děti, seniory a zaměstnavatele. Atraktivita obce má pozitivní dopad na hodnocení obce jako ekonomického aktéra, dále na rozvoj obce v oblasti spolkové činnosti, investic a ekonomických aktivit zaměstnavatelů, na demografický růst, zájem rodin o život v obci a o budování občanské společnosti. Celý proces probíhá na základě osvědčeného know-how převzatého z Rakouska.

<https://www.affc.cz/cil-audit>

KONTROLNÍ OTÁZKA

Jaký je smysl auditu FFC?

Co je jeho nejvyšší prioritou?

Na kterou skupinu obyvatelstva se orientuje?

DALŠÍ ZDROJE

<https://brno.familypoint.cz/>

<https://brno.familypoint.cz/volny-cas/pro-seniory/>

SHRNUTÍ KAPITOLY

Kapitola se věnuje ojedinělému projektu, který je ucelený, dlouhodobě odzkoušený. Jeho základem je prohlášení rakouské vlády o podpoře udržitelného rozvoje.

LITERATURA

- Audit Family Friendly Community. 2019.** Audit Family Friendly Community.
auditfamilyfriendlycommunity.cz. [Online] Audit Family Friendly Community, 2019.
[Citace: 10. 4 2022.] <https://www.auditfamilyfriendlycommunity.cz>.
- BALDINI, Laura. Maria Montessoriová: učitelka nové doby.** Přeložil Marta EL BOUR-NOVÁ. Praha: Ikar, 2021. ISBN 978-80-249-4502-6.
- Beck, Wolfgang, a další. 2018.** *Local and regional Self-Government in Czech Republic and Germany – a comparative Study*. Ostbevern : Karla Grimberg, 2018. ISBN 978-3-941636-26-2.
- Familie & Beruf Management GmbH.** Familie & Beruf Management GmbH.
familienundberuf.at. [Online] Familie & Beruf Management GmbH. [Citace: 13. 10 2021.] <http://www.familieundberuf.at/en>.
- Hašková, Hana, Saxonberg, Steven a Mudrák, Jiří. 2012.** *Péče o nejmenší: boření mýtů*. Praha : Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici se Sociologickým ústavem AV ČR, 2012. ISBN 9788074191145.
- Kraus, Bohuslav. 2014.** *Společnost, rodina a sociální deviace*. Hradec Králové : GAUDEAMUS, 2014. ISBN 978-80-7435-411-3.
- Krebs, Vojtěch a kolektiv. 2010.** *Sociální politika*. Praha : Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010. ISBN 978-80-7357-585-4.
- Kuchařová, Věra. 2017.** Zpráva o rodině 2017. *Ministerstvo práce a sociálních věcí*. [Online] 28. 04 2017. [Citace: 01. 07 2019.]
https://www.mpsv.cz/files/clanky/30514/Zprava_o_rodine_2017.pdf.
- Městský úřad Slavkov u Brna.** Historie města. *slavkov.cz*. [Online] MÚ Slavkov u Brna. [Citace: 24. 10 2019.] <http://www.slavkov.cz/turismus/historie-mesta/>.
- Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. 2008.** *Rodinna_politika.pdf*. *MPSV.CZ*. [Online] 2008. [Citace: 08. 12 2018.]
https://www.mpsv.cz/files/clanky/6778/Rodinna_politika.pdf. ISBN 978-80-86878-82-9.
- Ministerstvo práce a sociálních věcí.** MPSV - Portal. *MPSV*. [Online] Ministerstvo práce a sociálních věcí. [Citace: 02. 09 2019.] <https://www.mpsv.cz/cs/4>.

Munková, Gabriela. 2001. *Sociální deviace: (přehled sociologických teorií)*. Praha : Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0279-2.

Odborná komise pro rodinou politiku. 2017. Rodina - MPSV Portál. *Ministerstvo práce a sociálních věcí*. [Online] 04. 07 2017. [Citace: 04. 09 2019.] https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Koncepce_rodinne_politiky.pdf/5d1efd93-3932-e2df-2da3-da30d5fa8253.

Sirovátka, Tomáš. 2006. *Rodina, zaměstnání a sociální politika*. Brno : Fakulta sociálních studií (Institut pro výzkum reprodukce a integrace společnosti) Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Albert, 2006. ISBN 80-7326-104-9.

Skopalová, Jitka. 2014. *Rodinná problematika*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4037-8.

Stanek, Vojtech a kolektiv. 2006. *Sociálna politika*. Bratislava : Sprint vfra, 2006. ISBN 80-89085-66-0.

Státní fond rozvoje bydlení. Program pro mladé. *sfrb.cz*. [Online] Ministerstvo pro místní rozvoj. [Citace: 16. 09 2021.] <http://www.sfrb.cz/programy-a-podpory/program-pro-mlade/>.

SVOBODOVÁ, Jarmila a Bohumíra ŠMAHELOVÁ. *Kapitoly z obecné pedagogiky*. Brno: MSD, 2007. ISBN 978-80-86633-81-7.

Tomeš, Igor. 2011. *Obory sociální politiky*. Praha : Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-868-5.

Úřad MČ Brno-sever. Život v městské části - Brno-sever. *sever.brno.cz*. [Online] MČ Brno-sever. [Citace: 24. 10 2021.] <http://www.sever.brno.cz/2012-03-20-19-30-55/73-historie.html>.

SHRNUTÍ STUDIJNÍ OPORY

Tato studijní opora předkládá studentům problematiku prarodinné politiky – péče o rodiny, kde rodiče mají stálou práci, ale rovněž i o další skupiny obyvatelstva, které patří do „funkční“ skupiny sociální společnosti.

Vrací sociální práci je další, často opomíjený pohled, utváření sociálního smíru na základě podpory těch, kteří nepotřebují sociální pomoc.

V rámci předložené studijní opory jsme se zabývali rozvojovými paradigmaty sociální práce, vývojem rodiny, změnami jejich funkce, problematikou mezigeneračního soužití i právním rámcem.

V závěrečných kapitolách jsme se blíže seznámili s realizovaným výzkumem na toto téma – co různé skupiny obyvatelstva v krajském městě potřebují a s modelem Family Friendly Community.

PŘEHLED DOSTUPNÝCH IKON

	Čas potřebný ke studiu		Cíle kapitoly
	Klíčová slova		Nezapomeňte na odpočinek
	Průvodce studiem		Průvodce textem
	Rychlý náhled		Shrnutí
	Tutoriály		Definice
	K zapamatování		Případová studie
	Řešená úloha		Věta
	Kontrolní otázka		Korespondenční úkol
	Odpovědi		Otázky
	Samostatný úkol		Další zdroje
	Pro zájemce		Úkol k zamyšlení

Pozn. Tuto část dokumentu nedoporučujeme upravovat, aby byla zachována správná funkčnost vložených maker. Tento poslední oddíl může být zamknut v MS Word 2010 prostřednictvím menu Revize/Omezit úpravy.

Takto je rovněž omezena možnost měnit například styly v dokumentu. Pro jejich úpravu nebo přidávání či odebrání je opět nutné omezení úprav zrušit. Zámek není chráněn heslem.

Název: **Rodinná politika a mezigenerační soužití**

Autor: **Jména autorů každé na nový řádek včetně titulů**

Vydavatel: Slezská univerzita v Opavě
Fakulta veřejných politik v Opavě

Určeno: studentům SU FVP Opava

Počet stran: 154

Tato publikace neprošla jazykovou úpravou.